

naše planine

7 - 8
1970

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Vladimir Blašković,
Srećko Božićević, Petar Lučić-Roki, Mihajlo Pražić i
Ljerka Verić

nos montagnes

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5

the mountains

Pretplata iznosi godišnje 20 nd. Cijena pojedinačnom
dvobroju 4 nd. Uplate se šalju čekom na tekući
račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba
naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu
pošiljaoca. Pretplate s teritorija BiH šalju se Planinarskom
savezu BiH Sarajevo, Sime Milutinovića 10.
Distribuciju za BiH vrši PS BiH. Rukopisi se šalju
Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i
Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine. Izlazi u
šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez
Hrvatske. — Tisak »Vjesnik« — Zagreb

unsere berge

GODINA XXII JULI—AUGUST 1970

BROJ 7—8

SADRŽAJ

Poljak dr Ž.: Većeslav Holjevac	177
Oštrić V.: Tragovi rata na stazama Julijskih Alpa	178
Korjenić E.: Na marginama predratnog »Prijatelja prirode«	181
Stanišić V.: Kablar i vremena	185
Beširović U.: Susreti s lutajućim taborima . .	188
Korjenić E.: »Pokoriteli na planinske vrhovice«	192
Salkić M.: Na Šatoru i Klekovači	197
Oštrić V.: Planinarske marginalije	199
B. Š.: Vrh	204
Jež: Čovječe, ne ljuti se!	205
Savenc F.: Ocjenjivanje penjačkog uspona i UIAA ljestvica	207
Gilić S.: O etici alpinizma	210
Radoš ing. D.: 20 godina rada nacionalnog parka »Paklenica«	213
Urednikov osvrt	215
Iz literature	216
Prvenstveni usponi	217
Vijesti	219

nuše planine

GODINA XXII JULI-AUGUST 1970 BROJ 7-8

VEČESLAV HOLJEVAC

Dana 11. srpnja 1970. godine odjeknula je u čitavoj Hrvatskoj tužna vijest: nakon kratke i teške bolesti iznenada je preminuo Večeslav Holjevac. Nas planinare je ta vijest naročito teško pogodila. U popularnom Veci izgubili smo našeg najuglednijeg člana, našeg počasnog predsjednika, čovjeka koji je od 1954. do 1967. neprekidno punih dvanaest godina, stajao na čelu Planinarskog saveza Hrvatske kao predsjednik, kao pokretačka snaga, kao planinar, kao drug i kao čovjek nesvakidašnjeg formatu.

Premda opterećen nebrojenim važnim dužnostima, uvijek je, sve do svog prernog kraja, s posebnom pažnjom pratio planinarska zbiranja i u svakoj prilici spremno pružao pomoć planinarskoj organizaciji, zalažući kod toga sav svoj ugled, dragocjeno vrijeme i snage koje su izgledale neiscrpite.

Zivotni put tog velikog čovjeka dobro je poznat, njegovo ime utkano je u posljednja tri decenija hrvatske povijesti. Rodio se 1917. godine u Karlovcu, gdje je završio školovanje. Već kao đak planinario je u okolini svog rodnog grada i po Gorskom kotaru u društvu s članovima »Martinščaka«, podružnice Hrvatskog planinarskog društva. Kao 18-godišnji mladić uspeo se na Triglav i ljubav prema planinama nije ga napuštala do zadnjih časova.

Njegove organizatorske sposobnosti došle su do maksimalnog izražaja u ratnim zbiranjima iz kojih je 1945. izašao kao politički komesar Prvog korpusa NOV Hrvatske. Nakon toga bio je redom komandant grada Zagreba, komandant Vojne uprave JNA u Istri, šef vojne misije pri Kontrolnom savjetu u Berlinu, savezni ministar za novooslobodenje krajeve, savezni ministar rada, republički ministar saobraćaja i pomorstva, poslanik Ustavotvorne skupštine, Savezne skupštine, Sabora itd. Najplodnije doba svog života proveo je kao prvi građanin grada Zagreba. Svojim energičnim i dalekovidnim zahvatima usmjerio je razvitak grada na nova područja i omogućio mu neslućeni napredak.

Naši su planinari svoju zahvalnost, svoje osjećaje i tugu za izgubljenim Vecom snažno i dolично izrazili zajedno s golemlim brojem Zagrepčana na dan sahrane. Uz njegov odar, najprije u zgradici Hrvatskog sabora, zatim na Mirogoju, planinari su držali počasnu stražu, a na posljednjem ispraćaju, među hiljadama građana, koracali su članovi Gorske službe spasavanja noseći vijenac Planinarskog saveza Hrvatske s utkanim alpskim cvijećem.

Dana 15. srpnja sastali su se u prostorijama Planinarskog saveza Hrvatske članovi Izvršnog odbora, Planinarskog odbora Zagreba i predstavnici zagrebačkih planinarskih društava i na komemorativnoj sjednici još jedanput odali počast svom počasnom predsjedniku i nezaboravnom drugu.

U sjećanju planinara zadržat će se lik Večeslava Holjevca u trajnoj uspomeni, a njegova djela ostat će kao neizbrisivi trag jednog života posvećenog ljudima.

Tragovi rata na stazama Julijskih Alpa

Dobro je poznato koliko su planine naše zemlje povezane s našom ratnom povijesu. Na stotine gora i dolina, vrhova, visoravnih i prijelaza, najraznolikijih planinskih predjela, bilo je poprište bitaka i vojnih pohoda, marševa i juriša, prepada i velikih frontalnih sudara.

Isto tako na mnogo su mesta ostali i vidni tragovi ratovanja ili ratnih priprema. Primjeri su brojni, podsjetimo se na neke! Granica Austro-Ugarske i Crne Gore, određena na tlu Hercegovine 1878., bila je u razdoblju do Prvog svjetskog rata prilično snažno utvrđivana, dakako, na austrijskoj strani. Oko Bileće, npr., malog gradića i značajnog austrougarskog pograničnog garnizona, sagrađen je (1880-90) kružni sistem utvrđenja na vrhovima i hrptovima svih brda što okružuju Bilečko polje (opis i skica cijelog sistema mogu se naći u Vojnoj enciklopediji I, Beograd 1958, 659). Danas, to je prsten slikovitih ruševina urastao u bilečki krš, a za mene sastavni dio sjećanja na pola godine vojničkog života u tom kraju. Neke od tih ruševina upoznao sam prilikom vježbi, neke i na planinarskim šetnjama u slobodno vrijeme (stoga sam ih spominjao više puta u »Našim planinama« 1962. i 1964. — »Na Stražištu«, »Viduša«, »Na Nikoljoj Glavi«, »U dolini Čepelice«).

Dvije fronte prvog svjetskog rata ostavile su sličnih tragova na dva suprotna kraja naših zemalja. Planinski pojaz između Vardara i Crne reke, od planine Kožuf do planine Nidže sa Kajmakčalanom, bio je jedan od najvažnijih sektora Solunske fronte 1916—1918. O tome je u »Našim planinama« zanimljivo pisao I. Lipovšćak (Kajmakčalanska krajina, NP 1964, br. 9—10, 203—210). Nakon rata ostali su тамо brojni vojnički putovi, utvrde, rovovi, magazini, gradevine svake vrsti. One na sjevernim padinama, dakle na današnjem tlu SR Makedonije, potječe od njemačkih, austrougarskih i bugarskih trupa (ratni krajolik tih planina zanimljivo je opisao nekoliko godina kasnije Fran Tućan u knjizi Po Makedoniji — Putničke slike i dopmovi, Zagreb, s. a.). Na drugoj strani jugoslavenskog prostora, u Posočju, nalazilo se jedno od bitnih područja fronte između Austro-Ugarske i Italije (1915—1917), naime kraški i julijski odsjek bojišta koje se gotovo čitavom dužinom, od švicarske granice do zapadnih rubova Krasa iznad Tršćanskog zaliva, protezalo preko visokih brda. Ratna je tragedija na zapadnoj granici slovenskog etničkog područja učvrstila u kolektivnom pamćenju kraško područje (o tome nam govori roman Prežihova Voranca »Doberdob«). Slično se zabilježilo i u Julijskim Alpama. Vrhovi kao što su Krn, Rombon, Montaž (Poliški Spik) znani su ne samo kao ciljevi planinarskih pohoda, nego i kao poprišta borbi na Soškoj fronti Prvog svjetskog rata. I na njima je rat ostavio brojne tragove koji se djelomično i danas vide (tragovi rata spomenuti su u brojnim člancima slovenskih planinarskih pisaca, ponajviše u »Planinskom vestniku«; zabilježio bih samo, kao noviji, opsežniji i vrlo zanimljivi prilog, uspomene Pavla Kunavera, U Jamama za Soško fronto, PV 1968, br. 9 i 1969, br. 3, 7, 11).

Pri kraju rata došlo je do talijanske vojne ekspanzije u Sloveniju i Hrvatsku, u času njihova oslobođenja iz austro-ugarskog državnog sklopa. Rapalski je ugovor (1920) osigurao Italiji tekovine ekspanzije (Rimski je ugovor 1924. tome dodao i Rijeku). Talijansko-jugoslavenska, rapalska granica usjekla se »strateški« u slovenski i hrvatski prostor od rateškog prijelaza do Kastavštine, razvođem Soče i Save, preko historijskog postojanskog prijelaza na notranjskom kršu, zaokružila za Italiju Slovenski Snežnik (Talijani su ga nazvali Monte Nevoso, a neki podrugljivci — zbog nacionalističke histerije u talijanskoj javnosti oko dobivanja tog strateškog oslonca — Monte Nervoso), te sišla, čuvajući za Italiju zapadne prilaze Rijeci, zapadnim rubom Gorskog kotara u smjeru vrha Riječkog zaljeva (pok. Janko Šenderdi, geodetski oficir i suradnik »Naših planina«, iznio je u NP 1958, br. 3, zanimljive uspomene o obilježavanju granice u gorovitom međuprostoru između Učke i Snežnika). Vrhovi i grebeni, sedla i škrbine Julijskih Alpa, kraške visoravnih i prijelazi, trebali su postati za Italiju obrambeni bedemi i navalne platforme za daljnje agresije. I kao što je velika Austro-Ugarska utvrđenim zonama pregradila svoju

granicu s malom Crnom Gorom oko Bileće, Trebinja i drugdje, tako je i Italija, tada već pod Mussolinijevim vodstvom, gradila na jugoslavenskoj granici utvrđenu pre-gradu koja se u podesnom trenutku trebala otvoriti za nove pohode na Istok.

Listajući »Kroniku, časopis za slovensko krajevno zgodovino«, naišao sam na članak historičara Ive Juvančića »Mussolinijev utrdbeni pas prek naših gora in planin« (1968, br. 3, 168—174). Rado sam ga pročitao, jer govori o temi koja može zainteresirati svakog posjetioca Julijskih Alpa, budući da se tragovi talijanskog pograničnog utvrđivanja tu i tamo i danas vide: od slomljenih graničnih kamenova pored kojih prolazimo zadovoljni što su samo povijesne uspomene, do ruševnih bunkera i kasarni, što ponegdje strše u krajoliku, neki još ružni, neki već slikoviti, kako to već s ruinama biva.

Prema podacima što ih autor iznosi, koristeći arhivsku građu sačuvanu u Ljubljani (većina gradiće za tu tematiku nalazi se u Trstu i Udinama), granica je utvrđivana osobito od 1933. do 1937. godine, a uz jugoslavensku granicu podjednako je utvrđivana i austrijska. To je nastavljeno, usprkos savezništvu s Njemačkom, i nakon Anschlussa 1938., i prestalo je tek 1942. godine, kad je Italija, postepeno gubeći rat, postala zavisnija od Njemačke. 1934. osnovana je »Guardia alla frontiera«, teritorijalno raspoređene (po sektorima, podsektorima i uporistima) alpinske pogranične jedinice. U druge pojedinosti o svemu tome ovdje nije nužno ulaziti, nego bi valjalo iznijeti podatke koji mogu biti zanimljivi planinarima (uz nešto vlastitih podataka i zapažanja).

Gradnja utvrđenja obuhvatila je i Peč (1509 m), vrh na tromeđi Italije, Austrije i Jugoslavije. U Kanalskoj dolini (sektor Trbiž) sagrađena je cesta na Višarje, poznato vjersko izletište, i više putova iz doline u područje Karnijskih Alpa. Stara austrijska tvrđava na Predelu bila je zaposjednuta od jednog odreda graničara. Od predelske ceste sagrađen je odvojak u smjeru granice, pod Mangrt (granica je išla preko Rateških Ponca i Vrvnice na Kotovo sedlo, Jalovec, izlaz Jalovčevog kulaara, — Ozebnik, Jalovšku škrbinu i dalje grebenom do Male Mojstrovke). Danas je to, obnovljena u poratnom razdoblju, najviša i planinarski vjerojatno najatraktivnija jugoslavenska planinska cesta (dolazi do 2072 m visine). Sektoru Tolmin pripadala su utvrđenja na Vršiču, pod Mojstrovkom i Prisojnikom, čiji se ostaci i danas vide. Nacrti tih utvrđenja nisu sačuvani. Uz vršičku cestu podignute su kasarne, no njihove su ruševine uglavnom uklonjene prije nekoliko godina prilikom rekonstrukcije i modernizacije ceste. Tada je uklonjen i tunel na trentskoj strani ceste. Talijani su u međuratnom razdoblju dakako poboljšali svoj dio vršičke ceste (dok je jugoslavenski dio, Kranjska Gora—Vršić, ostao uglavnom takav kakvog su ga zarobljeni ruski vojnici u Prvom svjetskom ratu sagradili), kao i sve ostale pogranične ceste, a od cesta su izvedene »mulatijere« (= put za mazge) preko pobočja na sedla, škrbine i zaravni pod vrhovima. Za planinare su danas, dodajemo, osobito važne mulatijere iz doline Zadnjice na Luknju i Dolič. Nema spomena o tome da li je čega bilo u području Kriških poda (osim što znamo da ih je mulatijera, koja je i danas u upotrebi, spojila sa Zadnjicom) gdje je položaj Italije bio još povoljniji, pošto joj je pripao vrh Razora (granica je išla od Škrbine Zadnjega Prisojnika dosljedno rubom sjeverne stijene Razora, preko Turna pod Razorom na Kriški rob, Križ, Stenar, Bovški Gamsovec i Luknju). Manje su utvrde, navodi autor, bile na Triglavu. Nažalost, o njima nema nikakvih podataka. Šteta je što nije spomenuta kasarna na Zaplanju, najviša kuća u Jugoslaviji (2525 m — 10 m više od Kredarice). Ta je prostrana zgrada mogla biti, da je obnovljena, najljepši i najzanimljiviji Triglavski dom po svom položaju i zanimljivim mogućnostima kretanja na zapadnoj strani Triglava. Uz tu kasarnu Talijani su izveli, dodajem opet, i neke zanimljive prometnice. Dolič su povezali sa Zaplanjem mulatijerom koja je i danas u upotrebi, a Zaplanje sa Zadnjicom žičanom željeznicom koja je pri kraju rata, ili kasnije, uklonjena. Da bi povezali Zaplanje s vrhom Triglava izveli su osigurani smjer kroz sredinu stijene vrha (ta je »zavarovana pot« u poratnom razdoblju zapuštena) očito žećeći vezu s vrhom koja niti dotiče granicu, niti se vidi s nje. Granica je tada išla od Luknje po rubu sjeverne stijene Triglava nekako do Kugyeve police, grebenom na vrh — dakle izlaznim dijelom Duge nemške smjeri — s vrha na Triglavsku škrbinu, odande na Rjavec (3. vrh Triglava, 2568 m), te se spuštala istočnim rubom Zaplanja na jug i ostavljajući Jugoslaviju Smarjetnu glavu (2358 m) izlazila na sedlo Dolič (ostavljajući Italiji tadašnju planinarsku kuću koja se nalazila zapadno od sedla i nešto niže od današnje kuće), a odande se uspinjala na vrh Kanjavca (2568

m), te preko vrha silazila rubom zapadne stijene Kanjavca na Krnčicu (škrbina preko koje danas prelazi staza iz sjeverne stijene Kanjavca na Jezero pod Vršacem — 1. triglavsko jezero), Vodnikov Vršac, Prehodavce i dalje, po grebenima Špiča. Zanimljiv je podatak, ako je točan, da je na Kanjavcu bila protuavionska osmatračnica. Kanjavec je zaista markantan vidikovac, no pitanje je, kako je bilo organizirano osmatranje. Osmatrači su morali koristiti ili planinsku kuću na Doliču ili možda kasarnu na Zaplanju. Od kuće su se mogli popeti neposredno na vrh kroz kamenjar bez staze, a zatim slobodnim penjanjem kroz nisku sjevernu stijenu (možda kroz jedan mali kuloar nedaleko vrha) na sam vrh Kanjavca. Taj je smjer zapravo i danas označen (oznake su stare, u obliku crvene crte no ne znam kada su načinjene). Nakon podsektora Bovec (obuhvaćao je, kako izgleda, granicu od Jajanca do iznad Komne) slijedio je podsektor Poljubin pri Tolminu (granica od Bogatina do preko Črne prsti, dakle cijeli greben Bohinjsko-tolminskih gora). Tu je bila utvrđena linija Bogatin—Vogel, s kasarnama između Krnskog jezera i Bogatinskog sedla, pa dalje iznad planine Dobrenjščice, nad izvorom Tolminke i na škrbini Globoka (1828 m). Ispod Globoke, tradicionalnog visokogorskog prijelaza između Tolmina i Bohinja, bila je kuća financijske straže (dan je tamo planinarska kuća). Slično tome, u dolini Lepenji je bila kuća pogranične policije; danas je tamo planinarska kuća Klementa Juga. Podsektor Podbrdo imao je, saopćava dalje autor, utvrđeni pojas od Možica (1602 m) na Lajnar (1574 m). Na Lanjaru je bila protuavionska osmatračnica. Sedlo i cestovni prijelaz Petrovo brdo bilo je jako utvrđeno. Ta su se utvrđenja oslanjala na Možice i Lanar na sjeveru i na Porezen (1622 m) na jugu. Na Porezen je bila kasarna i utvrda. Kasarna je danas pretvorena u planinarsku kuću. Slično je bilo i na Črnoj prsti (1844 m) gdje je graničarska utvrda djelomično poslužila za današnji »Jelinčićev dom«.

Pogranična vojna organizacija nije ipak mogla spriječiti potajna prelaženja granice. Nedaleko Črne prsti, npr. prelazili su u meduratnom razdoblju pripadnici nacionalno-revolucionarne organizacije TIGR (nastalo od Trst—Istra—Gorica—Rijeka), pa se i kuća na Črnoj prsti zove po jednom od osnivača TIGR-a. Već 1942. umjeli su gorenjski partizani prelaziti granicu i sklanjati se u Trentu, kako je to autoru prikazanog članka pričao poznati penjač i planinski vodič Jože Komac-Paver. Godine 1943. imala je posada na Predelu posla s partizanima bovškog bataljona oko Mangrta. Ipak, potrebe na drugim stranama i odnosi s Njemačkom naveli su Talijane da već 1941. i 1942. godine odvezu veći dio topova iz položaja u Julijskim Alpama, tj. s »njemačke« granice (Gorenjska je 1941. bila anektirana Reichu). Nasuprotno tome, partizanska aktivnost ih je natjerala da granicu na jugu od Julijskih Alpa i dalje čuvaju, iako su 1941. prešli predratnu, rapalsku granicu i anektirali »Ljubljanskog pokrajinu« (Provinz Lubiana). Na toj su strani bili sektori Idrija (nadovezivao se na Porezen) i Postojna (podatke o njima nisam ovdje prenosio, ograničivši se na planinarski markantnije julijsko područje), pa dalje sektori od Postojne do Rijeke o kojima ima malo podataka.

Jedan je dio utvrđenja bio zapušten i partizani su se slobodno kretali u blizini. 1943. su činjeni planovi da se obnovi utvrđivanje i da se talijanska vojska postepeno povuče iz Jugoslavije na predratnu granicu. Kapitulacija 8. IX 1943. srušila je sve te talijanske planove. Nakon rata čitavo se rapalsko granično područje (osim prijelaza od Peči do Vevnice) našlo u dubini našeg teritorija. Danas moderniziranim planinskim cestama struji motorizirani turizam (osobito vršičkom, predelskom i mangrtskom cestom), neke su mulatijere propale ili propadaju (onu pod Luknjom, npr., prilično zasipa kamenje), ali po nekim neumorno pješače planinari (osobito po onima koje su na trasi Slovenskog planinskog puta), bunkere i kasarne je dobrano načeo zub vremena, no poneka je zgrada postala planinarska kuća (najvrednija — na Zaplanju — propada nažalost i dalje).

Toliko, eto, bilježim ovdje o četvrtoj — vremenskoj ili bolje reći povijesnoj — dimenziji julijskih prostora. Kao planinar i historičar rado sam prenio nešto podataka iz Juvančićeva članka, zadovoljan što sam se namjerio na historičara koji je, kako se vidi iz teksta, i planinar. O njemu je, u povodu 70-godišnjice života, L. Zorlut objavio lijep članak u Planinskom vestniku (1970, br. 4, 174).

Na marginama predratnog »Prijatelja prirode«

»U »sukobu dviju generacija« — mlađih i starijih, često se o raznim pitanjima iz naše planinarske prakse čuju oprečna mišljenja. Kod starijih ne tako rijetko opažamo nostalгију za »dobrim starim vremenima«, a mlađi su opet uporni u prelaženju svega što je staro, pa ponekad čak i negiraju mnogo što je nastalo u prošlosti. U želji da starije podsjetimo na »dobra stara vremena«, a mlađima da pružimo mogućnost da usporeduju svoja shvatanja, rad i način djelovanja s onim što i kako su mislili i radili njihovi prethodnici, donosimo nekoliko zanimljivosti iz rada predratnog planinarskog društva »Prijatelj prirode« iz Sarajeva.

* * *

Izleti su i u predratnom periodu bili osnovna djelatnost planinarskih društava. Između sadašnjih izleta i onih koji su organizovani prije rata, ima i sličnosti i razlike. Evo nekoliko poziva za te izlete objavljenih u predratnim listovima iz kojih se vide te razlike i sličnosti:

— Turističko društvo »Prijatelj prirode« prireduje na katoličke uskrsne praznike (1920. godine) slijedeće izlete: 1) Izlet u Dubrovnik. Odlazak iz Sarajeva u subotu 3. aprila u 7.45 sati. Voda drug A. Kobler. 2) Izlet: pregled vrlo lijepih špilja i ponora podzemnih rijeka kod Krivajevića. Odlazak željeznicom iz Čeljanovića do Ivančića u nedjelju 4. aprila u 6.10 sati. Povratak u Sarajevo u 22.20 sati. Vrijeme hoda 3 sata. Hranu i po mogućnosti lance ponijeti. Voda drug V. Hofman. 3) Prirodno poučni izlet na Trebević uz sudjelovanje g. Dr. Čurčića (tumačenje prirodnih pojava). Odlazak u ponedjeljak 5. aprila u 6 sati. Sastanak kod Marijin dvora. Povratak isti dan. Hranu potrebna. U slučaju nepovoljnog vremena ovaj se izlet odgada. Voda drug Gliha. Gosti dobro došli.

— Turističko društvo »Prijatelj prirode« prireduje izlet na Trebević, pogled na izlaz sunca. Polazak u subotu 12. juna u 9 sati naveče iz Radničkog doma. Povratak u nedjelju 13. juna. Vrijeme hoda 3 sata. Voda drug A. Kobler. Gosti dobro došli.

— U subotu 10. jula: 1) Izlet na Treskavicu — Bjelašnicu. Polazak u 15 sati od malte na Kovacićima. Povratak 12. jula uveče. Vrijeme hoda dnevno 7 sati. Hranu i ogrtač ponijeti. Uz pokrovce treba ponijeti i šatore. Voda drug Hofman. 2) Izlet na Igman, Hrasnički stan. Polazak 12. jula u 6 sati sa lokalnim vozom od Iliđe. Povratak isti dan zajedno sa izletnicima sa Treskavice — Bjelašnice. Voda drug Prorok.

Iz ovih par oglasa može se mnogošta zaključiti: izleti su bili kolektivni, masovni, a ne pojedinačni; razlikuju se izleti: duže ture preko više planina, poučni izleti, familijarni izleti, izleti na more; čest odlazak na izlete noću; organizovanje više izleta u isti dan; izletnici su dobivali obavještenja o opremi (u jednom oglasu spominju se i lanci — vjerojatno su služili umjesto sadašnjih alpinističkih užeta); svih izleti redovno su oglašavani u dnevnoj štampi.

* * *

Za takozvane »Zemaljske izlete«, koji su organizovani jedanput godišnje, pripreme su vršene po nekoliko mjeseci. Podružnicama »Prijatelja prirode« u cijeloj zemlji sugerirano je da organizuju »putničke blagajne«, a članovima da počnu što prije štediti i ulagati sredstva u ove blagajne kako bi u vrijeme organizovanja ovakvih izleta imali osigurana sredstva.

* * *

Otvaranje svake nove planinarske kuće bila je za predratne planinare izuzetna svečanost. Nije se tome ni čuditi, jer se radilo o prvim takvim kućama na našim planinama. Evo nekoliko fragmenata u vezi s otvaranjem prve planinarske kuće »Prijatelja prirode« na Boračkom jezeru (28. juna 1927. godine):

... Na kraju se skupština bavila programom otvorenja društvene turističke kuće na Borcima. Za ovu svečanost, koja će biti jedan veliki i značajan datum u životu »Prijatelja prirode«, vlada veliki interes među radničkim turistima cijele zemlje. Koliki je taj interes vidi se po tome što će svečanosti prisustovati mnoge podružnice »Prijatelja prirode«, tako Zagreb sa preko 20 izletnika, zatim tamburaški zbor »Grafičar« i pjevačko društvo »Proleter« iz Sarajeva i razne delegacije...«

... Program otvaranja je slijedeći: Zajednički odlazak iz Sarajeva u pondjeljak 27. juna u 8 sati naveče. Dolazak u Sarajevo 29. juna naveče. Vrijeme hoda tamo i natrag 9 sati. Cijene vožnje tamo i natrag 32 dinara...«

... Društvo se pobrinulo za piće, pećenu jagnjetinu i ostale mezeluke, ali je potrebno da se izletnici sami opskrbe ostalom hranom i pokrivačem...«

... Na dan otvaranja priredice se razne narodne i društvene igre. Diletantska sekacija izvodiće razne šaljive produkcije. Pored toga biće koncert — ples itd. Naveče vatromet bengalske vatre...«

Nakon obavljenе svečanosti, list »Glas slobode« je pisao:

... U pondjeljak 27. om. sarajevska željeznička stanica bila je u znaku izleta na Boračko jezero. Iako je predjašnjih dana već bilo — vozom ili pješke — otišlo nekoliko transporta, u ovom posljednjem i najvećem bilo je 160 drugarica i drugova, za koje su, kao i za jedan raniji transport, određeni naročiti vagoni četvrte klase. Kako je u ovom transportu bio i najveći broj »Proleterovih« pjevača i tamburaški zbor »Željezničar«, to se na stanicu i cijelim putem do Konjica orilo od pjesme i svirke. Sve to zajedno činilo je ovaj pohod upravo triumfalnim. U Konjic je voz došao u jedan sat poslije pola noći, i onda je nastalo pješačenje od 5 sati...«

* * *

Iako se u blizini Sarajeva nalazi više lijepih i privlačnih planina, ipak se čini da su predratni sarajevski planinari iz »Prijatelja prirode« osobito voljeli i cijenili planinu Prenj. Tu činjenicu dokazuje i podatak da je pod ovom planinom, na Boračkom jezeru, izgrađena prva planinarska kuća ovog društva, a nešto kasnije još dvije kuće na Prenju. Koliko su članovi »Prijatelja prirode« bili privrženi ovoj planini, vidi se i po tome što su u okviru društva osnovali i posebnu »Prenjsku sekociju«.

... Sekcija je sebi uzela u zadaću da ljepote Prena napravi pristupnim i na njemu da olakša turizam. Jedne jeseni ta sekcija je zaključila da iskrči, popravi i obilježi jedan komad puta preko Skoka. U visinskom razmaku od oko 1300 metara i udaljenosti od sedam kilometara trebalo je raditi na putu koji vodi preko strmih točila koji je mjestimično potpuno zarastao u šumu, jer više od 20 godina nije upotrebljavan ni održavan. Jedanaest nedjelja u zaseb, bez da iko izostane, ta partija je poslije napornog rada preko nedjelje nosila pijuke, testere, kline, sikire, table, boju. Dvanaeste nedjelje put je bio gotov. Na mjesto rada dolazio se poslije tri sata vožnje željeznicom i pješačenjem od šest sati. Subotom uveče nije se uopšte spavalо. Pod tu cijenu izgrađeno je 7 kilometara puta, a pod istim uslovima na toj planini izgrađeno je i obilježeno 200 km puta. Najvrletniji pristupi i najviši vrhovi dokućeni su vijugavim stazama. Sve raskrsnice obilježene su tablama. Za orijentaciju u jesenjoj i zimskoj magli i dubokom snijegu, podignuti su direci u razmacima od po 100 metara. Džinovski posao tu je svršen. Sve je to urađeno bez ikakve naknade, bez ičijeg podstrekha i bez ikakve zahvale. I gdje su se morala uzmati sredstva društva, škrtarilo se u najvećoj mjeri. Sada djeca i žene u svaku dobu ljeti i zimi krstare planinom po kojoj su do sada samo kroz tri ljetna mjeseca prolazili čobani i vukovi...«

Hvala vam, drugovi iz »Prijatelja prirode!«

Današnji pohod Prena, kada se budete penjali serpentinama uz Skok prema Jezercu, ili na Otiš i Zelenu glavu, sjetite se vrijednih ruku predratnih planinara!

* * *

Za izgradnju planinarskih kuća prije rata (uostalom, kao i sada) nije bilo stalnih izvora sredstava, pa su često organizirane radne akcije: »... ljudi, žene, omladina — svi se žrtvuju, zalažu, rade da pojedine izgradnju, da dom srede sa što manje troškova, da ga uljepešaju i u njega unesu kojekakve sitne udobnosti. Tu je jedno međusobno natjecanje kako će ko kome pomoći i olakšati u poslu. Taj kolektivni rad iz planinarskih domova prenosi se u porodicu, sindikat, u društvo u život...«

Društva su se za sredstva dobjivala na razne načine. Kuća »Prijatelja prirode« na Borcima otvorena je 1927. godine, ali su pripreme otpočele mnogo ranije. »Pošto je

predviđeno da će ova kuća trebati dosta materijalnih sredstava, to je društvo još 1924. godine dalo u promet bonove od 1 i 10 dinara, kao i sabirne akcije...« Cist prihod sa mnogih priedaba društva također je isao u korist izgradnje ove kuće.

Solidarnost podružnica »Prijatelja prirode« iz cijele zemlje, prilikom izgradnje planinarske kuće podružnice iz Novog Sada, bila je zaista primjerna. Iz podataka vidimo da je 1933. godine pokrenuta akcija u cijeloj zemlji za »rasprodaju cigalja za podizanje turističke kuće na Fruškoj gori«. Članovi podružnice iz Novog Sada za izgradnju ove svoje kuće »... darovali su svaki svoju jednodnevnu zaradu; uveli su poseban prinos od 5 dinara mjesечно« za iste svrhe.

Ljubljanska podružnica »Prijatelja prirode« izdala je »blokove od 1 dinar, koje raspačava među radnicima jednomišljenicima.« Ova podružnica »raspisala je i bezkamatnu pozajmicu za izgradnju kuće »Dr. Tume« u obliku obveznika od 50 dinara...«

* * *

Uređenju okoline oko planinarskih kuća, posvećivana je izuzetna pažnja. 1935. godine na Boračkom jezeru, u blizini planinarske kuće »napravljen je trambulin 5 metara visok, jedan hladnjak, pekara, tri nova čamca, kameni zid kraj stare kuće, ljužačka, kuglana, žičana ograda, obzidanjanje potoka i obale u dužini od 60 metara, zasađeno je oko 2000 mladića borića i jelki oko kuće, izradene su mape sa označenim markacijama...«

* * *

Predratni planinari nisu evidentirali samo broj izleta i posjetilaca kao što to činimo mi danas, interesantno je da su oni evidentirali i ukupnu kilometražu pješačenja, a što je još zanimljivije, vodili su i evidenciju o ukupno savladanoj visinskoj razlici. Tako npr. u izvještaju sa godišnje skupštine sarajevske podružnice »Prijatelja prirode« 1935. godine kaže se da je »prevaljeno 2.500 km« i da je »postignuta visina od preko 100.000 metara«. Zagrebačka podružnica te iste godine postigla je visinu od 72.872 metra.

Opskrba planinarskih kuća prije rata, izgleda da je bila organizovanija nego kod mnogih kuća danas. Tako npr. kuća »Prijatelja prirode« na Boračkom jezeru i kuća na Crepoljskom »su opskrbljene i sa opskrbnicima u njima postoji ugovor po kome imaju izdavanje hrane i pića u svojoj režiji, a zato se moraju brinuti za ubiranje društvenih prinosova i starati se za rasvjetu, čišćenje i pranje posteljine. Kuće na planini Prenj nemaju opskrbnika. Tamo zainteresirani članovi u jesen pribave dovoljnu količinu koncentrisane hrane, masti, čaja, šećera, brašna, makarona, konzervi, sušenoga mesa itd. Tu hrani upotrebljavaju oni članovi koji su platili odgovarajuće iznose po cijeni od 12 dinara dnevno...«

* * *

O liku planinara predratna društva vodila su itekako računa. Donosimo jedan dio iz referata o domovima, koji je podnijet na Kongresu »Prijatelja prirode« 1936. godine: »... U kućama treba upozoravati članove i turiste da čuvaju planinski floru, a osobito da ne trgaju rijetko bilje. U kućama mora vladati mir. U njima nije mjesto za pijanke i terevenke, i član »Prijatelja prirode« to ne smije vršiti ni u kućama drugih planinarskih društava. U kućama turisti među sobom moraju postupati kolegialno i u slučaju pretrpanosti kuće moraju se starati da se stisnu tako da za sve posjetioce naprave mesta.«

* * *

U vrijeme u kome je djelovalo, društvo »Prijatelj prirode« nije gajilo samo čistu planinarsku aktivnost. Ono se bavilo i drugim djelatnostima i na taj način nadomještalo aktivnost organizacija i iz nekih drugih oblasti društvenog života.

Većina podružnica imala je diletačke, pjevačke, glazbene, tamburaške i fotamaterske sekcije. Često su organizovane zabave i sijela.

Evo nekoliko dijelova iz oglasa povodom zabave, koju je u čast 15-godšnjice svog postojanja organizovala sarajevska podružnica 1920. godine: »Svečana jubilarna predstava održaće se u naročito lijepo turistički uređenoj sali i imitiranoj špilji stalagmitima, na koju se svi članovi kao i ostali prijatelji prirode sa cijenjenom porodicom pozivaju. Program: 1) O značaju proslave govori drug Kobler, 2) »Cežnja Stajerca« — svira citar kvartet članova »Prijatelja prirode«, 3) Prikazivanje svijetlih slika iz naših krajeva sa skioptikonom, 4) »Židovka« — duet iz opere, pjeva drugarica Dragica Crnković i drug Dragutin Pregernik, članovi »Prijatelja prirode«... Ples: četvorka sa planinkom (Edelvajs). Šaljiva pošta. Tombola.«

Slične zabave »Prijatelj prirode« organizovao je i u prirodi. Evo jednog oglasa za takvu zabavu: »U nedjelju 3. jula 1921. godine priređuje »Prijatelj prirode« u

zajednici sa glazbenim zborom »Sloboda« ljetnu zabavu u Lukavici na imanju g. Sigla (Karolinin dvor) sa raznim zabavnim igrama i plesom u prirodi.

* * *

Današnja planinarska društva imaju različitu članarinu za djecu, omladinu i odrasle. Predratni »Prijatelj prirode« pravio je još jednu razliku, tako da je članarina za članove iznosila »deset dinara«, a popust su imali nezaposleni članovi.

* * *

Poznato je da do današnjih dana nikome nije uspjelo da dâ potpunu i zadovoljavajuću definiciju planinarstva. Tim pitanjem bavili su se i predratni planinari. Evo nekoliko njihovih mišljenja na tu temu:

»Planinarstvo je razonoda, liječenje i učitelj svakog svog člana.«

»Planinarstvo je organizacija za izlete u prirodu.«

»Planinarstvo je turistički sport.«

»Planinarstvo je moderni oblik prastarog odnosa prema prirodi, u prvom redu prema planinama.«

»Planinarstvo je pokret romantičara, sportista i onih koji se zanimaju nukom.«

Ako se ovakvim definiranjem pojma planinarstva ne zadovoljite, sjetite se da ni naši savremenici nisu još našli adekvatan odgovor na to pitanje, jer se, vjerojatno i ne može dati jedna definitivna, statična definicija planinarstva koja bi bila vječna, ona zavisi o nizu okolnosti i vremenu u kome planinarstvo postoji i djeluje.

* * *

U članku »O hodanju po gorama«, list »Snaga« 1930. godine daje ovakve preporuke planinarima:

»Uz brdo hodač polagano, jednim tempom, korak da bude dug i odmjerena. Polagano se uvijek dalje dode... 300 do 350 metara visine u jednom satu sa 60% uspona, dostačno je. Kada hodač imaj uvijek vrat otvoren. Potrudi se da naučiš disati kroz nos sa zatvorenim ustima... Na strminama se podupri palicom, ali samo kada ideš uzbrdo, a nikako nizbrdice; stupaj oprezno, mirno, hladnokrvno i bez bojazni... Ne posjedavaj premnoga, a kada sjedneš sjedni komotno..., a ako si uznojen obuci se odmah... Ogrni se svakako da li puše vjetar ili ne. Ako te uhvati kiša i ne nađeš povoljnog skloništa, bolje je da ideš dalje, mirno i razmijerno brže bez počivanja...«

Kolikor je propaganda planinarstva bila smisljena i organizovana, pokazuje i ovaj primjer:

»Centralni odbor »Prijatelja prirode« priređuje od 19—25. aprila 1931. godine propagandistički tjedan kojem će biti svrha da upozori sve radnike na naše društvo i njegov kulturni cilj. U isto vrijeme, pored Centrale sve podružnice radiće na tome da prigodnim člancima, letcima, grupnim izletima, izložbama u okviru svojih sekcija, predavanjima itd. privuku k sebi što veći broj članova... Centralni odbor priređuje materijal koji će se svim podružnicama pravovremeno razaslati.«

* * *

Značka »Prijatelja prirode« je imala zeleno-bijelu-plavu boju kao podlogu, preko koje su bile stisnute dvije desne ruke i cvijeće ljiljana.

Evo kako su članovi »Prijatelja prirode« tumačili ove simbole sa svog znaka:

zelena boja — livada i šume,

bijela boja — planinski vrhunci pod snijegom,

plava boja — vedro nebo,

stisnute pesnice — simbol drugarstva,

ljiljani — simbol slobode.

Slobodno interpretirajući značenje svoje značke, pripadnici »Prijatelja prirode« govorili su da ona znači: »Ljubite prirodu, njena zelena polja, cvijeće i gorske ljiljane, one bijele vrhunce visokih gora i divno plavo nebo. Odazivate u nju radnici — rukom o ruku — i gajite među sobom drugarstvo, ljubav ka prirodi i sve što je lijepo i dobro, a vama na korist.«

Kult značke »Prijatelja prirode« i njena odgojna uloga, vide se i iz ovih poruka: »Poštuјte naš znak, da nam svima služi na čast, Najveća sramota bi bila da pod znakom našeg društva pojedinci čine nedolična djela, na sramotu sviju nas...«

»... Ko je naš drug, ko cijeni naš rad na podizanju turizma među radnicima, i vidi veliku važnost našeg cilja i nesebičnog rada, koji ide samo za zajedničko dobro svih radnika, taj ni u jednoj prilici neće zatajiti svoje društvo, on će uvijek nositi naš znak. Neka se vidi koliko nas ima, neka se vidi naša snaga!«

Kablar i vremena

Kada se Moravica i Đetinja spoje kod Užičke Požege, onda novorođena Zapadna Morava počinje da se probija ka čačanskoj kotlini, stiješnjena sa desne strane Debelom gorom i Ovčarom, a s lijeve Kablarem. Negdje oko sredine Ovčarsko-kablarske klisure glavna asfaltna cesta prolazi kroz malo mjesto Ovčar Banju (300 m. nadm. vis.) koje s okolinom čini neobičan i, začudo, na svoj način skladan, milje šumovitih i stjenovitih padina, bistro zelene vode, stare i sasvim nove arhitekture, bučne dinamike savremenog prometa i poetičnog mira minulih vremena. U tom djeliću našeg planinskog svijeta epoha uzajamno druguju i njihovi kontrasti daju jedni drugima puniju ljepotu i trajniju vrijednost.

mala sveta gora

Vrlo je priyatno u vrijeme ljetnih pripeka odmarati se poslije završene ture pod trijemom ili u porti nekog od očvarsko-kablarskih manastira. Jedino mi je neugodno što znam da monahinja — nadstojnica smatra svojom dužnošću da posjetioča ponudi kockom šećera i hladnom vodom. U konaku život inače teče nekim usporenim ali neumitnim ritmom: molitva — rad — molitva — odmor i sve tako. U polumraku i hladovini minijaturnih crkvica skladnog i čistog izgleda, ali najčešće bez posebnog historijskog značaja i ljepote, posjetioča promatraju strogi svetački likovi.

Ukupno tu ima deset manastira. Na Ovčarevoj strani su: Vavedenje, Vaznesenje, Preobraženje, Sretenje i Sv. Trojica, a na Kablarevoj: Blagoveštenje, Ilinje, Nikolje, Jovanje i Uspenje. Nijedan nije udaljen od Banje više od sat i po hoda, te takva koncentracija manastira na uskom prostoru zaista opravdava popularni naziv ovog kraja koji asocira na Halkidiku u Grčkoj — mala Sveta gora.

Svi su nastali u razdoblju od XVI stoljeća na ovakva skrovita i tada besputna mjesta van domaćaša. Turaka vrijedila više od zlata, kada je monaštvo bilo jedini nosilac zublje historijskog trajanja nacije na ovom terenu, prije nego li će buknuti ognjevi osamstočetvrte. U vrijeme kada više nisu mogla nastajati monumentalna zdanja srednjevjekovnih dinastija. Kada nije bilo čudesnih glina sa istoka za pravljenje boja vječite trajnosti koje će krasiti zadužbine kraljeva. Kada se gradilo nepostojanom gradom, slikalo nepostojanom bojom, bježalo, skrivalo i borilo. U vrijeme kada su spilje — kojih je mnogo u ovom kraju — bile ponekad jedini krov za zbjegove. U ono vrijeme za koje se kaže da su »živi zavidjeli mrtvima«.

Umjetnička djela XVII i XVIII vijeka koja su preostala u vidu fresaka, ikona i sakralnih predmeta predstavljaju umjetnost materijalnog siromaštva i žilave borbe za opstanak. Kolorit je sasvim osiromašen i sveden gotovo na crtež, a sva ljepota arhitekture je u proporciji, a nikako u dimenzijama ili materijalu.

Takvi su i ostali ti manastiri: zavučeni u svoje hajdučke busije, okruženi konačima koji dosta podsjećaju na obične seoske zgrade, sa upravo takvim i žiteljima — jednostavnim ljudima ovog podneblja koje su različite sudbine dovele da traju svoje dane u radu i postu.

Lijepo je odmarati se u ljetno podne u hladu bilo koje od njihovih porti. Stari iskrivljeni spomenici s nečitkim natpisima stoje nad grobovima davno umrlih monaha, voćke se savijaju pod teretom plodova, a iz crkve, kao romor, kao grgorljenje vode u dubokom ponoru, dopiru monotoni glasovi molitve i miješaju se s jasnim pjevanjem ptica u lisnatim krošnjama i plavom nebu.

U dolini, daleko, kao iz nekog drugog svijeta, čuje se pisak lokomotive...

partizanska željeznica

Oktobra 1941. ta željeznička kroz Ovčarsko-kablarsku klisuru saobraćala je između oslobođenih gradova Čačka i Užica usred Hitlerove »evropske tvrđave« hiljade kilometara daleko od najbližih savezničkih frontova. To je bilo vrijeme kada je nastala narodna pjesma »Sa Ovčara i Kablara«.

Ali, i zbog drugih trenutaka ne možemo se oslobođiti sentimentalnosti prema toj čadavoj napravi čije tračnice prolaze tik pored »Željezničarevog« planinarskog doma u podnožju Kablara. Ta željezница nas je mnoge dovodila u prve posjete Kablaru. U narušenom bunkeru kraj mosta (koji su Nijemci napravili onda kada je pruga ponovo pala u njihove ruke) noćivali smo pred uspone, onih pedesetih godina, kada još nije bilo ni planinarskog doma, ni hotela u Banji, ni kamp-naselja, niti asfaltne pokrivke na cesti. Onda kada su u stijeni Kablara mnogi od nas izvlačili svoje prve »ugove« užeta.

Sada je željezница odslužila svoje. Uskoro će trava sasvim probiti donji postroj pruge. Niko neće sklanjati odronjeno kamenje. Slijepi miševi će se skrivati po tunelima.

Sjedim na zardalim tračnicama puste postaje.

Na suprotnoj obali, na padini Ovčara, iznad puta, vidi se velika spomen-ploča s upadljivim slovima: »Vekovima će Moravica pevati o slavi srpskog oružja. Borivoje.« Svakako se odnosi na 1914. godinu kada je užička vojska na jednom perifernom ali važnom odsjeku Kolubarske operacije odbacila od ovog mesta Austrijance natrag ka Višegradu.

Zašto ti je bilo potrebno, nepoznati Borivoje, da ispod ove, ma koliko patetične i neoriginalne formule, koja ipak ima bar neki smisao, potpisesh svoje — vjerovatno časno i pošteno, ali na tom mjestu toliko deplasirano — ime? Ti to nisi htio, ali ploča koju si postavio izaziva mnogo češće blag osmijeh prema tvom pretencioznom potpisivanju, a mnogo rijede pijetet prema onima kojima je posvećena. Ali, zar vrijedi toliko razmišljati o ljudskim čudima?

stijena kablara

To je južna, prosječno stopedeset metara visoka stijena, u središnjem dijelu trupa planine. Iznad nje se dižu raštrkane sitnije stijene istočnog vrha, a ispod i oko nje se prostiru kamenjari, sipari i šume. Žuta i crvenkasta boja naročito u srednjem dijelu ulijevaju nepovjerenje. Usred stijene, na najnepristupačnijem mjestu je pećina za koju su »Rtnjevići« pričali kako su u nju ulazili sruštajući se niz uže odozgo, pomoću čekrka, i to tek uz njihaj, zbog prevjesnosti. Navodno su nalazili ljudske kosti. Posljednjih godina su entuzijasti iz »Željezničara« izgradivali do pećine osigurani put — tačnije »štemali« željezne stepenice kroz vertikalnu stijenu.

Do sada ispenjani alpinistički smjerovi »mudro« su izbjegli centralni dio stijene. Kidričev smjer i varijante oko njega prolaze krajnjim lijevim dijelom koji je isto tako visok kao i centralni, ali je lakši. Jedan »izmišljeni« smjer (Pančićev) segmentira je desni niži dio stijene, a Studentski ide sasvim odvojeno po jugozapadnom grebenu koji se ocrtava iznad sipara i šuma.

KIDRIČEV KMJER. Prvi uspon izvršen je 12. IV 1954., upravo na dan kada je umro revolucionar po kome su prvopristupnici smjeru odmah dali ime. Uspon su izveli »Turin i drugovi« kako piše u starom zapisu, a zatim slijedi opis: »Markiranim putem do pod stijenu, gdje put skreće desno ispod stebra. Tu skrenuti lijevo stazicom oko 50 metara, zatim pravo gore k udubljenju u podnožju stijene obrasлом drvećem. — Desno, policom oko 10 m, a potom pravo na gore do prevjesa s dobrim stajalištem. Lijevo od njega žlijebom koji čine razriveni blokovi naviše kroz plitak kratak kamin, preko malog prevjesa sa drvcetom, dalje do bijelih mrlja u stijeni vidljivih iz doline. Preko njih ka drvetu na gredini koja tu počinje i ulijevo prelazi u travnatu policu. (Tu se može pobjeći iz smjera.) »Sa police pravo gore s lijeve strane bloka koji tu leži u stijeni, ka suhom drvetu. Odатle lako na vrh stijene.« Donji dio je uglavnom III. Dosljedan izlaz na vrh stijene je IV. Visina oko 150 m.

PANČIĆEV SMJER (Dušan Stanojević — Miloš Predin, 19. IV 1959.). »Kada se od ulaska u Kidričev smjer zaobiđe steber udesno, pa ide dalje podnožjem stijene, desno od ulaza u žlijeb a lijevo od velike pećine-okapine, nalazi se kosa raspuklina (više izgleda kao vrlo strma polica) djelomično obrasla. — Raspuklinom nešto više od pola užeta i priječenje desno sve do hrvastovog drveta (osiguravalište). Gore do veće odlomljene stijene koja izgleda kao da stoji nestabilno i dalje naviše na rub stijene. — Priječenje u prvom restenju je nešto teže, inače težina oko III. Visina do 100 m.

STUDENTSKI SMJER. (Branko Turin — Momčilo Rekalić, oktobra 1953). Markiranim putem za vrh Kablara do mjesta gdje on siječe jugozapadni greben (u šumi). Lijevo na greben. — Zljebićem i policom s lijeve strane na greben. Po oštem grebenu, preko jedinog teškog skoka, na police uljevo i preko krupnih blokova natrag na greben. Između sitnih rogljeva, preko kratkih skokova, po sve položenjem grebenu, ponovo u šumu i na stazu koja je napuštena u početku smjera. — Težina II (detalj III). Dužina oko 200 m.

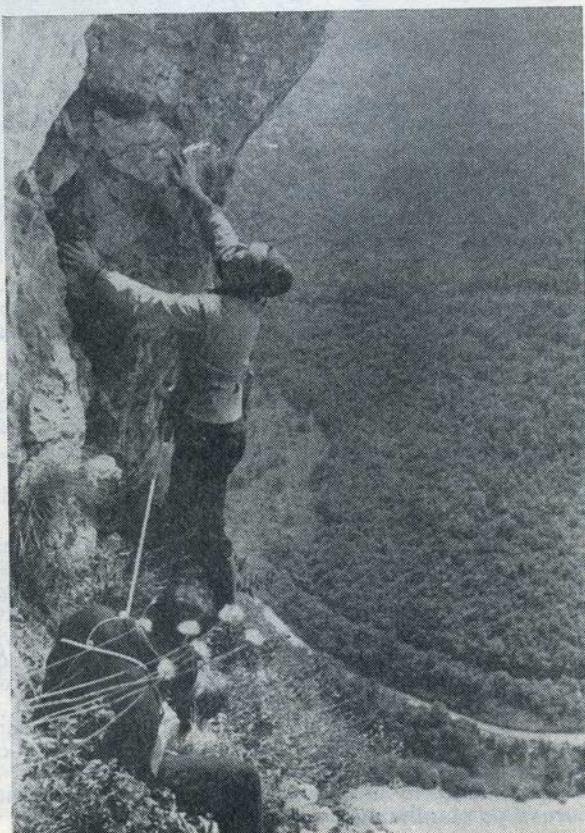
Ali i bez prolaska kroz stijenu, treba dosta znoja da se nekim od uredno markiranih puteva dospije na vrh Kablara (890 m). Trud se isplati zbog nikad dosadne stazice koja se provlači strmim policama i siparima, zbog otvorenih vidika na stjenovita platna i u dolinu na akumulaciona jezera (Meduvršje i Ovčar Banja), zbog svega onoga što se rijede može doživjeti na ovako malim visinama.

nova vremena

Uskotračna pruga tavori posljednje dane. Nova, široka već je izvedena preko mostova i — više probijena kroz masive nego provučena između njih — za kratko vrijeme će povezivati moravske krajeve s barskom prugom u Požegi.

Smirit će se grmljavina mina. Patina će se uhvatiti na još svježim usjecima — ogrebotinama na tijelu planine. Nabujat će zelenilo. Sve će za nekoliko godina izgledati kao da je oduvijek tako bilo.

Crkvice sakrivene u šumama ostat će iste, naizgled nepromjenjive kao i stanovnici konaka u crnim rizama. A dolje na cesti zašarenit će se još više objekti savremenog turizma — jarke boje sunčobrana pred motelom, benzinske stanice, kamp-naselja, viseći mostovi za pješake, travnjaci i cvijeće.

Police u »Mićinoj« na izlazu iz »Sv. Kirijaka« u stjeni Kablara. (»Mićina« je jedan od mogućih izlaza iz Kidričevog smjera, a »Sv. Kirijak« jedna teška nedovršena varijanta)

Sada već stari i nekako zapostavljeni planinarski dom »Željezničara« iz Beograda стоји по strani, као да (са svojim potpuno minornim osobljem u pogledu profesionalne spremnosti, higijene i turističke kulture) nije kadar niti da se upusti u poslovnu trku, niti još manje da donkihotski dočarava staru planinarsku atmosferu. Prosto, živi primjer koliko malo veze ima svojinski status objekta s njegovom funkcijom.

Po ko zna koji put stojim na Ovčaru i sa zapadnjeg od dva glavna visa (985 m) promatram Klisuru. Na onom istočnjem vrhu ocrtevaju se kroz šumu smjele konture televizijskog releta. Dobar makadamski put izведен je s juga, od Dučelovića, do releja. Tako je, eto, novo vrijeme stiglo i na sami vrh planine.

Ali ono nije oduzelo ljepotu idiličnim zvonicima, starim spomen-česmama niti debelom zelenom krvnzu Ovčara. Ništa manje nego ranije, putnika tjeraju na razmišljanje natpisi sa starih grobova. Ništa nije izgubila u svojoj zastrašujućoj ljepoti stijena Kablara koja se sa svojim neprepenjanim rušljivim, crvenim centralnim platnom upravo kao na dlanu vidi na suprotnoj strani Klisure.

I sve to — zelena bistra voda, vječito mlade šume, svi ti zbjegovi i skrovišta slobode, sve riječi mudrosti, vjere ili prkosa upisane na starim pločama, sve te stijene i smjerovi s nevidljivim tragovima ljudskih dodira, i vitke bijele brane na vodi, i admirani lukovi mostova — sve se pruža pred radosnim ljudskim pogledom, pokazujući kako stvarna ljepota nadživljuje ljude i njihove prolazne slabosti i pogreške, premošćuje epohe i biva uvijek jača od uništavanja, neznanja i nedoumica.

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevo

Susreti s lutajućim taborima

Cigani čergari nemaju stalno mjesto boravka, niti grade zidane kuće. Nemaju krova nad glavom kao ostali ljudi. Oni putuju s platnenim kućicama — čergama, podižu ih privremeno na slobodnim mjestima u prirodi, mahom na obroncima planina, uz planinske rijeke i potoke. Najčešće se zadržavaju u blizini ljudskih naselja.

Sastavni dio čerge je vatra koja se pali u svako doba godine, a noću je neophodna, jer služi za kuhanje hrane, osvjetljenje i zimi za grijanje. Redoviti praktici čerge su psi i konji, a ponekad i neka druga domaća životinja. Za ciganske konje kažu, da na svim trkama prvi polete, ali najčešće posljednji stižu na cilj.

Ti mrkoputi ljudi, mršavi, neuhranjeni, oskudno obućeni, neobrijani, sa buljukom goluždrave i vragoljaste djece — radaju se, žive i umiru u pokretu, pa stoga nemaju ni svoga groblja. Istina, na Pivskoj planini, u blizini sela Šarići, jedan predio se zove Cigansko groblje. No нико не зна да ли је ту стварно неко од Cigana pokopan i kada. Niko od njih ne spava u krevetu, osim u vojsci ili u bolnici. Kućnog namještaja uopće nemaju.

Čergari nemaju određene pravce svojih kretanja ni putova. Na jednom mjestu osvanu, a na drugom omrknu. Rijetko kada više od dvije noći provedu na jednom mjestu. Gdje im je glava, tu im je hrana. Niko nezna kamo idu i kuda će stići. Njihovi su putovi bez kraja i nigdje se ne završavaju. Cilj vječitog putovanja im je — život. Zapravo, stalnim putovanjem pribavljaju sebi sredstva za život. Muškarci obično popravljaju i kalajuši bakreno posude i druge poljoprivredne alatke seoskom stanovništvu. Žene falhetaju (gataju i proriču sudbinu ljudsku), dok djeca najčešće traže milostinju. Dakle, svi rade, svi su »zaposleni«. Ove ciganske profesije mogu, naravno, egzistirati u zabačenim planinskim selima, a u gradovima se rijetko pojavljuju. Njihovo zadržavanje u gradu kratko traje. Toliko dok nešto ne nabave, kupe ili dok djeca ne iskamče milostinju. Što je selo udaljenije od grada i komunikacija, to je u njemu posao ciganski unosniji, pa se zbog toga često kreću i borave po planinama.

Dijete čerge
Foto: U. Beširović

Putuju i žive u grupama — taborima, od par ili više porodica. Svaki tabor ima svoga starješinu koji se zove Ceribaša. Neobično su vesele naravi. Najveće uživanje i radovanje im je pjesma, jelo i piće, uz vatru. Nemirne, uskovitlane ciganske duše žive za radost, tugu, pjesmu i putovanja.

Mnogi tabori su se smirili, zaustavili se u nekom gradu, izgradili stanove, počeli raditi i djecu slati u školu, ali većina ih krstari, putuje i ne želi da se smiri, iako im to društvo nudi.

Obilazeći naše planine, susretali smo te vječite putnike i latalice u raznim krajnjima. Evo nekoliko naših susreta s njima!

* * *

U poznu jesen, na izmaku dana, po povratku s Biokova, ušli smo u Makarskoj na brod »Njegoš«. Po ulasku na brod bili smo iznenadeni: svi brodski hodnici i paluba bili su zauzeti sa neobičnim putnicima — Ciganima. Većina od njih, valjda ne-navikli na ovo prevozno sredstvo, teško su podnosili vožnju brodom na nemirnim talasima. To se očito primjećivalo na njihovim blijedim licima i strahu. Mnogi od njih su i povraćali. U kratkom razgovoru doznali smo da je ovo njihovo putovanje besplatno i prisilno. Naime, rekli su nam da ih »šupiraju« (protjeruju) iz Splita u Bosnu. Putovali su u pravnji milicionera. U Pločama su se ukrcali u dva vagona »ćire«. Tako su ponovo vraćeni u granicu BiH.

Po izlasku iz šume podno osamljenog Puzima, pri ulazu u Mandin dol, mimo svako očekivanje, naišli smo na čergu. Bilo je to kao fatamorgana. Ispred čerge je sjedio sredovječan crnoput čovjek: velikih brkova, neobrijan, nepodšišan, u pohaba-

nom odijelu. Lupao je čekićem po čađavom bakrenom kazanu. Kada nas je ugledao, zbumio se, iznenaden našim dolaskom. Prekinuo je posao i ustao, da nas pozdravi. Živo i znatižljivo se raspitkivao: ko smo, odakle smo, kuda putujemo itd. Ponudio nas je da sjednemo — prostirući po travi komad šarenog i poderanog čilima. Pored čerge privezan pase mršav konj. U čergi vezan pas spava usred nereda, krpa, posuđa i ostalog »namještaja« i sadržaja te čudne »kuće« u osami na planini.

U nevezanom razgovoru, ljubazni i blagoglagoljivi domaćin nam je, pored ostatog, ispričao da se njegova porodica odvojila privremeno od grupe i Ceribaše i da će joj se u toku dana opet pridružiti dolje u Bjelimićima. Rijetko se odvajaju. Ovog puta su to učinili da bi nešto zaradili u stočarskim katunima po Visočici. Nije propustio priliku da se povali kako puno putuje. Obilazi planine, sela i gradove. Veli da je njihov život sličan planinarima i turistima, da imamo nešto zajedničkog, jer volimo prirodu i život u njoj. Kada je počeo priču o svojim dalekim putovanjima, sve do Rijeke i Splita, nije nam teško bilo otkriti da je bio u onoj grupi na brodu »Njegoš«.

»Jest, jest — šupirali su nas u Bosnu. Nisu nam dali da zimu provedemo u toplim krajevima. E, brate moj, kako je teško pod čergom izdurati snijeg i studen. O' svakle puše. Tu zimu, davno je to bilo, proveli smo oko Čapljine i Ljubuškog. Tamo je mlogo toplije. Nejma snijega«.

U toku našeg razgovora stigla je njegova žena Ajka. Domaćin se zvao Suno. Imaju četvoro djece, koja su bila otišla u kolibe da »nadu« mljeku i još nešto za jesti. Zadovoljni su s onim što imaju i načinom svoga života. Nemaju želje za gradskim životom, za radom u fabricki, za stalnim boravkom. Ne trpe to. Naučili su na ovaj život i ne žele da ga mijenjaju.

Rastali smo se s mnogo lijepih uzajamnih želja.

* * *

U dnu Vrapča, gdje se zmijolika cesta počinje propinjati uz planinu, zastali smo da bi se osvježili i oprali od prašine. Ovdje je proljeće bilo vidno prisutno. Sve je zeleno. Stabla trešanja i trmina su izbeharala. Ljubičica i jagorčevina procvala. Brzi potočići mrmolji, žubori, krvudava, skače i žuri kao da želi što prije nestati dolje u bistrim valovima rječice Bijele.

Uz zaglušnu huku potoka, čuli smo zov ljudskog glasa. Na zaravni iznad nas ugledali smo šatore. Jedan dječak crne puti stigao je do nas, a iza njega djevojčica sličnog izgleda, sa čupavom kovrčavom kosom. Tražili su od nas cigarete i hljeb.

»Daj mi cigaru. Daj mi hljeba. Bog ti dao zdravlje«. Nije nam teško bilo saznati tko su i čiji su »šatori«.

Put nas je vodio pored čergi. S brijege nas je pozivao čovjek da dođemo do njega: »Hej, prijatelji, dodite 'vamo! Svatrite, braćo!«

Prilazeći čergama prepoznali smo da nas zove naš stari poznanik iz Mandina dola — Suno. Dječi, što se okupiše oko nas, rekao je nešto na ciganskom jeziku i ona se izgube u trenu oka. Tako nas je riješio njihove napasti.

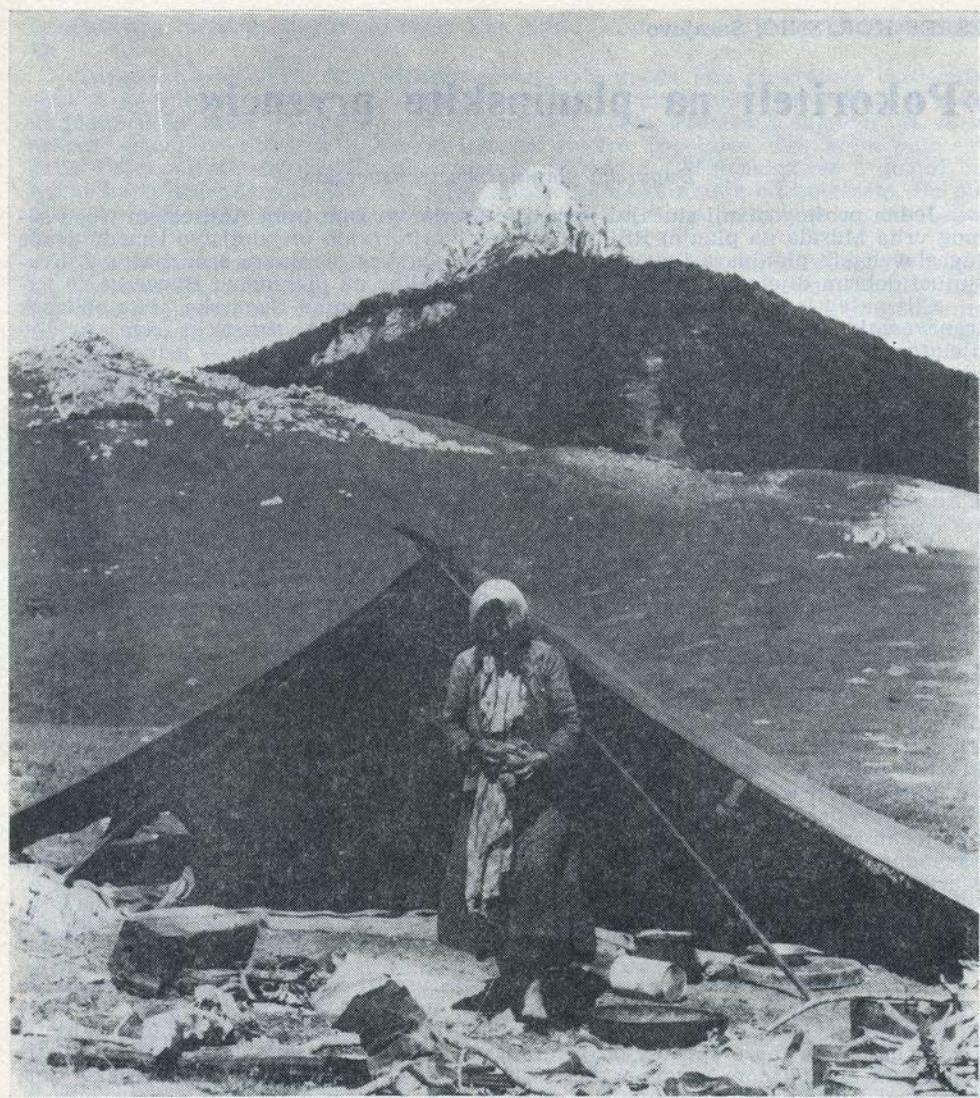
Suno i Ajka se srdačno pozdravile s nama, kao stari znaci i prijatelji. Iz susjednih čergi se okupiše odrasli ljudi i žene. Nudimo ih cigaretama, a oni nas, za uzvrat, »eškijome duhana, koji savijaju u novinski papir. »Nema čata, druže« — veli jedan sjedi brkajlija. Time je počeo razgovor bez reda. Pljuštala su razna pitanja, kao kiša. Svako od prisutnih je nešto pitao. Najviše su se čudili, što odlazimo u planinu, što nosimo te duge »daske«, kako pomoći njih svladavamo prostranstva, uspone i padine. Neki rekoše da su prvi put vidjeli skije. Jedan mladić, duge čupave kose, čudio se, kako nam skije mogu pomoći da lakše idemo po snijegu, kad ih nosimo na ramenu. On je, zaista, mislio da nam tako skije pomažu, nije znao da ih stavljamo na noge. Po svemu sudeći, niko od prisutnih nije razumio kako i zašto služe skije.

Govorljivi domaćini nudili su nas da noćimo, da nam »ispeku« kafu. Mi smo žurili na voz.

Rastasmo se u rani sumrak, kada se ciganske vatre tek upališe, da bi se u početku noći rasplamsale, a u toku noći ugasile tiho, kao i njihov život.

* * *

Sa Sunom i njegovom družinom smo se sreli jednog ljetnog dana na Blidinjskom jezeru. Zatekli smo ih na poslu: krpili su i kalajisali sudove. Čekići su lupali, a kalaj i nišador cvrčali pod usijanim metalom. U grupi je bilo više »majstora«. Naš-

Cerga u Mandinom dolu pod Puzimom

Foto: U. Beširović

znanac Suno je prekinuo posao i ustao da nas pozdravi. Čerge, djeca i žene su im u Masnoj luci, pa nas pozvaše da im tamo dodemo u posjetu, ali mi smo žurili u pravcu Jelenka i Pločnog. Suno nam je dugo mahao, sve dok nismo nestali u četinarskoj šumi.

Eto, Suno, takvi smo mi planinari: uvijek nekuda idemo, tumaramo, krećemo se, putujemo i skitamo, kao i Ti i tvoj tabor. A, ne moramo — kako ti reče. I mi imamo svoje ciljeve u planini, u prirodi — oni se razlikuju bitno od vaših — ali se ipak ponegdje zajedno nademo, sretnemo ili mimoидемо. Ko zna da li ćemo se ponovo, kada i gdje sresti?

Možda su naša zajednica i vrijeme sadašnje učinili svoje, pa si našao smiraj i stan u stalnom ljudskom naselju, uklopio se u tokove našeg normalnog života. Ili još uvijek skitaš sa čergom i Ceribašom? Ko zna gdje si sada, crni Suno!

»Pokoriteli na planinske prvenci«

Bugarska planinarska transverzala

Jedan prošlogodišnji slučajni susret s inženjerom Dimitrom Andreevim ispod samog vrha Musala na planini Rili, kao da je stvorio trajno prijateljstvo između grupe jugoslavenskih planinara i ovog simpatičnog bugarskog planinara entuzijasta. Zahvaljujući dobrim dijelom i njemu, evo nas i ove godine na planinama Bugarske.

Cilj našeg lanjskog, a i ovogodišnjeg pohoda na planine Bugarske, jeste obilazak transverzale »Pokoriteli na planinske prvenci«. Bugarski turistički savez (u čiju djelatnost spada i planinarstvo) organizator je dviju transverzala — jedne čisto planinarske, a druge turističke. Ova druga obuhvaća stotinu nacionalnih kulturnih, historijskih, privrednih i turističkih objekata širom zemlje. Planinarska transverzala, međutim, obuhvaća sedam vrhova, najviših na sedam glavnih planinskih skupina Bugarske.

Crni vrh u Vitoši

Vitoša je po prostranstvu najmanja od sedam planinskih skupina na kojima se nalaze kontrolne tačke ove transverzale. To je nacionalni park, kultivirana planina iznad same Sofije. Na Vitoši je izgrađeno 29 planinarskih kuća i skloništa, ne računajući ostale brojne domove odmora i hotele, tako da su jedni od drugih veoma malo udaljeni.

Do turističkog središta planine, Zlatnih mostova, iz Sofije se može doći autobusom, koji na ovoj liniji saobraća veoma često. Iz sofijskog kvarta Knjaževca do restorana Kopitoto na Vitoši, može se doći i žičarom, a odatle do Zlatnih mostova pješice uredenim i vrlo dobro markiranim stazama. Prirodna zanimljivost, koju na Zlatnim mostovima svakako treba vidjeti, jeste korito Vladajske rječice koje je natkriveno oblim kamenjem velikih dimenzija, tako da se rječica vidi samo mjestimično. Za odmor i eventualno noćenje prije uspora na Crni vrh, predlažemo planinarske kuće »Edelvajs« (1771) ili »Kumata« (1725) koje su od Zlatnih mostova udaljene oko jedan sat hoda. Obje kuće imaju stalnog domaćina, elektrificirane su i opskrbljene vodom, imaju turističke kuhinje u kojima posjetioc mogu sami pripremati jela. Markiranim stazom od kuća do Crnog vrha (2290 m) može se doći za 2 i po sata.

Pečat transverzale je u Meteorološkoj stanici sagrađenoj na samom vrhu. Na vrhu nema prenoćišta, ali u samoj Meteorološkoj stanici postoji punkt za odmor i okrepnu planinara.

Za one posjetioce koji se u Sofiju ne žele vratiti istim putem, predlažemo povratak preko planinarske kuće »Aleko« (1810) udaljene od vrha oko sat i po. Kuća je veoma dobro opskrbljena, a ima i turističku kuhinju. Dvadesetak minuta od nje je žičara kojom se može spustiti do prigradskog sofijskog naselja Dragalevc, a odatle redovnom autobusnom vezom u centar grada. Iz Dragalevaca do kuće »Aleko« ima izgrađena i vrlo dobra automobilska cesta.

Bogdan u Srednjoj gori

Srednja gora proteže se od zapada prema istoku Bugarske u dužini od oko 200 kilometara, paralelno sa znatno visočijom i dužom Starom planinom (Balkonom). Ovdaja ih razmjerno uska kotlinu, koju između gradova Kalofer i Klisura nazivaju »Dolina ruža«, jer se tu proizvodi dobro poznato bugarsko ružino ulje. Na Srednjoj gori ima 13 planinarskih kuća, smještenih pretežno na njenom zapadnom, visočijem dijelu, gdje se nalazi i najviši vrh ove planine — Bogdan (1604 m).

Sedamdesetak kilometara na istoku od Sofije je željeznička stanica Koprivštica — ishodište za vrh. Odatle do istomenog grada, udaljenog od željezničke stanice 11 kilometara, postoji redovna autobuska veza. Koprivštica se nalazi iznad visine od 1000 metara, okružena je crnogoričnom šumom i spada u najljepša turistička mjesta Bugarske. Stara je preko hiljadu godina i gotovo je u cijelini zadržala stari arhitektonski izgled. Godine 1876. u ovom gradu pukla je i prva ustanička puška protiv vi-

ševjekovnog turskog okupatora. Grad ima dosta interesantnih historijskih spomenika.

Turističko prenoćište (Turističeska spalnaja) u gradu ima 45 kreveta u nekoliko soba sa 4—8 ležaja. Cijena prenoćišta je ista kao i u planinskim objektima. Iz grada do planinarske kuće »Bogdan« može se doći za tri sata. Pretežnim dijelom ide se seoskom cestom kroz livade, stalno prateći tok rječice Topolnice. Tek kojih pola sata prije kuće, počinje uspon. Planinarska kuća »Bogdan« (1552) nalazi se u gustoj bukovoj šumi, ispod samog vrha, do kojeg se može doći za manje od pola sata. Uz planinarsku kuću izgrađeno je i sindikalno odmaralište. Kuća je otvorena preko cijele godine.

Vrh se nalazi na malom proplanku. Okolna bjelogorična šuma uskraćuje pogled na susjednu Staru planinu i ostale predjеле Srednje gore. U vjekovnoj šumi u okolini vrha i stjenovitom masivu Detelinova gromada, za vrijeme turske okupacije nalazili su utočište nacionalni borci — hadučke vojvode Bogdan, Detelin, Dančo Vataha i drugi.

Pečat transverzale je u planinarskoj kući »Bogdan«.

Botev u Staroj planini

Stara planina ili Balkan je najduža planina u Bugarskoj. Proteže se 600 kilometara od granice sa našom zemljom sve do Crnog mora i na taj način vidno dijeli Bugarsku na dva dijela — sjeverni i južni. Ima devet vrhova iznad dvije hiljade metara, a najviši je Botev vrh — 2376 metara. S obzirom na veliko prostoranstvo, na ovoj planini ima i najviše planinarskih objekata — 69, raspoređenih po cijeloj njoj dužini.

Ishodište za vrh Botev je gradić Kalofer, udaljen od Sofije asfaltnim putem i željeznicom oko 160 kilometara. Kalofer je rodno mjesto pjesnika i revolucionara Hriste Boteva, čija je rodna kuća preuređena u muzej. U centru grada je turističko prenoćište; ima 48 kreveta u šest soba i turističku kuhinju u kojoj posjetioci mogu sami pripremati jela.

Od Kalofera do vrha Botev izgrađena je automobilska cesta u dužini od 43 kilometra, ali služi samo za interne potrebe meteorološke stanice i drugih objekata koji se nalaze na ovom vrhu. Posjetioci je mogu koristiti samo u dužini od oko šest kilometara, do izletišta Panjica, ali, osim u nedjelju, ne postoji autobuska veza. Od Panjica do planinarske kuće »Raj« (1600 m) potrebno je oko 3 i po sati hoda. Planinarska staza je dobro markirana. Kuća je veoma lijepa i konforna. Ima 122 ležaja, a otvorena je preko cijele godine. Neposredno iznad kuće je Kalofersko prskalo — najviši vodopad u Bugarskoj, visok 125 metara, čije se izvorište nalazi pod samim vrhom Botev, na visini od 2225 metara. Rajske litice pokraj vodopada opsjedaju alpinisti, koji u blizini kuće »Raj« svakog ljeta imaju svoj logor. Nedaleko od kuće pruža se lijep pogled na gust šumovit kompleks Džendema (pakao), veoma nepristupačan i neprohodan u kome, pored divokoga i medvjeda, živi i ris.

Od planinarske kuće »Raj« do vrha Botev potrebno je oko 2 i po sata. Staza je dobro markirana, a kao vode puta stoje na raspolažanju pripadnici gorske službe spasavanja, koji stalno dežuraju u kući »Raj«. Do vrha ima nekoliko jakih uspona, a na jednom stjenovitom prelazu, koji popularno nazivaju »Tarzanski put«, staza je osigurana čeličnim užetom.

Sam vrh skoro je svakodnevno prekriven oblacima i vrlo su rijetki dani kada ne pada kiša. Srednja godišnja temperatura je —3 stepena Celzijusovih. Planinarima, kojima pripadne ta sreća da se na vrhu nadu za vrijeme vedrih dana, pruža se prilika da kao tanku nit vide Dunav, koji je odavde udaljen preko 100 kilometara. Pored meteorološke stanice i drugih objekata, na vrhu je izgrađeno i planinarsko prenoćište za 60 osoba.

Pečat transverzale je u meteorološkoj stanici.

Persenk u Rodopima

Rodopske planine zauzimaju najveći dio južne Bugarske. Rodopi s istoka izrasuju iz svilengradske, a sa sjevera iz plovdivske ravni. Na zapadnoj strani riječka Mesta dijeli ih od Rile i Pirina, a na jug se produžavaju preko granice u Grčku. Turističkih kuća i skloništa na Rodopima ima 37.

Iako od Persenka, koji je visok 2074 metra, ima visočijih vrhova na Rodopima, kao što su: Perelik — 2191, Goljama Sutkaja — 2186, Goljam Persenk — 2091 i Batoški sniježnik — 2082, ipak je ovaj vrh uzet kao tačka planinarske transverzale zbog toga što se nalazi u središtu gorja na Karabalkanu i što je s njega neusporedivo lijepi viđik nego sa ostalih vrhova.

Ishodište za Persenk je selo Orehovo, do koga svakodnevno saobraća autobus iz Plovdiva preko Asenovgrada. U Orehovu ima turističko prenoćište sa 45 ležaja i turističkom kuhinjom. U selu se mogu nabaviti sve prehrambene namirnice. Do planinarske kuće Persenk (1750) potrebno je oko 2 i po sata dosta slabim kolskim putem. Put je markiran. Na području Čadra, gdje je i planinarska kuća »Persenk«, ima nekoliko turističkih objekata. Kuća ima blizu 150 ležaja, turističku kuhinju i stalno je otvorena.

Vrh Persenk (2074 m) udaljen je od planinarske kuće oko sat i po. Staza vodi kroz šumu, a najvećim dijelom ide starim rimskim kaldrmisanim putem, koji na pojedinim mjestima dosežu visinu od oko 2000 metara. Ovaj put koristili su i Turci za svoje potrebe, opravljali ga i održavali, tako da je sve do današnjih dana kaldrma dobro sačuvana.

S vrha se pruža lijep vidik na jugozapadne Rodope i uvijek privlačne i impozantne biserne bugarskih planina — Rilu i Pirin.

Pečat transverzale je u planinarskoj kući »Persenk«.

Musala u Rili

Rila je najvisočija planinska skupina u Bugarskoj s više od deset vrhova iznad 2500 metara. Među njima svakako se posebno ističe Musala — krov Balkanskog poluotoka, visok 2925 metara. Rila se nalazi na jugozapadu Bugarske, omeđena je sa sjevera Vitošom, s istoka Rodopskim planinama, s juga Pirinom, a od Osogovske planine, Vlahinje i Konjavске planine na zapadu, dijeli je rijeka Struma i Džerman. Iako je po prostranstvu neusporedivo manja od Stare planine i Rodopa, zbog njenih izuzetnih ljepota, na Rili je izgrađena 31 planinarska kuća. Rila je veoma bogata izvorima, planinskim rijekama i jezerima. Na ovoj planini su i izvorišta triju najvećih bugarskih rijeka — Marica, Iskar i Mesta — i brojnih pritoka rijeke Strume.

Ishodište za Musalu je Borovec, nekada carsko izletište podno Rile, a sada poznati turističko-rekreacioni centar s brojnim objektima za odmor i raznovrstanu. Nalazi se iznad visine od 1100 metara u visokoj i gustoj crnogoričnoj šumi. U mjestu se može nabaviti sva potrebna hrana. Do Borovca se dolazi autobusom iz Sofije, s pre-sjedanjem u gradu Samokovu. Od Borovca do planinarske kuće »Musala« (2389) potrebno je oko 4 i po sata hoda. Do visine oko 1800 metara dobro markirana staza vodi kroz crnogoričnu šumu, a kasnije kroz nisko žbunjasto raslinje do visine nešto veće od 2000 metara. Poslije te visine staza vodi kroz gole livade i kamenjar. Planinarska kuća podignuta je uz obalu sedmog, najnižeg jezera Musalske skupine jezera. Kapacitet joj je 160 ležaja. Otvorena je preko cijele godine. Do vrha Musala potrebno je oko 2 i po sata. Na putu do vrha staza vodi pored sedam veoma lijepih Musalskih jezera. Najinteresantnije je Ledeno jezero, koje je i najvisočije na Balkanskom poluotoku — 2709 metara. Najveći dio godine je prekriveno ledom. Čak, i u najtoplijim ljetnim mjesecima jedan dio jezera, tamo gdje sunčevi zraci nikad ne dopiru, je zaleden. Kod ovog jezera potrebno je opskrbiti se sa vodom, jer na visini većoj od ove nema vode. Naročito to treba da učine oni posjetiocici koji kane put nastaviti preko vrha Musala do slijedeće planinarske kuće »Grnčar«, udaljene od vrha oko pet sati hoda. Uspon do vrha, s izuzetkom posljednjih nekoliko stotina metara, nije mnogo strm.

Musala je tursko ime vrha; u bukvalnom prevodu znači »visok do boga«. Vidici sa ovog prvenca balkanskih planina rijedak su doživljaj za sve planinare. Tamo na sjeveru, preko Sofije, lijepo se ocrtava dugi lanac Stare planine, na istoku su Rodopi, na zapadu Osogovo, a na jugu divni masiv Pirina s veličanstvenim vrhom Vihrenom. Podno vrha, prema planinarskoj kući »Musala«, kaskadno je poredano sedam bistrih zelenkastih Musalskih jezera. Na jugoistoku, u podnožju vrha, iz dva Marička jezera ističe dosta duga rijeka Marica. Na samom vrhu su meteorološka i kozmička stanica. Prostorija za prenoćište nema. Pečat transverzale je u Meteorološkoj stanici.

Za one koji imaju više vremena i koji žele da bolje upoznaju Rilu, preporučujemo dvodnevnu turu preko Grnčara, Ribnih jezera i Partizanske poljane do Rilskog manastira, s noćenjem u planinarskim kućama »Grnčar« i »Ribna jezera«. Iz

Planinarska kuća »Vihren« u Pirinu

Foto: Dr Z. Poljak

Rilskog manastira postoji svakodnevna autobuska veza preko Kočerinova na sjever prema Sofiji i na jug preko Blagoevgrada, Razloga i Banskog za Pirin — slijedeći tačku transverzale.

Vihren u Pirinu

Pirin, taj biser bugarskih planina, zauzima krajnji jugozapad zemlje, ukliješten između granica naše zemlje sa zapada i Grčke s juga. Po prostranstvu Pirin nije velika planina, ali ima dosta vrhova iznad 2500 metara. Po starom vjerovanju Pirin je bio postojbina boga Peruna. Iako je dosta udaljen od glavnih naseljenih centara Bugarske, ipak je na ovoj planini izgrađeno 11 planinarskih objekata, a u naseljima u podnožju Pirina ima šest turističkih prenoćišta. Pirin je bogat izvorima i potocima, a ima i preko 150 jezera.

Ishodište za vrh Vihren (2915 m) je gradić Bansko, koji je smješten u sjevernom podnožju planine. Do Banskog postoji autobuska veza iz Sofije preko grada Stanke Dimitrov, Blagoevgrada i Razloga. (Za one koji na Pirin dolaze s planine Rile, do Banskog postoji autobuska veza od Rilskog manastira preko Kočerinova, Blagoevgrada i Razloga). Za prihvat i noćenje planinara u Banskom ima turistički dom sa 143 ležaja i turističko prenoćište s 32 ležaja. U gradu se mogu nabaviti sve prehrambene namirnice.

Od Banskog do planinarske kuće »Vihren« (2064) izgrađen je automobilski put dug 16 kilometara. U ljetno vrijeme autobus do kuće saobraća svaki dan. Planinarska kuća »Vihren« je najveća na ovoj planini. Ima 175 ležaja, a vjeruje se da je to i najposjećenija planinarska kuća u Bugarskoj — godišnje prenoći oko 20.000 posjetilaca. Kuća ima turističku kuhinju i bife.

Od kuće do vrha Vihren (ili kako su ga ranije zvali, Eltepe — vjetreni vrh), potrebno je 2 i po sati uz savladavanje dva jača uspona. Staza je markirana. S Vihrena su vidici daleki i lijepi. Osobito impresionira susjedni greben Kutelo i Končeto, prizor koji se viđa samo izuzetno. Končeto je interesantan (i opasan) i po tome što mu je kameni hrbat s obje strane vrlo oštar i strm poput kakvog krova. Preko njega se može preći samo tako da jedna noga bude na istočnoj, a druga na zapadnoj

strani grebena. Po tome što prelaz preko ovog grebena liči na jahanje, dobio je i ime — Končeto.

U Kazanima, ispod vrha na sjevernoj strani, na kamenim vrletima, raste runolist, kojeg — čini mi se — na ostalim planinama Bugarske nema. Država je zakonom zaštitila ovaj cvijet, a za prekršaj propisane su veoma visoke kazne. Pored izleta na Vihren, Končeto i Kazane, petnaestak minuta od planinarske kuće je malo jezero Okoto, na visini od 2150 metara, u kome se može ugodno kupati.

Pečat transverzale je u planinarskoj kući »Vihren«.

Ruen u Osogovu

Osogovska planina podijeljena je na jugoslavenski i bugarski dio. Državna granica prelazi bilom planine. Sjeveroistočni dio pripada našim susjedima, a jugozapadni nama. Vrh Ruen (2251 m) je najviši vrh planine i istovremeno druga najviša tačka državne granice između Jugoslavije i Bugarske.

Na ovoj planini izgrađena su svega tri planinarska objekta i to na istom putnom potezu.

Ishodište za ove planinarske kuće je grad Kjustendil, do kojeg se iz Sofije dolazi vozom za 2 i po sata. Ako se u Kjustendil dolazi s Pirina, autobuska veza postoji preko Banskog, Razloga, Blagoevgrada, Kočerinova, Slatinova i Boboševa. U Kjustendilu treba nabaviti potrebnu hranu. Povrh grada, na putu prema planinarskim kućama, na brežuljku zvanom Hisarka je turističko prenoćište udaljeno od centra grada oko pola sata.

Do prve planinarske kuće »Iglika« (1345) i kuće »Studen kladenac« (1335), udaljene jedne od druge petnaestak minuta hoda, izgrađena je automobilска cesta u dužini od deset kilometara. Subotom i nedjeljom do ovih kuća saobraća autobus iz Kjustendila. U ostale dane autobus saobraća samo do sela Bogoslov, odakle treba sat i po do planinarskih kuća. Od planinarske kuće »Studen kladenac« do planinarske kuće Osogovo (koja je ishodište za vrh Ruen), vodi šumska cesta, tako da se može doći i automobilom, ali autobuske veze nema. Inače pješacima je potrebno oko sat i po blagim usponom. Kuća »Osogovo« je najisturenija planinarska kuća prema našoj granici. Ima 100 ležaja, turističku kuhinju i bife.

Od kuće »Osogovo« (1620) do vrha Ruena potrebno je 3 i po sati hoda. Pod vrh izgrađen je i put, kojim dijelom vodi i planinarska marka. Od kuće »Osogovo« do samog vrha, planina je potpuno gola. Pola sata prije vrha svakom posjetiocu će se pridružiti bugarski graničari i pratiti ga sve do samog vrha (ne zaboraviti putne isprave).

Ruen je potpuno go i blago zaobljen. Dok vam iza leda ostaje cijela Bugarska, samo pola metra ispred vas, s one strane kamenog graničnog stupa, je rodna gruda — Jugoslavija i daleki vidici na naše makedonske planine. Odavde se, kažu, na veće lijepo vidi osvjetljeni makedonski grad Delčev. Kod graničnog stupa ne smije se prelaziti u Jugoslaviju, jer tu nije službeni granični prelaz. Uostalom na to će na licu mjesta upozoriti i sami bugarski graničari.

Pečat transverzale je u planinarskoj kući »Osogovo«, ali će vam ga domaćin dati tek na osnovu pismene potvrde graničara da ste na vrhu zaista bili.

* * *

Na kraju, evo i nekoliko savjeta obilaznicima ove transverzale!

Prije puta ne zaboravite u Sofiji, u jednom od pet turističkih društava ili u Bugarskom turističkom savezu, kupiti transverzalnu knjižicu »Pokoriteli na planinske prvenci«. Od glavne željezničke stanice u Sofiji najbliže je sjedište Turističkog društva »Urvič« na Bulevaru Hriste Boteva br. 157, telefon 83-51-75. S obzirom da ćete na putu do pojedinih vrhova, u gradovima i planinskim područjima, obići bar 25—30 raznih turističkih, historijskih, privrednih i drugih objekata uvrštenih u turističku bugarsku transverzalu »100 nacionalnih objekata«, kupite i knjižicu za tu transverzalu, jer ćete putovanjem po planinarskoj transverzali istovremeno steći bar brončanu značku ove druge, turističke transverzale.

Vozne karte uzimajte do krajnjih željezničkih stanica; možete praviti prekide vožnje uz ovjeru na medustanicama. Na taj način će put manje stajati. Turistička prenoćišta su znatno jeftinija od prenoćišta u hotelima.

Kada ste već osvojili vrhove, ne zaboravite u turističkom društvu, gdje ste kupili transverzalnu knjižicu, kupiti i transverzalnu značku, koja je, pored toga što je vrijedni trofej, uzgred rečeno, i vrlo lijepa.

MEHMED SALKIĆ, Bihać

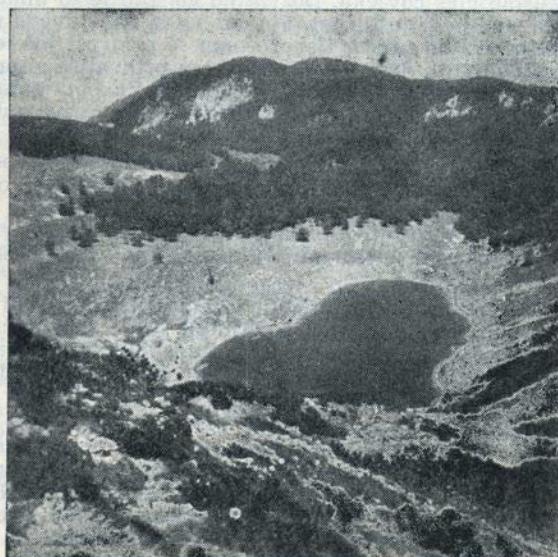
Na Šatoru i Klekovači

Želja da se popnem na vrh Šatora i Klekovače, rodila se prije nekoliko godina, ali mi se ispunila tek prošlog ljeta kada sam krenuo na put u društvu s Feridom, najstarijim članom PD »Plješivica« iz Bihaća.

Pri polasku Ferid mi dade pola litra prave domaće šljivovice, veli, neka se nade, zlu ne trebalo. Nije mi baš bilo drago nositi tu rakiju, ne samo što ja ne pijem, već zbog toga što mi je naprtnjača ionako teška. Ali, eto, neka mu bude, stariji je čovjek, pa i to uzeh u obzir.

Od Bihaća do Bosanskog Grahova putovali smo autobusom i tamo stigli prije podne. Do večeri imali smo još dosta vremena za razgledanje mjesta i okoline. Konač smo našli u hotelu i odlučili da rano legnemo. Ustali smo u četiri ujutro i uhvatili kamion Kombinata drvne industrije, koji vozi do šumskog radilišta Preodac na Šatoru (25 km). Naš cilj je bio da se od Crnca popnemo na vrh Šatora, pa smo zamolili šofera da nas preveze do tog mjesta, nekadašnjeg šumskog radilišta, koje je udaljeno nekoliko kilometara od ceste za Preodac. Šofer je bio dobar i udovoljio je našoj molbi.

Ovo nam je bio prvi pohod na ovu planinu. Puta nismo znali, a ni kartu nismo imali. Bivši lugar ucrtao nam je put na komadu papira i označio Bulino vrelo, zatim Šatorsko jezero i sam vrh planine. Cesta je vodila još 2–3 km, a dalje se granalo nekoliko šumskih puteljaka, tako da je bilo poteško snaći se i pored lugareve skice. Odabrali smo jedan utri put, koji je vodio pravo uz šumu. Idući tako zastajkivali smo i razmišljali o putu, jer su se i od tog puta odvajale neke staze, i lijevo i desno. Ipak, nismo napuštali glavni, utri put. Jak uspon. Počelo je znonjenje, ali ipak napredujemo dalje. U šumi tišina, ništa se ne čuje. Nakon sat hoda smo malo založili, a onda krenuli dalje. Ubrzo izdosošmo na nekakvu livadiču. Pred nama u daljini vidio se vrh, ali nismo bili sigurni da je to vrh Šatora. Napredovali smo preko goleti uz šumu stazom koja je vodila lijevo i stigli do malih jezeraca i izvora. Mislili smo da je to Bulino vrelo sa skice starog lagara. Voda nam je dobro došla jer smo bili veoma žedni. Hladna je bila kao led, ali smo je ipak pili. Odavde se ukazalo nekoliko vrhova, pa smo razmišljali prema kojem da podemo. Nakon malog razmišljanja, krenusmo lijevim putem da vidimo, hoće li ovaj pravac biti dobar. Šta se može, obično to bude tako kada se prvi put ide u nepoznatu planinu, a markacije nema. Idući

Jezero pod Šator planinom
Foto: H. Čaušević

putem opet smo zastajkivali i razmišljali, da li idemo pravo. Ferid me upozori da se čuju zvona i zov čovjeka. Uskoro se ukaza stado ovaca i stari čobanin. Idu polako prema jezercima, gdje smo nas dvojica malo prije bili. Raspitamo se za Bulino vrelo i vrh Šatora. Čiča nam reče da od Crnca smo trebalići lijevo, a ne do kraja ceste. Eto, pogriješili smo i nismo išli prema skici. Ovaj dobar čovjek objasni nam da na jezero treba ići pravo preko livade na kojoj smo sada. Vrh je desno od jezera i do njega vodi staza oko jedan sat hoda. Rado prihvatismo savjet, oprostisimo se od čovjeka i nastavismo put. Sunce je poodmaklo, a vrućina navalila. No, i pored toga, pravi je užitak ići preko ove livade i razgledati okolinu.

Ubrzo stigosmo do jezera. Tu smo ručali i odmorili se. Jezero je veoma lijepo: ni malo, a ni veliko. Vidjeli smo i riba u njemu, a bogato je i vodenim biljkama. Voda je dosta topla, moglo bi se čak i kupati. Lijepo je ovdje na jezeru, ali je tužno kad se sjetimo da je ono za vrijeme IV ofanzive, prvih dana mjeseca marta — bila je žestoka zima, veliki snijeg i poledica — primilo na vječni počinak mnoge naše borce i narod u zbijegu. Tada se moralio ići naprijed, iznad jezera, pa su se mnogi otisnuli niz veliku zaledenu strminu. Njemci su opkolili Šator i zatvorili sve puteve, tako da drugog izlaza nije bilo, nego probijati se tim puteljkom iznad jezera.

Vrijeme je poodmaklo, a hoda ima još dosta. Idući prema vrhu, ubrasmo par primjeraka runolista. Počinje stalni uspon. Idemo kroz visoku žutu travu, vlat joj je poput drveta tvrda, imena joj ne znamo. Mjestimično nailazimo i na klekovicu, što nam otežava kretanje. Iznenadi nas jaka pucnjava na lijevoj strani od vrha. Bile su to eksplozije mina, jer se tamo podaleko u šumi izgrađuje šumska cesta za izvoz drvene mase. Pucnjava nas podsjeti na minuli rat i velike borbe. Tako, eto, konačno stigosmo i na sam vrh, do trigonometrijske tačke. Okrijepismo se, razgledasmo se na sve strane, a ni fotografisanje nije izostalo. Bili smo zadovoljni, jer nas je stalno pratilo lijepo vrijeme.

Sa vrha smo se vratili istim putem i prenoćili u Grahovu u istom hotelu i u istoj sobi. Sutra smo se snabdjeli hranom i krenuli autobusom preko Drvara do Oštrelja. Informacije za put na Klekovaču dobili smo u šumskoj manipulaciji ŠIP »Oštrelj« iz Bos. Petrovca. Upute nam je dao jedan mladi inženjer, koji radi na snimanju šumskog područja za uredajni elaborat. Rekao nam je da bi bilo bolje da smo autobusom išli do Pasjaka, jer je bliže sa oko pola sata, a osim toga tu je šumsko stvarište od kuda idu kamioni po drva u Lom. Oprostili smo se s inženjerom i produžili starom lovačkom markacijom, koja se jedva poznaće.

Idući tom stazom, kasnije smo se uputili jednim boljim putem, koji je vodio pored markirane staze, misleći da će nas i ovaj put izvesti na Lom pod Klekovaču. Idući, naišli smo na još nekoliko dobrih staza, pa ni sami nismo znali kojim putem da krenemo. Sada smo tek vidjeli da lovačku markaciju nismo smjeli napuštati. Hodamo već sat vremena od Oštrelja. Razmišljamo, šta da radimo, kad najednom začusmo glas čovjeka. Dozvamosmo ga. Bio je to mladić, šumski radnik, koji nam objasni da smo pogriješili put. Ponudi se da nas odvede na bivšu šumsku prugu odakle ćemo nastaviti do Loma. Uskoro nam se pridruži još jedan radnik, koji je gonio par konja natovarenih drvima. Mladići nam prihvatiše naprtnjače, što nam dobro dode, jer smo bili umorni još od izleta na Šator. Za pola sata stigli smo do nekadašnje pruge, a onda produžili dalje. Zbog velikog umora na putu smo se često odmarali.

Na Lom smo stigli tek poslije podne. To je veće šumsko radilište, koje ima radionicu, televizor, radioaparat i osvjetljenje. Upoznamo se s grupom radnika i raspitamo o sutrašnjem usponu na vrh Velike Klekovače. Pričali su nam da u Klekovači ima medvjeda, vukova i ostale divljači. Većerali smo i dosta rano otišli na spavanje. Već oko tri ujutro krenuli smo prema vrhu. Feridu sam dao čuturu, a ja sam ponio ostalo. Ferid je krupan, mnogo se znoji i kaže da ne može bez vode.

Hodanje je bilo otežano zbog rose i visoke trave. Jutro je, pa je dosta hladno. Kada smo prešli paljevinu i ušli u šumu, naišli smo na jato tetrijebova. Iznenadili smo ih, koliko i oni nas. Prhnuli su sa svog počinka, a mi produžili dalje. Inače, po šumi vidamo mnogo tragova šumskih zvijeri: trava povaljana, a zemlja izrovana na više mjesta. Kao mladi, išao sam stalno naprijed, a Ferid je pomalo izostajao i često me zvao.

Po izlasku iz klekovine ugledasmo betonski stub, kojim je obilježen vrh Klekovače. Vrijeme je bilo lijepo. Jutarnje sunce obasjalo je gornje predjele planine, a u podnožju razvuklo se pravo magleno more. Odavde je pogled lijep na sve strane. Vidjeli se Šator, Osječenica i druge manje planine. Napravili smo nekoliko snimaka i doručkovali. Ferid je iskapio čuturicu, a onda smo odlično raspoloženi krenuli u našu bazu, uglavnom istim putem kojim smo i došli.

Planinarske marginalije

XXX. ALPINIZAM NA MJESECU

Prvim, vrlo opreznim i pipavim, skromno odmijerenim ljudskim koracima u stvarnom i neposrednom otkrivanju i »osvajaju« Mjeseca prethodili su smjeli skokovi izvedeni u mašti pojedinih pisaca i njihovih čitalaca. Od J. Vernea i H. G. Wellsa do naših dana nastala je svojevrsna »selenografija« kao sastavni dio znanstveno-fantastične literature. Neki od tih smjelih, skokovitih pothvata povezani su s Mjesecčevim planinama.

To ne treba da nas začudi. Ta Mjesec je jedino nebesko tijelo za koje sigurno znamo da ima planine. Njegove su planine, osim toga, vidljive i predstavljaju tako jedini vanzemaljski reljef te vrste. Međutim, dok na zemaljskom planinskom reljefu ili živimo ili u nj uviđe iznova prodiremo, obilježavajući stijene smjerovima uspona a vrhunce znacima »osvajanja«, vanzemaljske planine, one na Mjesecu, potpuno su nam nepristupne i takve će do daljnje i ostati (prva serija letova na Mjesec ne obuhvaća neposredno »osvajanje« njegovih planina). No ono što u stvarnosti nije učinjeno, »ostvareno« je u znanstveno-fantastičnoj literaturi, što pruža priliku da se ovđje štograd kaže i o vanzemaljskom, lunarnom, alpinizmu.

Već je Konstantin Eduardović Ciolkovski (1857—1935), otac ruske astronautike i znanstvene fantastike, mašao o osvajanju Mjesecčevih planina. Njegova priča »Na Mjesecu« ispričana je kao san jednog od dvojice njenih junaka. Oni se bude na Mjesecu i istražuju ga, otkrivajući u prvom redu fenomene što ih izaziva mala sila teže, nepostojanje zraka, dužina dana i noći i velike razlike u temperaturi. Kreću se trčeći velikim skokovima. Odlaze u istraživanje suprotne strane Mjeseca, uzimajući sa sobom i planinarsku opremu. Skokovima prelaze i preko planinskih padina, ali odviše velike uzvisine i provalje savlađuju penjačkom tehnikom: »Pentramo (se) uz strme padine i terasaste obronke pomoću tankih konopaca, oštih štapova sa kukama i gojzerica na nogama«. (K. E. Ciolkovski, Put ka zvezdama, »Suvremena škola«, Beograd 1964, 41).

Dok Ciolkovski istražuje Mjesecčeve planine tek u grozničavom snu, suvremeni engleski pisac Charles Chilton priprema svoje junake za let na Mjesec mnogo ozbiljnije. Posada britanskog svemirskog broda vježba se za prvi let na Mjesec u australskoj pustinji, gdje je izgrađena »Luna City«, britanski Bajkonur ili Cape Kennedy. Četvorica astronauta izvršavaju opsežan i složen program obuke za let i istraživanje Mjeseca. U program su uključene i alpinističke vježbe: »Primili smo i alpinističku pouku, pa smo se verali uza strmoglave litice Horseshoes i spuštali po njima u dolinu, i uobičajno planinarskoj odjeći i u svemirskim odijelima. Tako Lemmy jednom zgodom primijeti, da bi kakav neupućeni promatrač zacijelo pomislio, da se spremamo na neku planinarsku ekspediciju«. (Ch. Chilton, Pustolovina na Mjesecu, »Epoха«, Zagreb 1959, 36—37).

Te su alpinističke vježbe ipak pretežno namijenjene općem poboljšanju fizičke kondicije. Međutim, austrijski pisac Manfred Langrenus daje alpinizmu dosta važno mjesto u kompleksnom istraživanju Mjeseca većim snagama, pa i u kasnjem redovnom životu stanovnika Mjeseca (Država na Mjesecu, »Tehnička knjiga«, Zagreb 1956). U njegovom romanu dolazi na Mjesec, prilično duboko u drugoj polovini našeg stoljeća, norveška ekspedicija koja se pripremila potajno u bazi na Antarktiku i tako pretekla velike sile. Pisac, patriotski, daje značajno mjesto u norveškom pothvatu Austrijancima. Na Mjesec polaze istovremeno dva broda s posadom od 90 ljudi. Let i iskrcavanje prolaze uspješno. Pisac dobro primjećuje da čovjek u svemirskom odijelu »nije mogao ni pomisliti da skače nekim avionskim skokovima, kao što je to opisano u različitim romanima« (65).

Pažnju ekspedicije privlače i planine: »Pećinaste stijene prstenastog lanca planina Platona blistale su bijelom svjetlošću, a gornji rub tog planinskog lanca, visok nekoliko tisuća metara, bio je sav izlomljen i izbrzzan« (67). Planinari među članovima ekspedicije moraju se međutim strpiti dok se ne ispita kozmičko zračenje. Ako

je bezopasno, mogu se olakšati odijela uklanjanjem olovne obloge. Nakon uspostavljanja podzemne baze dolazi na red i istraživanje planina. Jedna pomoćna raketa slijće u krater Tycho. Šestorica ljudi dolaze u specijalnim kolima do podnožja stijene. »Premda su svi učesnici vožnje uvježbani alpinisti, upravo ih spopada strah, kad gledaju te hridine i škrbine, pećine i grebene, sve te divlje, isprekidane i besputne stijene, koje se uzdižu pred njima u crno nebo. Stijena je upravo snježno bijela i ljudske je oči ne bi mogle gledati, da nisu zaštićene tamnim staklima« (84). Uspinju se navezani, u olakšanim svemirskim odijelima. Ona im donekle smetaju kod koračanja, ali ipak omogućavaju penjanje. Na zemlji bi težina čovjeka i odijela iznosila oko 270 kg, na Mjesecu je to samo 45 kg. Donji dio stijene je u sjeni pa osvjetljavaju put reflektorima koji su pričvršćeni u odijelima. Usprkos strmini uspon je manje opasan nego na zemlji. Jedan član naveza je pao, ali je pad od 5 m trajao 2,5 sekunde. Za vrijeme odmora osvježavaju se pilulama za održavanje energije, koje su smještene unutar šljema, te se pomoću posebnog uređaja mogu prinjeti ustima. Uspon bi na zemlji imao visoki stupanj teškoća (IV i V) — dade se zaključiti iz opisa — no na Mjesecu su teškoće penjanja umanjene zbog slabe gravitacije. Zbog toga pisac zamislja svladavanje teških mjestâ pomoću dereza na rukama i nogama. Nakon nekoliko sati uspona dolaze na Suncem obasjanu stranu, pa moraju uključiti uređaje za hlađenje odijela i za unutrašnju ventilaciju. U tom prvom pokušaju nisu ni htjeli ni mogli svladati čitavu stijenu. Pokus je pokazao da je to moguće, ali pomoću postavljanja etapnih logora za odmor, kako bi se moglo provesti na usponu nekoliko dana. Sišli su istim smjerom. Orientaciju su im olakšavale oznake od svjetleće boje koje su postavljene prilikom uspona. Bilo je manjih padova koji nisu bili opasni.

Druga ekspedicija upućena je u krater Kopernika. Podizanjem pomoćnih logora i primjenom penjačke tehnike osvojili su vrh kraterske stijene. U trećem usponu, na Pico, puklo je uže i jedan je penjač pao oko stotinu metara. Na mjesecu ipak ni takav pad nije bio smrtonosan, ali je došlo do prialjoma noge i rebara. Budući da raketa nije mogla alunirati zbog neravnog tla, niti se, dakako, mogla upotrijebiti kao helikopter, ranjenik je pješice iznesen iz stjenovitog područja. Kod dalnjih istraživanja primijenjena je, u dubokim klancima, speleološka tehnika (žičana užad, vitla).

Međutim, otkriće podzemnih gradova na Mjesecu, savršeno očuvanih ostvarenja izvanredne civilizacije koja je nekoć povezivala Zemlju, Mjesec, Mars i »petu planetu« od koje je nastao pojas asteroida, sasvim mijenja situaciju. Ekspedicija postaje baštinik fantastičnog, znanstvenog i tehničkog blaga što joj omogućava osamostaljenje od Zemlje. Nastaje nezavisna Mjesečeva država, tjesno povezana, miro-ljubivom suradnjom, sa Zemljom.

Među trodimenzionalnim filmovima u boji koji su poslani na Zemlju nalazio se i film o ekspediciji na Pico. Uspon je izvršen po danu, ali su uređaji za hlađenje omogućili normalno penjanje. Uspon je trajao satima. »Onda se na vrhu Mjesečeve planine Pico pojavi prva zastava zabodena ljudskom rukom« (168). Taj je film potaknuo novozelandski alpinistički klub da organizira ekspediciju na Mjesec. Zanimljivo je da je alpinizam dobio dosta veliko značenje u društvenom životu Mjesečeve države. Na zemlji se za diplomate prialjuju lovovi, na Mjesecu su im organizirali alpinističke uspone u svemirskim odijelima pod vodstvom iksusnih alpinista (203). Tako su i vanzemaljske planine doprinisile razvitku zajedničkog osjećaja pripadnosti Zemlji. Roman završava polaskom ekspedicije prema zviježdu Alfa Centauri.

U to isto zviježđe upućuje prvu međuvijezdanu ekspediciju i poljski pisac Stanislav Lem, ali mnogo, mnogo kasnije — 10-godišnje putovanje počinje 3123. godine u eri jedinstva svijeta. Golemi brod »Gea«, sagrađen u međuplanetarnom prostoru, ureden je kao mala Zemlja. Staviše, na njemu svatko može naći svoje najdraže uspomene. Glavni junak upoznaje malo po malo svoje suputnike. Jedan je od tih susreta posebno iznenadenje. Ušavši u jednu sobu zastaje začuđen: »Tik preda mnom, na crnom nebuh osutom zvijezdama dizala se okomita kamena hridina, isprugana naizmjence apsolutnom tamom mraka i bjelinom rastaljena željeza. Ta je stijena svršavala poput pile nazubljenim vrhom i smjerala u gigantskom luku ravno u horizont, gdje je vrlo nisko, tik nad kamenom pustinjom visila teška, plavetna Zemljina ploča.« (S. Lem, Ana sa zvijezda, »Epoha«, Zagreb 1965, 68). U tom mjesecievom krajobliku, na rubu ponora, naslonjen na kamen i spustivši noge preko ruba, sjedi jedan mladić uživajući u vidiku. »Vidik je bio čaroban. Stijena se rušila strahovitim skokovima, sva u crnim jamama i hravapim izbočinama. Nekoliko stotina metara niže stršali su iz nje zubi kao iz češlja, koji su sjali na suncu. Samo dno ponora bilo je sa-

kriveno u sjeni i nevidljivo.« Taj je mladić, strastveni alpinist, ponio sobom najljepši vidik na svoju najdražu stijenu. »Ispruženom rukom pokazao je na suncem obasjanu stijenu pokrivenu tankim crnim žljebićima, s vrhom koji je imao privjesak poput glijive i nagnjao se nad ponorom.« Radi se o savršenoj reprodukciji pomoći prostorne televizijske slike (u stvari on sjedi na pisačem stolu u svojoj sobi ispred fotografije stijene). Četiri je puta, priča, išao u tu stijenu, ali još ne smatra da je pobijeden. Privlači ga upravo 40 metara isturenih previš i on razmišlja o planu petog pokušaja. Zanimljiv je razgovor, koji slijedi, o motivaciji alpinizma. Dok bi jedan od njih prihvatio »da je osjećaj izazvan opasnošću glavna stvar«, drugi nalazi važnije motive. Čovjek vlada prirodom, u stanju je da zbrise planinu atomskim nabojem, ali baš zato želi katkada dati prirodi »jednaku šansu«. »Boriti se s njom u četiri oka, jedan protiv drugoga bez mehaničkih saveznika«. Postoji i nešto drugačiji motiv. Iako na zemlji gospodari u svim smjerovima i može ostvariti sve što želi, »čovjek uvijek želi biti baš na samoj granici mogućnosti, tamo gdje se ispitano i pobijedeno sastaje s neosvojivim i opasnim«. Zato ga, čujemo dalje, ne mora zadovoljiti čak ni himalajski rezervat, »jer divlja ljepota naših zemaljskih planinarskih okolica nije sasvim prirodna. Ona postoji samo zato što smo mi to željeli, što smo ih sačuvali netaknute. Dakle, usprkos njihovoj divljini, i oni su dio naše civilizirane okoline«. Zato one najsmjelije više privlači skijanje na Neptunovim mjesecima (na zamrznutom plinu) ili penjanje kroz Mjesečeve stijene.

Zamišljujući svijet budućnosti pisci znanstvene fantastike unose u taj budući svijet i alpinizam. Planinarstvo i alpinizam ostaju, kako vidimo, sastavni dio civilizacije, jer omogućuju da se očuva tijesna veza između čovjeka i prirode, odgovaraju vječnoj čovjekovoj težnji da uvijek iznova iskušava granice svojih mogućnosti i pridonose, u dalekoj budućnosti ljudskog bratstva, punom razvitiču i afirmaciji osobnosti oslobođene otuđenja i trauma našeg vremena.

XXXI. GLAGOLJAŠKI ZAPIS O UČKI

Čakavština, drevno hrvatsko narječe, očuvano na nevelikom, ali veoma vrijednom području jadranske Hrvatske, živi već niz stoljeća kao književni jezik, a čakavska književnost traje kao jedna od bitnih sastavnica hrvatske književnosti od srednjovjekovnih »začinjavaca« do suvremenih pisaca Istre, Rijeke i drugih središta gdje se i čakavski zbori i piše.

Čakavska je riječ jedna sastavnica ljudskog prisustva na žalima i školjima, otočnim brdima i obalnim planinama hrvatskog Jadrana. Učka, istarska i jadranska i — mogli bismo reći — »čakavska« planina, nalazi se također u njenom vidokrugu. O tome svjedoči i drevni zapis što bih ga želio ovdje zabilježiti kao znak i izraz drevnog, ali i nama bliskog odnosa prema planini.

Radi se o manjem zapisu zemljopisne vrste u kojem nepoznati glagoljaš iz XIII ili XIV st. govori o Istri i o Učki. Tekst se nalazi u »Hrvatskom lucidaru« iz XV st. a u sastavu »Zgombičeva zbornika« koji se čuva u Arhivu JAZU. Taj prozni odlomak ima stanovit ritmičnost koja je privukla pažnju sastavljača antologije čakavске poezije, posebno Josipa Bratulića i publiciste i čakavskog pjesnika Zvane Črnje. Tekst je preveden na latinicu i podijeljen u skladu sa svojim ritmom u stihove. U takvom obliku Z. Črnja ga ocjenjuje kao autentičnu pjesmu i prvu pjesmu u povijesti hrvatske književnosti posvećenu zavičajnom tlu. Pjesma to ipak nije, nego proza s izvjesnom ritmičkom vrijednošću. Zbog toga, i zbog doživljenosti što je u njoj naziremo, jedno šire, historijsko gledanje ipak je može uvrstiti u početke hrvatske poezije.

Zabilježimo još značenja nekih riječi u tom zapisu:

vaspet	= opet
last	= zemlja, domovina
jaže	= koja
Olinfos	= Olimp
daže	= do

Evo i zapisa o Učki:

Vaspel je jedna last
jaže zovet se Istrija.

I v tej zemlji je jedna gora,
jaže zovet se latinski Olinfos,

jaže je Učka.

I te gori visokost
ide daže pod oblaki.

(Korablja začinjavca. Antologija čakavske poezije, Rijeka 1969, 20; Z. Črnja, Hrvatska književnost u Istri, Istra. Prošlost — sadašnjost, Zagreb 1969, 111—112). Učka je ostala u vidokrugu naših ljudi na sjevernom Jadranu. Nepoznati glagoljaš u srednjem vijeku doživio ju je kao snažan prizor nad istarskom zemljom. Drago Gervais, čakavski pjesnik XX st., izrazio je s toplinom i prisnošću doživljaj krajolika na padinama Učke, oplemenjenog životima i radom ljudi:

Pod Učkun kućice
bele
miće, kot suzice
vele.

Beli zidići, črjeni krovići,
na keh vrapčići
kantaju.

Miči dolčići, još manje lešice,
na keh ženice
kopaju.

Cestice bele, tanki putići,
na keh se vozići
pejaju.

I jedna miča, uska rečica,
pul ke se dečica
igraju.

Na sunce se kućice
griju,
na turne urice
biju.

Pjesma je poznata i više puta štampana (tako, u spomenutoj antologiji, 129, te u vodiču Ž. Poljaka, Učka i istarske planine, Zagreb 1967, 21). Epski izražaj drevnog glagoljaša dopunjava se s lirskim doživljajem Drage Gervaisa, stoga sam i zaželio da i jedno i drugo ovdje, jedno uz drugo, zabilježim.

XXXII. KROZ BRAČKI PLANINSKI KRAJOLIK

Brač je zanimljiv otok, mada nije prisutan u našoj povijesti, posebno kulturnoj — otok je bez gradova — u onolikoj mjeri koliko susjedni Hvar. U mom subjektivnom vidokrugu prisutan je ponajviše po Luci Bobovišća Nazorova djetinjstva, osamljenoj drazi iz divnih »Priča s otoka«, što ih svakih nekoliko godina ponovno »otkrivam«. Kao planinar znam da je Brač naša najviša morska planina (namjerno kažem baš tako, jer su svi naši otoci u stvari brda i planine izdignute iz jadranske ravnice). Vidova mu je gora visoka 778 m apsolutno i relativno, na njoj стоји — ako još стоји — mala planinska kuća, čije je ime i spomen-ploča, otkrivena 28. IX 1958, uspomena na Bračanina Branka Lukšića, čovjeka i druga kakvih nema previše i jednog od najagilnijih ljudi u hrvatskom planinarstvu i alpinizmu. Amplituda njegovog planinarskog života seže od gromača i krševa otočnog djetinjstva preko vršne točke — sjeverne stijene Travnika — do tragične završne točke pod Klekovom stijenom 11. V 1958. A ima s Brača i drugih mladih planinara i alpinista, koji su se, kao i Branko, priključili u studentskim godinama zagrebačkom planinarskom krugu.

Valja reći i što me zapravo podsjetilo na Brač. Listajući »Encyclopaediju modernu«, što izlazi u Zagrebu kao »časopis za sintezu znanosti, umjetnosti i društvene prakse«, naišao sam na opise bračkih krajolika oko Vidove gore. Oni su i potaknuli ovaj zapis.

Opisan je zapravo, put sa sjeverne, Splitu okrenute »fasade« otoka na vrletnu južnu padinu Vidove gore iznad mnogo pustiće južne obale. Tamo je, između Bola i Milne, neobično naselje Blaca, zvano i Pustinja ili Eremitaž do kojeg nije lako doći. Nema tamo — danas — ni luke ni ceste (nekoć je dvadesetak minuta ispod Blaca bila jedrenjačka luka). To je nekadašnje naselje (pustinjački samostan) svećenika — glagoljaša, izbjeglih iz Poljica pred Turcima, nastalo u XVI st. a u naše ga je doba uređio kao zvjezdarnicu don Niko Miličević, svećenik i znanstvenik-astronom, nesumnjivo osebujna i zanimljiva ličnost, koji je u Blacama, uz biblioteku od 5000 knjiga i astronomikske instrumente, proveo velik dio života — gotovo četiri desetljeća — (rođen je 1887, a umro 1963). O njemu i Blacama i nesretnoj sudbini tog zanimljivog mjeseta nakon vlasnikove smrti nađoh dakle u spomenutom časopisu članak Ž. Polanščaka »Rekvijem za jednu Zvjezdarnicu« (br. 9, 1969, 177—179). Uz druge moti-

ve, članku me privukao i opis puta od Supetra do Blaca. »Do Nerezišća se putuje lako« — kaže autor. »Tu, međutim, počinje malo poznat svijet... Naime, jedini put kojim se sada može krenuti jest jedva vidljiva staza... Putuje se teško, najprije su rim kamenjarom, uz neugodne provalije koje postaju sve dublje što se „put“ uzdiže više. A on se uzdiže poprilično, jer potrebno je proći gotovo ispod samog vrha otoka, čuvene Vidovice (778 m). Ali ako nam putovanje ne može pružiti uobičajenu ugodnost, doživljaj će mnogostruko nadoknaditi pustolovina pejsaža.«

Tako nam iznosi svoje dojmone autor koji očito ne doživljava napore i neudobnost kao planinar, ali nam je zato njegov doživljaj prirode sasvim blizak, pa nastavlja:

»Brač, a posebno njegov središnji i južni dio, u svakom pogledu ima izuzetne karakteristike: geološke, morfološke i klimatske. Kad tu ne puše bura, pod tropskim suncem vlada takva tišina da je putnik-namjernik upravo čuje. U opreci ovih stihija (šumova obijesnih vjetrova i stravična mira) razvijala se i trajala strast u čovjeka koji je svojim okom želio da prozre nebo. Nebo kojim danju plove orlovi, a noću, u kristalnoj jasnoći, zvjezde. Nije li baš takav ambient i skonski predodređen za meditaciju!«

Kamenjar će doskora početi da iščezava. Nailazi sve gušća makija koju će najprije zamijeniti šumarci, a zatim i šume crnog ili pak alepskog bora. Prešavši najvišu tačku našega puta, naći ćemo na jedan kanjon, čije su stijene tisućljećima oblikovali vjetar i voda. Tu nema više onih karakterističnih gomila i bunja koje su nas do sad pratile: počinje predio divlja bogata pejsaža koji se duboko zasijeca u pamćenje. Na dnu kanjona promatramo pažljivo njegovane crne čvorove vinove loze, polja ljubičaste lavande, voćnjake višnje i badema, crvenilo pripremljene zemlje tko zna za kakvo sjeme koje će na ovoj rodnoj zemlji donijeti bogat plod. A sve to prošarano je karakteristično zelenom bojom masline.«

Nakon dva sata jahanja kroz ove čudesne predjele, koji čas liče na pustinju, čas na džunglu, a zatim spuštajući se u kanjon, na divlju Arizonu, vjetrom izbrušene visoke stijene istodobno odbijaju i privlače, izazivajući sad tjeskobu, sad oduševljenje. Na kraju, čovjek ne može a da ne bude sasvim zarobljen ovim tako malo poznatim krajolikom.

Tri zgrade koje kao da su ugrađene u živu okomitu stijenu signaliziraju da smo na cilju. Kroz široku kapiju od kovana željeza ulazimo u mali grad. Središnja zgrada, što poput krletke na zidu visi o stijeni žive planine, bila je dom doktora Nike, mjesto njegovih znanstvenih preokupacija. To su Blaca, Eremitaž ili Pustinja.«

Tako nam je, eto, autor opisao jedan doživljaj prirode u jadranskim brdima i jedan zanimljiv izlet. Sama Blaca, sa svojim položajem u stijenama Vidove gore i kulturno-povijesnim inventaram nesumnjivo su jedinstven ambient, pa je vrijedno pročitati i sav ostali tekst, koji ovde nije prenesen. — Još samo jedna slika za planinarsko oko: »Kada se Blaca sada zamisli kao da su zaliđepljena na sredini povisoka brijege čije se stijene uzdižu veoma strmo iznad njihovih krovova i isto tako strmo spuštaju u provaliju, i taj slobodan prostor ispred njih, tada je namjernik prisiljen da ocijeni kako je sam položaj ovog naselja nešto izuzetno vrijedno samo po sebi.«

Prikazani je članak dakle novi prilog raznolikom interesu za Brač, u čemu, treba još spomenuti, sudjeluju i planinari. U svom informativnom pregledu »Hrvatske planine« Z. Poljak je Vidovu goru i Blaca (NP 1959, br. 5—6, 128—133; za komemoraciju B. Lukšiću v. i vijest »Novosti sa Vidove gore na Braču«, NP 1959, br. 3—4, 80) samo ukratko opisao.

U odjeljku Poljakova članka o literaturi zabilježeno je i 7 planinarskih članaka, objavljenih od 1927. do 1939 (v. i bibliografiju u NP 1959, br. 1—2, 20). Spomenuta su i tri sveska »Bračkog zbornika« (1950, 1954, 1957).

Vrijedno je spomenuti da se bračka literatura u međuvremenu povećala. Kao »Bračni zbornik« 4, 1960, objavljena je monografija grupe autora »Kulturni spomenici otoka Brača«, kao sv. 5, 1967, lijepa fotomonografija »Brač«, kao sv. 6, 1968, »Povijest otoka Brača« Dasena Vrsalovića, iscrpna i bogata podacima (sadrži i prikaz povijesti i značenja Blaca).

Novih planinarskih članaka međutim, nije bilo. Pisalo se npr. o hvarskim brdima, o lošinjskoj Osorčici, ali najviša otočna planina kao da je ostala po strani. No to je razlog više za ovaj zapis o Braču i Pustinji Blaca. Neka i on podsjeti na planinarska skitanja što ih možemo doživjeti na dohvatu naših obala, zagledni u modre zjene mora.

Vrh

Šutljivo je išao prema vrhu. Pratio sam ga pogledom dok nije zašao među stijene. Onda sam ga ponovno video na stjeni što se prepriječila između vrha i duboke jaruge u koju se trebao spustiti. Baš kad je zamicao zavijorila se kapuljača njegove vjetrovke. Mora da je skočio na neki kamen. Zatim se dugo ništa nije vidjelo. Vjetar je raznosio sitne kapi kiše.

Podsvjesno sam se grizao što nisam s njim. Nismo se posvadali, ali bilo je to prešutno odbijanje njegove, za me lude ideje, da baš danas trebamo biti na vrhu. Imali smo vremena i sutra. Rekao je samo: »Ne ideš, zar ne? Dobro, u redu« — i otišao je.

Kiša je bila sve neugodnija, jer se sada spustila svom svojom žestinom. Vjetar je stao na čas i tek sada sam shvatio da ta glupa kiša pada zaista jako.

Nisam ga trebao pustiti. Možda sam morao ići zajedno s njim. Ne, ne! Ako je on tvrdoglav, bit će i ja. Dosta je bilo popuštanja: ne idemo ovim putem, nego onim, ne, ne će čaj, skuhat ćemo juhu, pa daj prebacи nešto u svoju naprtnjaču, i tako skoro ništa ne nosiš, ne, ne ćemo spavati u domu, već pod šatorom, idemo brže, ajmo polakše — a jok! Sto me briga, uostalom. Punoljetan je i neka ide. Najpametnije bi zapravo bilo pokupiti se odatle i premjestiti u dom. Sto ćemo cijelu noć raditi pod ovim već sada raskvašenim šatorom. Zbilja sam bio lud što sam mu popustio. A za onih četiri dinara koliko stoji noćenje pod čvrstim krovom, sigurno ne bismo propali.

Kiša je padala sve jače, a podmukla tutnjava se približavala. Bit će još gore. A on tvrdoglavac ide u vis. Sad bi već morao izići iz jaruge, odavde bih ga morao vidjeti. Pričekat će još malo, pa će onda metnuti čaj na kuhalo. Bit će mu potreban po povratku. Sigurno je već posve mokar. Prokletstvo, gdje su sada žigice? Ne, ne, ipak bih morao biti s njim. Evo ih tu su. Mokre! Samo mi je još to trebalo. A gdje je tako dugo? Sad je već krajnje vrijeme da izade iz jaruge i da se počne uspinjati prema vrhu. Ne, to je luda misao. Zaista luda. Gdje bi mogao pasti? To uopće nije opasan put, a on je iskusan. Ipak da pogledam? Da popustim? Moram li...?

Pretrčao sam zaravan ispred šatora i jurnuo prema stijenama. Samo brzo da stignem na onu stijenu, kako bih ga video u jaruzi. Na vrh ne idem — i gotovo. Valja ostati dosljedan.

Kiša je pljuštala i grmljavina je bila sve bliža. Penjao sam se uz stijene i mokru travu. Bio sam na domak stijeni s koje se vidi jaruga. Još samo nekoliko metara. I napokon, tu sam. Njega nema, u jarku ga nema, a niti na onoj uskoj stazi što ide prema vrhu. Kuda je mogao krenuti? Jarkom i onda s druge strane na vrh? Da idem za njim? Bolje bi bilo krenuti ravno preko stijene i onda onim puteljkom.

Stijena je bila kliska i zaista sam bio oprezan. Već kad sam mislio da sam gore, kliznuo sam unatrag. Prokleti strah, tko ga je samo izmislio! Čvrsto sam držao busen mokre i oštре trave, dok su noge lepršale iznad jaruge. Samo da se negdje učvrstim vrhom cipele, još samo malo...

»Čuj, stari, ti si posve lud. Daj ruku!« — glas iznad moje glave zvučao je uvrijeđeno. »Zar nisi mogao krenuti zajedno sa mnom, ha? Tvrdoglav si kao mazga. Uostalom, ako ti se nije dalo ići na vrh, mogao si pokupiti stvari i krenuti do doma. Ionako ne ćemo spavati pod šatorom.«

Najradije bih bio nešto opsovao, ali sam samo promumljao: »Hvala ti na pomoći!«

Pri povratku s vrha stalno je nešto mrmljao o tvrdoglavim ljudima, ali ga nisam slušao. Jedva sam čekao toplu sobu u planinarskom domu. Zaista je teško s tvrdoglavcima, zar ne?

Čovječe, ne ljuti se!

»Dragi moji planinari i planinarke, stari i mlađi!« — tako sam započeo svoju ježevsku kritiku negativnih pojava u našem planinarstvu u jednom od prošlih brojeva. Ako se sjećate, bilo je to pod naslovom »Tko radi taj i grijesi«. Bilo ih je koji su negodovali, sigurno sam ih svojim ježevskim bodljama ubio u pravo mjesto, baš mi je milo. I eto, umjesto da je nastavak moje satire završio u košu, zbog nebudnosti slavnog uredništva i njegovih cenzora promaklo im je, i sada imam prilike da se okonim na »Naše planine« i dragu našu planinarsku štampu.

Najprije malo o »Našim planinama«. Priznajmo, u zadnje vrijeme su se poboljšale, ali ne u svim smjerovima. Sta mislite vi, člankopisci, ne bi li bilo dosta onih »naj«, »ah«, »divote« itd, a k tome još bez fotografija, skica ili karata po kojima bi se i drugi čitaoci mogli orijentirati i kretati? Nedostaje i raznolikog štiva za svačiji ukus, a nema dovoljno informacija o radu društava, prekratki su izvještaji rukovodstva, volumen lista nije dvostruko veći nego prije, iako je postao glasilom za dvije republike, a kriterij za objavljivanje članaka, recimo, prestrog je, trebalo bi i tako u redakciji malo rotacije! Koliko ima pretplatnika? Malo, svega deseti dio od ukupnog članstva. Nema sumnje da su krive i uprave društava, jedno društvo npr. ima samo jednog jedinog pretplatnika, a puno je odlikovanja i priznanja. Ja NP redovno primam, pa poslije ručka, onako natenane, na divanu, uz crnu kavu proučavam.

Ponekad želim našeg urednika što ga previše gonimo, ali šta mu mogu kad mu je takav zanat: ujutro »uh-gro-nos«, a popodne »slušati-gurati-mirisati« naše dopise. Jaki su mu živci, ali i prsti kao crveno naliv pero, pa nas trijebi i bacu u koš kad mu dodijamo, onako profesorski: »znaš — ne znaš — sjedi!« Započne on rubriku »Pitanja za diskusiju« i onda kad se javimo, netko puhne i ugasi tu diskusiju. Zašto? Nedostaje dobrih suradnika?

Zbog finansijske situacije i redovnog izlaženja lista moramo čitati reklamne oglase, nekad ih ima i na čelu časopisa. Pogledajte ih: kod jednog oglasa ne znaš ni šta oglašivač prodaje, kod drugog vidiš da se grade neki objekti i peći, kod trećeg se pere rublje, jedan ti osigurava život, drugi niže telefonske brojeve itd. Pa kad već moramo oglašavati, neka to onda bude ono što se nas tiče: planinarske potreštine i literatura, poruke uredništva i slično, ali ni to ne na prvoj stranici. Dobro bi bilo, da ovi oglasi budu prožeti nekom planinarskom potrebom ili djelatnošću.

A kad u listu nedostaje teksta, onda ostaje prazan bijeli prostor — magla, pa sad čekaj »gloriju« umjesto da se to popuni nekom skicom, slikom, parolom, pa ispadne nekako kao na televiziji: »Kratka stanka«, »Pukao film« itd. Bilo bi ih koji bi rado ustupili neku svoju fotografiju, to nam je i dužnost.

Nedavno sam zapazio u jednom članku kako jedan piše o »rigoletu« u planinarskom domu i o pjesmici koja ovako završava: »Sa našeg izvora mi vodu pijemo, medicini se smijemo«. Izgleda da su nam sve vode »ljekovite«. Imam jednu knjigu iz 1922. godine s popisom svih ljekovitih voda, ali nigdje u njoj ne nalazim neke od tih »ljekovitih« vodica. Moj stari ahbab (onaj s kojim se dopisujem već 40 godina) piše mi da je 1935. pio i prao umorne noge na »toj« vodi, pa mu nije ni nokat naraštalo. Zato, kad se piše o vodama, bolje je ne upotrebljavati ono »naj«.

Među najvećim uspjesima u prošloj godini je ipak »Godina Velebita« i otvorenje Velebitskog planinarskog puta. Centru i izvadacima — kapu dolje! To je dokaz da je Velebit ipak divna planina i da su neka suprotna mišljenja iznesena čak u NP ne-promišljena. I kad smo to uspjeli ostvariti, onda to dođe skromno, na kraju, u rubriku »Vijesti« umjesto na prvoj stranici i velikim slovima! Ovo redakciji nikada neću zaboraviti! Uđi, brate, u talambase, dovuci novinare, neka vide planinare! Poslije toga izlazi i knjiga o Velebitu koju svi primamo sa zadovoljstvom, a onda se neki koji »sjede u istoj klupi« u recenzijama natežu oko svakog zareza u knjizi. Zar se nisu mogli prije konzultirati? Eto, to ti je naša pozitivna i negativna izdavačka djelatnost. Tako nekako je bilo i kad je izašla ona knjiga o medicini u planini.

Ne možemo, dragec, preskočiti ni naše arhive i planinarski muzej. Treba i sakupljačima skinuti kapu (»skupljam svaki papir i brižno ga čuvam«). Ipak, nedostaje nam jedan mali katalog, prospekt ili člančić o svim tim vrijednim eksponatima. Bilo bi još mnogo toga kad bi drugovi planinari očistili svoje tavane i podrume i odvojili se od onoga što im leži zabačeno. To vrijedi i za mnoga društva koja nemaju stalne arhivare ili dobre prostorije.

A sad malo o članstvu, jer nisu ni članovi baš andeli. Ima ih gotovana i brundala, a ima ih i zanesenjaka entuzijasta. Oni prvi »urede šatore kada je smotra« (ako ih uopće urede), stalno traže beneficije i — pomalo isčezavaju. Ako ništa drugo, onda su u stanju da te svako malo pitaju kakvo će biti vrijeme, da bi im rep ostao suh. Eno im meteorološkog izvještaja svake večeri, pa nek se po njemu ravnaju. Oni drugi koji su naučili čitati tajne planina, čiji umor brzo prolazi, a ostaje zadovoljstvo, oni su vrijedni i požrtvovni, spasavaju drugove sa litica, iz spilja, iz mečava i nevremena, tiho, bez koristi i slave, ali takvih je sve manje. Svoje znanje ne prenose na druge, dapače, teško im je čak poslati svoje izvještaje Glasilu.

Seniori — to vam je, dragi moji, posebna grupa, povućena u svoje puževe kućice i ne bih se složio da »oni rado daju podatke«. Općenito polako su se povukli u stranu i iz prijajka brundaju, ne prihváeaju uvijek novu eru. Često puta ih vidiš kako se previše raspoloženi vraćaju s izleta, onako, u duhu 100-godišnjice pivare. Ma nisu baš svi takvi, ima ih i dobrih koji shvaćaju da mlade treba voditi, planinarski odgajati, pravilno usmjeravati itd. Njihovi planinarski memoari, doživljaji, uspomene, marginalije po štampi moraju uvijek imati onu poučnu poantu kojom se mogu mlađi koristiti.

A sad općenito o člancima i našoj literaturi. Ona nam nije na visini, ni kvalitetno ni po obujmu. U nekim člancima člankopisci ili gude ili diple sve dok te ne uspavaju, ne misleći da ima dosta nepoželjnih izraza kojima ih čitalac u mislima može obdariti. Ovaj put se neću zadržavati na člancima, jer sam htio obuhvatiti općenito čitavo prošlo godište. Članke dijelim na dobre, prolazne, loše i one za koš. I tu bi se mogla primijeniti moja stara parola kod pohađanja spilja: »Ne ostavljaj svugdje svoje ni po čemu znamenito ime!«

Literatura makar i brošura najjednostavnijeg tipa, ma eto, bar na ciklostilu, to nam je još daleko i stalno nedostaje u našem odgojnog radu. Kad nešto bude štampano, onda treba u NP objaviti podatke: tko, gdje, adresa i cijena, a trebalo bi izdanie obavezno raspačavati po upravama društava. Posebno poglavljje je planinarska »terminologija« u nekim člancima koja ti pokvari apetit kao što su npr.: brocaki, ruksaki, coktaši, gojzerice, kramponi, blehmuzika i dr. Ili pak se pisci počnu razmetati riječima kojih nekad nema ni u rječnicima stranih riječi, kao: unisono, proveniencija, suptilnost, etiologija, ekstenzivno, premise, averzije, esencijalno, sindrom itd. To je možda efektno, ali su takve enigme nepotrebne planinarskom glasilu.

Mnogi neće da mi vjeruju, ali vjerovali ili ne, jedan od važnih zadataka u planinarstvu je odgoj dobrih planinara među djecom i omladinom. To je jedan od onih »raison d'être«, smisao postojanja. Najbolje bi bilo kada bi školski nastavnici bili planinari. Dakako da se ne bi smjelo na njih prebaciti sav teret i — oprati ruke. Voda jedne ekskurzije mi je pričao kako je u svojoj grupi imao i čupavce, i koliko je pozitivnoga postigao s njima u samih deset dana, samo tko će se naći da se s njima pozabavi? Ja osobno bio sam uvijek s mladima zadovoljan, kad sam im se dublje posvetio, zainteresirao ih, pa mi neki i danas još pišu i sjećaju me se. U početku sam i ja imao s njima teškoća, jedanput im je »bilo svega dosta«, pa su moju fotografiju, kad mene nije bilo, gadali noževima (ona je sada u mojoj planinarskoj arhivi kao neke vrsti trofeja). Treba biti uporan pa se onda nećemo tužiti da nam omladina »nema kaj delati«. Napokon i Armija od nas traži da joj ljudi odgajamo i čeličimo. Mi vjerujemo da su u zabludi oni koji nas planinare ne smatraju delijama, a kad stradamo kao npr. na Bjelašnici, pa sad na Medvednici, onda se vidi da smo ipak mi svi krivi. Čuo sam da su neki počeli iskoristavati radne brigade za podizanje planinarskih objekata. S jedne strane to je dobro, prije smo sami bili šerpasi, ali bi tu omladinu trebalo u toku akcije privući u naše redove, upisati ih i pretvarati u planinare. Ima i »divljih« koje bi trebalo privući u društva.

A sad malo o »zastarjelom« pješačenju. Toliko smo se motorizirali, da se ne znamo više ni kretati bez automobila, autobusa i uspinjače. S prevoznim sredstvom prelazimo horizonte i planine i pečatimo naše planinarske legitimacije. Nekome je čak »komično pješačiti kad ima prevozno sredstvo!« Pa dajmo mu helikopter, da se ne muči, jadnik! Dok obični smrtnik pješak guta prašinu i mirise benzinskih para, iz auta biva »slatko pozdravljan« od onih sretnika koji se voze, dok oko domova zuje motori, dotle drugi...

Ah, ta orijentaciona takmičenja, s malo sudionika i to uvijek istima! Jedan vodi, a oni drugi koji jedva znaju što je orijentacija, čekaju »zvono ovna predvodnika«, jer bi se inače izgubili. Bude i nekih tečajeva. Oni su za neke predaleko, a oni s »toplog juga« kažu: »Mi i nemamo šume i ne možemo zalutati«. To im je ujedno

opravdanje da ne sade šumu. A kad njihov »zvizdan« zapali, onda ostanu kući — jer nemaju šume.

Kad sam već spomenuo tečajeve, moram priznati da ih je bilo, iako ne naročito mnogo ni naročito efikasnih. Eh, da je probiti bezbolnu rupicu na glavi i lijevkom naliti malo pameti i poslije dan dva vratiti se s tečaja pametan. S druge strane moraš biti zahvalan onima koji su se zauzeli, organizirali, dočekali, prevažali, govorili, smjestili, nahranili, ispratili i — nikom ništa; Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. I tako se mnogi vrte u krugu bez znanja, vode, karata, dok se ne ohlade i pomalo povratak i izčeznu — a grafikon pada.

Zaštитimo prirodu, ne gaziemo nasade, pošumljavajmo! »Vidi, vidi, šta bi sve Jež htio. Čuli smo mi sve to (sumnjamo)!«. I »Grci su sve znali, samo su to Spartanci radili. Svi bismo morali znati onu poznatu »Molitvu šumi«. Prije rata se u Primorju sadilo na stotine hiljada sadnica bora, organizirani su »Dani šume« i »Dani pošumljavanja« i bilo je uspjeha. Koliko bi tek sada bilo koristi kad se broj koza smanjio, a selo dobila električnu struju. Žalosno je da su nam primat pošumljavanja oteli »Gorani«. Miris posjećenih jelki mene starog i bolesnog osvježuje (čak i kolonjska voda kojom brijem svoje bodlje ima taj miris) i kad se sjetim oborenih stabala, nekad živih bića, pitam se, da li su bar nova posadena?«

Ni o markacijama nisam mnogo čitao u našoj štampi, ali meni se čini da je sve manje tih crveno-bijelih anemičnih krugova. Morali bi se češće obnavljati, jer koji put moraš imati oko sokolovo da bi ih opazio. A početnici — da i ne govorimo o njima. To će biti tako sve dotle dok ne provedemo sistematsko markiranje i dok društva ne preuzmu održavanje pojedinih dionica. Poslije knjižice s uputama za markaciju iz 1950. nisam vidio više novih uputa, iako sam ih više puta tražio.

Cini li vam se dragi čitatelji, da sam rekao sve što sam trebao reći? Ni govor! Ima još mnogo toga nerečenoga i neriješenoga. Još ču na kraju malo o priznanjima i odlikovanjima, pa za danas dosta. Znate, dragi moji, značke priznanja se nekad vrlo teško dobivalo, nije išlo bez velikih žuljeva. Danas mi se čini da to ide mnogo lakše, kao da je to neki predujam za budući rad. Postoji doduše neka specijalna komisija koja ocjenjuje i budi u svakoga navodno pozna, ali ne bih znao reći, kakav joj je kriterij, ne znam ima li svoj pravilnik, a nisam vidio ni popis odlikovanih, radi usporedbe. Eto, radite ili delajte, pa ako se bude mogli malo snaći, vjerojatno ćete i vi steći neko priznanje. Tješimo se da će i bez ovih mojih bodlji s vremenom ići na bolje.

Hvala na pažnji!

Vaš JEŽ

Za alpiniste

FRANCI SAVENC I SURADNICI, Ljubljana

Ocjenvivanje uspona i UIAA-ljestvica

Ocjenvivanje penjačkog uspona uvijek je više ili manje subjektivno, budući ne raspolažeš preciznim normama koje bi obuhvatile i uvažavale sve faktore. Ni vremenske prilike, kršivost, eksponiranost, orijentacijske teškoće kao ni druge faktore ne možemo uzeti određeno, a kamo li tek penjačevu trenutno raspoloženje, neizvjesnost pri prvenstvenom usponu i sl.

Godine 1894. prvi je F. Benesch u svojem vodiču upotrijebio brojčane oznake za teškoće (njegova ljestvica imala je sedam stupnjeva, posljednja je označavala lakšu lovačku stazu). Godine 1914. bila je prema prijedlogu Dülfer-a pripremljena »Münchner skala« s pet težinskih stupnjeva. Godine 1926. slijedila joj je nama najbolje poznata Welzenbach-ova ljestvica. Njoj su godine 1930. pokušali dodati još šesti stupanj »o« (Hess—Pichl — Gesäuse skala), što se, međutim, nije održalo. Godine 1936.

R. Schinko je predložio dodatno ocjenjivanje tehničkih teškoća (hakentechnisch) i to: ht IV—V, ht V, itd. Ni taj prijedlog nije usvojen.

Na međunarodnom alpinističkom sastanku godine 1947. u Chamonix-u prvi puta je usvojena ljestvica teškoće trajnije vrijednosti — Alpen-skala. Kao osnova poslužila je Welzenbach-ova ljestvica koju su proširili prema prijedlogu D. Rudatis-a (1935. — »Civetta skala«) na tri podstupnja umjesto dotadašnja dva. Alpen-skala vrijedila je i kod nas sve do nedavna.

No ni Alpen-skala nije svakoga zadovoljila pa se zato nije prestalo s novim prijedlozima. O. V. Steiner čak je tzv. »Wiener skalu« obrazložio u posebnoj knjizi. Imala je ocjene: 1, 1—2, 2, 2—3, 3, 3—4, 4, 4—5, 5, 5—6, 6, ukupno „dakle, 11 stupnjeva, a osim toga još i šest ocjena za napornost, eksponiranost i orientaciju.

Ni francuskim se penjačima Alpen-skala nije činila potpuna, jer su, prema njihovom mišljenju, nedostajale ocjene za tehničke teškoće, za koje su smatrali da bi trebale biti potpuno nezavisne od ocjena za slobodno penjanje. Zato su njihovu »A« (artificiel = umjetno) ocjenu, koju su uveli 1950. godine, ubrzo prihvatali i drugi.

No i dalje su slijedili novi pokušaji. Livanos je npr. za svoj smjer u Cima Su Alto inzistirao na VII stupnju dok su drugi tvrdili da nema ni VI stupanj jer je stupanj V+ bio zamišljen kao gornja granica čovjekovih mogućnosti u slobodnom penjanju, a VI stupanj počeo se upotrebljavati tek s upotrebom tehničkih pomagala.

Godine 1968. sve je te diskusije (bar za neko vrijeme) prekinuo zaključak međunarodne alpinističke organizacije — UIAA (Union Internationale des Associations Alpines) o jedinstvenoj skali teškoća koji od 1. 1. 1969. važi također i kod nas.

Kako ponegdje, zbog posebnih prilika, još uvijek vrijede drugačije ljestvice teškoća, potrebno je da i njih upoznamo!

U Sovjetskom Savezu imaju

- 1a : vrlo lagan teren
- 1b : vrlo lagan teren — mjestimice potrebno uže
- 2a : lagan teren — potrebna upotreba užeta
- 2b : višednevni laki usponi
- 3a : srednje težak teren — potrebno vladati osnovnom penjačkom tehnikom
- 3b : srednje težak teren — potrebno zabijanje klinova
- 4a : smjerovi u ledu — potrebno vladati tehnikom uspona u ledu
- 4b : višednevne ture u ledu
- 5a : vrlo teški i dugački usponi
- 5b : krajnje teški usponi (vrijedi od god. 1965).
- 6 : ekstremno teški usponi (vrijedi od god. 1965).

Potrebno je primjetiti da za prelaze imaju još tri posebne ocjene (I—III) i da njihove prvenstvene uspone konačno ocjenjuje posebna komisija u Moskvi, pošto penjači predoče potrebnu dokumentaciju.

U pješčenjaku (NDR i ČSSR), koji ima više karakter penjačkih vježbališta, postoje svojevrsna ljestvice:

- 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 7a, 7b, 7c, 7M

Npr. 7c znači dug smjer (pješčani tornjevi većinom su niski) s mnogo ekstremno teških mjeseta koja slijede jedno za drugim od početka do kraja smjera.

7M upotrebljavaju samo u NDR — usponi označeni tom ocjenom zahtijevaju »majstorsko« (Meistreklasse) vladanje tehnikom penjanja.

Oznake teškoća sa slovima na koje nailazimo u nekim vodičima, nisu rezultat neke posebne ljestvice teškoća (negdje su rimske brojke zamjenili s velikim verzalnim slovima, po abecednom redu) već su tek kratice opisnih ocjena. Npr.:

F (facile)	I	D (difficile)	IV
PD (peu difficile)	II	TD (très difficile)	V
AD (assez difficile)	III	ED (extremement difficile)	VI

UIAA-ljestvica nije nešto potpuno novo, ona je samo zbir već upotrebljenih normi i njihovo jedinstveno tumačenje.

1. U cijelokupnom opisu uspona moramo razlikovati slobodno penjanje od tehničkog (umjetnog), tj. mora nam biti jasna uloga pomagala. Ako ta pomagala (drvene klinove, zamke itd.) upotrebljavamo samo za osiguravanje (kao medu-klinove, kao klinove na osiguravalištu), još uvijek je to slobodno penjanje, a ne umjetno.

2. Za oznaku teškoća slobodnog penjanja na raspolaganju je šest stupnjeva, s po tri podstupnja (npr. za V⁰ donja se granica označava s —V', a za gornju granicu V+⁰). Podstupnje upotrebljavamo tek od II⁰ dalje. Gornja granica čovjekovih mogućnosti (čovjeka-penjača) ograničena je s VI+⁰.

Upotrijebimo li ekspanzivni klin kao osiguranje, dodajemo ocjeni oznaku »e« (npr. V+⁰e). Teškoće umjetnog (tehničkog) penjanja označujemo s »A« (artificiel) i arapskim brojkama od 1 do 4. I ovdje, također, u slučaju upotrebe ekspanzivnih klinova dodajemo oznaku »e«.

3. Kako samo s brojčanim ocjenama nije moguće u potpunosti opisati teškoće uspona, možemo još navesti slijedeće:

a) karakteristične osobine smjera: eksponiranost, napornost (fizička i psihička), prevjesnost, napredovanje pomoću trenja, objektivne opasnosti (kršivost, padanje kamenja...), orientacione teškoće i mogućnost (ili nemogućnost) povratka od određene točke u stijeni.

b) klimatske prilike: česta vlažnost ili zaleđenost u stijeni, alge, te česti nagli vremenski preokreti.

c) potrebna oprema: osim najpotrebitije obične penjačke opreme, posebno navesti još specijalnu (drvene klinove, specijalne klinove itd.)

d) ostale važne informacije: struktura stijene, dužina ključnih mesta, ukupna visina smjera, prosječno vrijeme penjanja i mogućnosti za bivak.

e) opće primjedbe: estetska vrijednost smjera, mogućnosti penjanja u ostalim dijelovima stijene itd.

U opisima dugačkih i teških smjerova potrebno je, radi bolje usporedbe, navesti smjer približno jednakih teškoća u istoj ili susjednim stijenama, koja je međunarodno poznata.

4. Ocjena uspona označava najteže mjesto (dužinu) u smjeru. Ako pak smjer ima brojne lakše dužine, mora to biti posebno spomenuto. Isto tako mora biti označeno koje se dužine u smjeru penju slobodno, a koje umjetno. Ocjenu smjera sa VI+⁰ najbolje je ispustiti, budući ne postoji potpuna definicija i budući su takve teškoće vidljive već iz ocjene pojedinih dužina i iz ostalih podataka (točka 3).

5. Ocjena teškoća mora se osnivati na penjanju u prvobitnim uvjetima, tj. bez zabijenih klinova i drugih tehničkih pomagala. Ako se takav smjer vrlo često ponavlja, pa je već opremljen s tehničkim pomagalima kojima je penjanje vrlo olakšano, neka se prvobitna ocjena navede u zagradama.

6. U opisu smjera moraju biti navedeni i silazi. U koliko je potreban spust (s dvostrukim užetom), a u stijeni su za to već pripremljeni klinovi, potrebno je također, točno navesti gdje je prvi klin za spust i smjer u kojem se nalaze ostali. Pri tome je desna, odnosno lijeva strana ona koju vidi penjač kad je okrenut licem prema dolini (tj. ledima k stijeni).

7. Tehničke teškoće u ledu (firnu ili snijegu) nije moguće označiti po sadašnjem sistemu. Prilike su u ledu ovisne o trenutnom stanju, odnosno o vremenskim prilikama. Zato neka bude u opisima takvih smjerova precizno naznačen nagib (u stupnjevima), zatim opasnost od visećih ledenih gromada, čestoća lavina i sl. Kod kombiniranih uspona (stijena — led) treba navesti obje ocjene — posebno za stijenu i posebno za led.

8. U opisu prvenstvenih uspona neka ocjena prvih penjača bude tek načelna (privremena) budući da iz raznih uzroka (prvenstveno psihičkih) najčešće nije posve realna. Potrebno je također predvidjeti korekturu ponavljača (ako ih još nije bilo, potrebno je uz ocjenu dometnuti: ocjena prvih penjača).

U vodičima (novima ili novim izdanjima) neka uvijek bude poglavljje s ljestvicom UIAA i tablicom značajnih smjerova. U tablici neka budu navedeni najznačajniji lokalni smjerovi (za pojedine stupnjeve teškoća), uporedo sa smjerovima iz međunarodno poznatih planina. Ako je potrebno, neka bude dodana, također, usporedba s podacima iz sistema teškoća koji je do tada bio u upotrebi.

Poštivajući ove odredbe izdavač ima pravo da mu vodič u podnaslovu slobodno nosi poseban znak UIAA-ljestvice, koji je međunarodan i zaštićen, pa se u druge svrhe ne smije upotrebljavati.

Sa slovenskog preveo: Stanko Gilić

LITERATURA

- »Alpinismus«, broj 10. od 1968. godine
Steiner O. W., Die Schwierigkeitsbewertung von Bergfahrten — ÖTC Wien 1962
Černik A. Horolezectví, Praha 1964

O etici alpinizma

Teze za diskusiju na zagrebačkoj alpinističkoj školi 1969. godine

Može li se govoriti o etici u alpinizmu a da se ne skrene u puko teoretiziranje, u verbalizam koji jalovo pokušava osmislitи alpinističku aktivnost kao etičku, što znači humanu aktivnost?

Teza ovog predavanja je upravo u namjeri da se ne pođe uobičajenim putem isticanja etičkih vrijednosti, kao nekih samih po sebi imanentnih alpinizmu, već da se pokuša prikazati etičku komponentu koja može, ali i ne mora, biti zastupana u tako kompleksnom problemu kakav je alpinizam.

Da je alpinizam pojam pod kojim se kriju višestruka značenja, toga smo odavno svi svjesni, te da mu svako vrijeme, svaka generacija, pa čak i svaki pojedinac, daje svoja tumačenja i svoje obilježe, nije potrebno posebno naglašavati. Dovoljno je bacić pogled unatrag ne baš tako duge alpinističke historije, pa da uočimo frapantne razlike prema današnjem postojećem stanju.

Ove misli iznosim ne radi njih samih, jer je problem tumačenja alpinističke aktivnosti tema za sebe, već radi lakšeg pristupa našoj temi — etici alpinizma.

Ako je, dakle, alpinizam tokom svog razvijanja mijenjao svoj sadržaj, sigurno je i njegova etička komponenta pretrpila neke promjene — ako ju je, ponavljam, uopće i imala. Zašto ovo postavljam pod znakom pitanja? Zato što smatram da neka djelatnost, bilo koja ljudska djelatnost, sama po sebi ne znači ujedno i univerzalni sadržaj koji bi važio za sve one koji se njome bave.

Svi mi, odgojeni u zapadnoevropskoj kulturi, pišemo latinicom po određenom kodeksu. Pa ipak, ne samo da svi evropski jezici nemaju isti znak za isti glas, nego se i unutar jednog te istog jezika čuju i osjećaju razlike — sve do pojedinca koji se služi jezikom i pismom.

I kao što svi imamo svoj rukopis, tako i svi imamo svoj alpinizam. Slova su zajednička, ali ih mi pišemo na svoj način. Alpinizam je jedan samo kao pojam, kao riječ koja sama po sebi ne znači mnogo, ali je višestruk kao djelovanje. Kao djelovanje grupe, kao djelovanje pojedinaca.

Pa ipak, iz ovoga ne bi trebalo izvući zaključak da je alpinizam kao voda koja se podešava svakoj posudi. Htio sam samo upozoriti na činjenicu da kod razglabanja o problematičnosti alpinizma, često sмеćemo s uma individualnu komponentu čovjeka — alpiniste kao pojedinca sa svim svojim psihofizičkim svojstvima koje unosi u svoju aktivnost.

Zato i o etici u alpinizmu ne bi trebalo govoriti kao o nečemu univerzalnom, nečemu što će djelovati na svakoga tko se alpinizmom bavi. Već sama formulacija etika alpinizma nesvesno nas može zavesti na takve misaone konstrukcije iz kojih bi lako zašli u idealističko shvaćanje po kojem bi, neovisno o čovjeku, postojalo neko imaginarno djelovanje što ga »alpinizam« svojom »unutarnjom snagom« vrši na onoga tko se njim bavi.

No tvrdnju da »sve« ovisi o čovjeku ne treba shvatiti doslovno. Moramo voditi računa o uzajamnom djelovanju čovjeka na rad i rada na čovjeka. Kada npr. netko pojednostavljeni kaže kako alpinizam razvija fizičke sposobnosti čovjekove, razvija i izoštvara čutila, djeluje na moralne kvalitete, što znači da razvija drugarstvo, ne-sebičnost, požrtvovanje itd., onda s time samo objašnjava jednu stranu medalje — i to onu ljepšu. Tvrđnja da alpinizam razvija drugarstvo nije neistinita, ali nije ni potpuno istinita. Ne djeluje alpinizam a u tomatski na čovjekove kvalitete, kao što ni sunčevlo i voda ne djeluju na biljku same po sebi, već je rast biljke prvenstveno ovisan o njoj samoj, o onome što ona pridonosi.

Pribjegao sam ovako šturoj usporedbi da bi uvjek kod razglabanja o etici u bilo kojoj ljudskoj aktivnosti vodili računa o onome tko se tom aktivnosti bavi.

U planine zalaze najrazličitiji ljudi — zar se oni iz njih vraćaju s jednakim moralnim obogaćenjima?

Da bismo shvatili vrijednosti, potrebno ih je cijeniti, a da bi ih cijenili, potrebno je da o njima nešto znamo.

Imajući u sebi jedne, lako ćemo doći do drugih vrijednosti. Razvijen etički smisao iz svakodnevnog života pomoći će nam da ga nađemo i u alpinizmu.

Mi donosimo sebe, ne da bi odredivali, da bi drugima bili metar, mi sebe donosimo da lakše shvatimo pojave oko sebe, da ih usvojimo ili odbacimo, da svojim novim djelovanjem obogatimo sebe i svoje djelovanje.

Nema trenutka u kojemu, više ili manje svjesno, ne zauzimamo svoj stav. U dnevnom životu, koji je prepun konvencionalnosti, to ne zapažamo, ali u elementu gdje su naše odluke neodgodive, gdje je naše prihvatanje ili odbijanje nedvosmisleno, gdje je naša odluka neopoziva i gdje je naša volja opredmećena u svakom koraku i pokretu ruke, u toj i u takvoj životnoj situaciji naše djelovanje poprima izrazitiji profil, naša se aktivnost može reljefnije obilježiti kao etička (ili neetička), naše nas izražavanje samih sebe ogoljuje jer uzmaka nema.

U novu i nesvakidašnju situaciju, kakva je i ona kada smo u planinama, unosimo »novog« i »nesvakidašnjeg« sebe. Izgradujemo sebe tako što djelujemo, a djelujemo tako da se izgrađujemo. Mi svoju inteligenciju i mišiće stavljam na vagu s elementima prirode. Ponekad čujemo da je to »borba« s prirodom — prije bih rekao da je to borba sa samim sobom. I to borba koja ne traži nikakvu fiktivnu pobjedu, nekakvu nasladu nad nečim što smo savladali, to je borba koja znači život. Zar se naš organizam dnevno, svakog trenutka, ne bori da se održi, da živi? Zašto bi onda naša »borba« trebala neko racionalno, utilitarno opravdanje?

Iz ovakvog smisla, koji unosimo i nalazimo u alpinizmu, nužno proizlazi i etička njegova komponenta. Ako postoji motiv koji nas stimulira na izvanredno teške fizičke i psihičke napore, ako postoji razvijen osjećaj za ljepotu pejzaža i vrijednost i eleganciju izvršenog uspona, onda sigurno postoji i osjećaj za etičko i neetičko u alpinizmu.

Iako smo u gornjem razglašanju ustvrdili da postoji toliko sadržaja i tumačenja alpinizma koliko i alpinista, ipak su »slova« zajednička i ne bi trebalo zbog komonosti duha da idemo iz jedne u drugu krajnost. Iako smo, dakle, utvrdili važnost individualne komponente, ipak moramo voditi računa i o zbiru svih tih pojedinačnih tendencija. Jedna zajednička, jedna opća rezultanta svih komponenata mora postojati. Ona postoji. Mi je u našem slučaju nazivamo etikom alpinizma. Ona postoji kao što i inače postoje etičke vrijednosti, ili sudovi o djelovanju, koje je razvilo ljudsko društvo. Te su vrijednosti u vječnom nastanku kao i društvo samo — kao i sam čovjek. Alpinistička se etika po ničemu ne izdvaja iz te zakonitosti — ona je samo više ili manje izrazita, ona češće dolazi u prvi plan, ona nas češće stavlja pred dileme. Život s planinom intenzivniji je od onog svakidašnjeg kuburenja u urbanoj sredini, zato je i problem etike u alpinizmu izrazitiji. Intenzivnije doživljavanje zahtjeva, odlučniji sud — što znači jasnije pojmove o etici.

Ako smo se odlučili da bolji dio sebe izgrađujemo u dodiru s prirodom, i to s onom najelementarnijom, u planinama, onda moramo biti svjesni da nas očekuje ne samo naporan uspon u strmim stijenama na visoke vrhove, već još naporniji i »strmiji« uspon u nama samima — u našem nastojanju da se naša etika uskladi s našim djelovanjem, tj. da djelovanje uskladimo s našom etikom. A »naša« etika samo je dio one opće etike — etike sviju nas.

Daleko bi nas odvelo i premašilo bi obim ovog predavanja da se upustimo u analizu karaktera etičkih vrijednosti uopće, a u našem slučaju posebno alpinističkih, pa nužno moramo ograničiti naše izlaganje samo na uočavanje nekih bitnih elemenata alpinističke etike.

— Alpinist djeluje po svojoj slobodnoj volji, po svom slobodnom izboru. On odlazi u planine jer one na njega djeluju ljepotom svog izgleda kao i svojim elementarnim snagama.

— Da bi planinu doživio u totalitetu, on mora posjedovati u sebi mogućnost rezonance na sveukupnost djelovanja što ga planina može izazvati u čovjeku.

— On treba da svakog momenta bude svjestan činjenice da osim odnosa planina — čovjek postoji odnos čovjek prema drugom čovjeku i to u mnogo kompleksnijem obimu.

— Planinar, pa makar i sam bio u planini, član je ljudske zajednice i onda kad je ta zajednica mačuhinski raspoložena prema njemu. On mora voditi računa o svo-

joj najbližoj društvenoj zajednici (obitelj, prijatelji) kao i o široj društvenoj zajednici (radna zajednica, narod, čovječanstvo). On ne može ignorirati sredinu iz koje je proizšao čak ni onda kada ta sredina nema pravog razumijevanja za njegovu aktivnost ili je to razumijevanje samo deklarativnog karaktera.

— On upravo zato i odlazi u planinu da bi razvio ne samo svoj odnos prema prirodi već i prema društvu. On svojim djelovanjem doprinosi općoj ljudskoj kulturi. On shvaća tuđe nerazumijevanje kao nedostatak obrazovanja i kulture, a ne kao zlonamjerno omalovažavanje, potcenjivanje ili čak izrugivanje. On zna da nepravedna kritika u krajnjoj liniji pogoda najčešće onoga tko ju izriče.

— Unoseći entuzijazam, polet i maštu u svoje alpinističko djelovanje on dolazi do unutrašnjeg mira i ravnoteže. On postaje prijemljiviji ne samo za planinu već i za ljude.

— Zdravoj ličnosti nije planina azil pred problemima u društvu. Ona mu je škola i okrepa. Samo takva alpinistička etika koja vodi računa i o čovjeku pojedincu i društvu u cjelini može imati sigurnu životnu afirmaciju.

— Alpinist se postaje skladnim izrastanjem iz aktivnog boravka u planinskoj prirodi. Pod aktivnim boravkom ovdje se podrazumijeva cijelovita psihofizička aktivnost. Tu se odgoj, navike, naobrazba, znanje, vještina harmonično stapaju u cijelovitoj ličnosti kakvu zahtjeva cijelovita aktivnost. Konkretno: uspinjući se uz potok do njegovog izvora alpinist zapaža ne samo činjenicu »voda koja teče« već je dovodi u vezu sa svim poznatim i ranije nagomilanim saznanjima koja nosi u sebi. Ako je sklon likovnom gledanju očima slikara, ako li je sklon muzici čut će njegov šum kao kontinuiran i »razumljiv govor«. Ako je u svom dnevnom životu angažiran u tehničkoj struci, on će razmišljati o njegovom mogućem energetskom potencijalu, ako je književnik, liječnik, metalostrugar, konstruktor, monter itd., uvek će ga moći povezati s nečim njemu bliskim i poznatim. No on pri tome neće težiti gruboj utilitarnosti — on će uvijek biti svjestan činjenice da je apsolutno potičivanje prirode interesima čovjeka ustvari dehumanizacija ljudske okoline te će se zalagati za održanje prirodne prvorodnosti planinske prirode.

— Primajući od prirode duhovno-estetske i fizičko-kondicijske naknade za svoj napor i trud, alpinist će izgrađivati svoj etički profil u pravcu sinteze svih elementarnih pojava koje pojedinačno zapaža u planini. On će uspon u stijeni doživjeti ne samo kao tehničko savladavanje fizičkih prepreka, već i kao afirmaciju ljudskog duha.

Teško je u jednom ovakvom predavanju dati etičke norme alpinističkog djelovanja. Uostalom, tko to može? Etičke su alpinističke norme zasnovane na istim onim principima na kojima i opće društvene etičke zasade. Kakve bi one u konkretnom slučaju trebale biti, ispalio bi ovdje kao puko moraliziranje. Važno je da svatko pođe u planinu s jasnim ciljem. Da se uvijek i stalno prevrednuje. Da se ne uljuljkuje nad postignutim već da teži dalje — u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. Etičke se norme ne usvajaju preko noći — niti nečijom preporukom. One su rezultat dugogodišnjeg smisljenog, planiranog i stvaralačkog rada. (Ovdje izraz »rad« treba shvatiti kompleksno, a ne samo kao vanjski oblik izvršavanja radnje.)

Alpinist izgrađuje svoj etički lik izvršenim penjačkim usponom, izmjenom misli sa svojim drugom, bogaćenjem svoje naobrazbe preko literature, vlastitim kulturnim doprinosom alpinizmu preko fotografije, članka, vijesti ili čak monografije o planini, koje, dakako, neće **morati napisati** da bi bio alpinist, već će **željeti** napisati — onako kako on to umije, kako mu dopuštaju njegove sklonosti i mogućnosti. Od nikoga se ne očekuje univerzalnost, ali svatko može pridonijeti **svoj dio**. Kakvog karaktera ili kolikog obima je taj **njegov dio** nije toliko važno koliko iskreno nastojanje da se **nešto** od sebe da. Da se svoje iskustvo s taktom i sistemom prenaša na drugoga, da se doživljeno nastoji omogućiti i drugome.

Samo će tako naši doživljaji dobiti na svojoj pravoj vrijednosti, ako ih i drugi budu znali vrednovati — osjetiti kao svoje.

Ako sam s ovom skicom o alpinističkoj etici uspio makar samo načeti ovaj osjetljivi problem, ako sam uspio pobudit na razmišljanje, onda ona nije bila uzaludna.

20 godina rada nacionalnog parka »Paklenica«

S osvrtom na djelatnost Šumarije u Starigradu

Paklenica sa svojim šumama i izuzetnim bogatstvom prirodnih ljepota već odavna privlači pažnju stručnjaka i naučnih radnika. Radi nepristupačnosti ona je sačuvala autohtone šume i bogatu faunu za razliku od susjednih dijelova Velebita, koji su nerazumno sjećom kroz vjekove pretvoreni u kamenu pustoš. Stoga je Paklenica u prvo vrijeme bila interesantna kao gospodarska šuma.

O sjeći šume u Paklenici i o transportu do mora čitamo zanimljiv opis u Viencu iz 1912. godine. U napisu »S Velebita« piše J. Juričić, blagajnik (tajnik) HPD kako potoci V. Paklenica i Brezimjenjača na proljeće i jesen nose veliku množinu vode »koja dopire u masi ča do mora«. Ovu je okolnost izrabila pred desetak godina jedna talijanska drvarska tvrtka, koja je dostala neke manje partie sječe u Velikoj Paklenici i mjesto mazgama otpremala k moru drvo tako, da je nešto površe šumarskog skloništa sagradila veliku ustawu sa zaporom, pa kad je stanovita količina drva bila pod ustawom stovarena, zapor se otvorio, a velika množina vode odnijela je drva poput vala sve do mora«.

Izgradnjom upravne zgrade Šumarije u Starigradu i lugarnice u Velikoj Paklenici (1904. god.) počinje organizirano stručno upravljanje šumom Paklenica. U prošlom ratu upravna zgrada je bombardirana i porušena. Tako je nažalost stradala i sva dokumentacija, pa o radu prve organizirane stručne šumarske službe u Paklenici ne posjedujemo pisanih dokumenata. Srećom, sačuvana gospodarska karta šume Paklenica iz 1895. godine svjedoči da je ova služba u Paklenici djelovala već u prošlom stoljeću.

U to vrijeme, posebno kroz razdoblje između dva rata, šume Paklenice su ugrožavane neracionalnim sjećama, krčenjem i ispašom stoke, naročito koza. Drvo Paklenice je služilo ne samo kao ogrjev (otvorena ognjišta) već i kao izvor zarade gotovo svakom domaćinstvu ovog siromašnog kraja. Sigurno je da je rad Šumarije u tome razdoblju uvelike pridonio da se uspostavi razuman odnos između interesa društva i potreba stanovništva. U već spomenutom napisu o Paklenici u Viencu čitamo i ovo: »Sva ostala njena površina, uz male iznimke, obrasla je bujnom, stastom šumom, kako reče tamošnji šumar, jedinom u svoj Dalmaciji, koja zasluzuje ime »šuma«. U njoj se izmjenjuju, što u osebnim istovrsnim skupinama, što međusobno pomiješano: bukve, grabovi, hrastovi, brijeti, javori, jaseni, borovi i dr., a svuda dolaziš na tragove marne tamošnje šumske uprave, koja znade razborito spojiti interes zemlje, ležeći u odgoju i sačuvanju šume, s neumolnim potrebama pučanstva one opore primorske golijeti, koja odavle dobiva zlata vrijedno mu drvo za gorivo«. Dobro uredeni put kroz Paklenicu, zatim podignute šumske kulture, ono što ovo uže podvelebitsko područje čini malom zelenom oazom i danas u doba naglog privrednog, odnosno turističkog razvoja čini osnovicu tog razvoja, također svjedoči o marljivom, upornom radu Šumarije.

Izuzetnost prirodnih ljepota Paklenice i njeno naučno značenje nametnuli su s vremenom spoznaju da se šuma Paklenice ne može tretirati kao gospodarska šuma, već je potreban posebni zaštitni režim da bi se sačuvala njene vrednote.

U elaboratu »Nacionalni park Paklenica« koji je izrađen u Konzervatorskom zavodu NR Hrvatske, Odjel za zaštitu prirodnih rijetkosti, 1954. godine, stoji: »Prvi podaci o zaštiti Paklenice sežu u 1927/28. godinu, kad je Velika Paklenica te iste godine na osnovu Financijskog zakona uvrštena u zaštitne nacionalne parkove. Međutim ta zaštita je tada bila neefikasna, a takvom je ostala sve do danas. Godine 1929. je konstatirano, da se znatne količine drva izvoze iz Velike Paklenice u Zadar i Italiju. Gotovo 20 godina kasnije, krajem 1948. godine upozoren je tadašnji Zemaljski zavod za zaštitu prirodnih rijetkosti NR Hrvatske na sjeću u Paklenici, koja se vršila po naredenju Okružnog NO-a u Zadru. U prvoj polovici slijedeće godine obavještava spomenuti NO Kotara u Zadru, da su Velika i Mala Paklenica zaštićene

u smislu Općeg zakona o zaštiti spomenika kulture i prirodnih rijetkosti DFJ. Još iste godine (1949) šuma Paklenica sa dijelovima kanjona Velike i Male Paklenice se kao predjeli naročite prirodne ljepote i naučnog značaja proglašuju nacionalnim parkom».

Do 1952. godine nije bilo organizirane službe odnosno organizacije koja bi upravljala isključivo Nacionalnim parkom. To je period karakterističan po pojavi nekoliko jačih šumskih požara (1945, 1947. i 1950.) koji su pričinili znatne štete uništivši ili oštetivši poveće površine autohtone šume crnog bora, mjestimice bukve.

U toku 1952. godine upravu i nadzor nad Parkom preuzeila je Šumarija Zadar u sklopu Šumskog gospodarstva Dalmacije. U tom razdoblju obnovljena je upravna zgrada u Starigradu i lugarnica u Velikoj Paklenici, organizirana čuvarska služba, nabavljena uredska oprema i tako stvoreni uvjeti za stvaranje samostalne uprave. NOK Zadar osniva Upravu Nacionalnog parka Paklenica kao samostalnu ustanovu sa početkom poslovanja 1. 1. 1955. godine.

Prva samostalna Uprava ne ograničava se samo na pasivnu zaštitu područja Parka, nego i u najtežim materijalnim prilikama — nastavljajući tradiciju Šumarije — radi i na pošumljavanju (ulaz u Veliku Paklenicu) da se zaštiti tlo od erozije i uljepša ulazni dio, a također vrši rekonstrukciju prilaznog puta od jadranske magistrale do Klanca. Međutim materijalne teškoće su sve veće i one sputavaju dinamičniji rad i ne omogućavaju veće rade. Klasični oblici financiranja Uprave u stalnom su opadanju i, jasno, daju nepovoljnu bilancu. To je razumljivo, jer na području Parka i ne može biti ozbiljnijih prihoda od šumarstva. U šume i degradirana šumska područja trebalo bi, naprotiv, niz godina ulagati znatna finansijska sredstva.

Teško materijalno stanje uprave traje niz godina. 1966. godine na inicijativu Savjeta za zaštitu prirode SR Hrvatske grupa istaknutih stručnjaka za zaštitu prirode i ekonomiku turizma izradila je »Informaciju o problematici Nacionalnog parka Paklenica« u kojoj je dala i niz prijedloga i sugestija za rješavanje materijalnih teškoća i izlaska na put financijskog osamostaljenja Parka. Razumljivo je da je izlaz tražen u turističkoj valorizaciji parka, jer se samo tim putem može doći do sredstava koja će zatim omogućiti i ojačati naučne, kulturne i ostale aktivnosti u Parku. S tim u vezi Uprava uspijeva organizirati i nove izvore prihoda na temelju vlastitih djelatnosti. Pojačana briga i angažiranost republičkih i općinskih organa u rješavanju teškoća Parka, orijentacija uprave na sve aktivniji, dinamičniji rad i užu saradnju sa svim organizacijama zainteresiranim za razvoj Parka, dala je pozitivne rezultate i dovela je do poboljšanja ekonomske situacije.

Posebno treba istaknuti značajnu ulogu i razumijevanje Republičkog zavoda za zaštitu prirode, koji pružanjem stručne pomoći i saradnje daje pomoć od presudnog značaja za daljnji razvoj Parka. Pojačana saradnja s planinarskim organizacijama — Planinarski savez Hrvatske i Planinarsko društvo »Paklenica« Zadar (izgradnja skloništa na Ivinim Vodicama) — a također s turističkim organizacijama (Turističko društvo Starigrad — pošumljavanje) uvelike pridonosi dinamičnjem radu na uređenju Parka.

Unatoč velikim poteškoćama kroz minulih 20 godina, postignuti su značajni uspjesi. Prvi uspjeh — dobro organiziranom zaštitnom službom gotovo su eliminirane štete koje su nekad pustošile šume Paklenice. Drugo — provedbom solidne upravne organizacije počelo se i sistematskim radom na uređenju parka. Sve intenzivnije se radi na uređenju puteva i staza, protekle 2–3 godine izvodi se solidno uređenje, tračanje puta kroz Klanac, izgrađeno je nekoliko mostova preko potoka Velike Paklenice, provedena su informativna speleološka ispitivanja, pred ulazom u Klanac uređeno je parkiralište i izgrađena kućica za čuvara i prodaju suvenira i razglednica, a posebno je potrebno istaći sistematski, uporni rad na pošumljavanju terena jako ugroženih erozijom.

U povodu 20-godišnjice proglašenja Parka držimo da s pravom možemo tvrditi da su i Šumarija, a kasnije i institucija Nacionalnog parka, odigrali značajnu, pozitivnu ulogu na kulturnom, odgojno-obrazovnom i ekonomskom razvoju ovog kraja. Danas je shvaćanje o značenju ovakve kulturne institucije prodrlo duboko u svijest i otišlo u širinu te se manifestira kao nacionalni ponos, ali i kao svijest o neprocjenjivom prirodnom bogatstvu koje razumnim korištenjem postaje i nepresušni ekonomski potencijal.

Urednikov osvrt

● Na ovom istom mjestu, na kojem smo u prošlom broju morali preplatnicima iz BiH javiti neugodnu vijest da je negdje na pošti nestala čitava pošiljka broja 3-4 NP za nju novu Republiku, danas možemo obavijestiti o ishodu ove poštanske afere. Pošiljka je nakon punih tri mjeseca pronađena na sarajevskoj pošti (što joj nipošto nije služi na čast), nakon čega ju je PSBiH raspodijelio svojim preplatnicima. Mnogi preplatnici dobili su zato broj 3-4 nakon broja 5-6 zbog čega imaju pravo negodovati, ali kako kaže narod, sve je dobro kad se dobro svrši. Ipak, da bi se izbjegle slične neugodnosti koje nastaju gubitkom velikih poštanskih pošiljaka, ubuduće će prema dogovoru između PSH i PSBiH redakcija NP slati časopis u BiH izravno na adresu preplatnika, a ne kao do sada, preko republičkog Saveza.

● Zahvaljujući razumijevanju i upornosti predsjednika Planinarskog odbora Zagreba, druga Stanka Hudoletnjaka, ovih dana je izaslo iz štampe novo izdanje moje »Medvednica«, vodiča po najposjećenijoj planini u našoj zemlji. Prvo izdanje iz 1960. godine odavna je već rasprodano, a i zastarjelo. Novo izdanje je gotovo trostruko opširnije i neusporedivo bogatije ilustrirano (ima 80 stranica i 50 slika). Stampanje je financirao Planinarski odbor Zagreba, Zagreb, Gajeva 2a, kod kojeg se knjižica može dobiti uz cijenu od 5 dinara.

● Nalazimo se u »Godini zaštite prirode«, dobra prilika da iznesemo neka naša iskustva, jer planinari na svojim pohodima imaju najbolju mogućnost da probleme zaštite prirode uoče na samom terenu. Tako je npr. Slavonske planinare početkom ove godine nemalo uzbudila strahovita sjeća šume u okolini Jankovca, koji je zaštićen zakonom kao najljepši kutak prirode u Slavoniji. Sjeću je provedla šumarija koja je nadležna za njegu šuma u ovom dijelu Papuka. Unatoč svim protestima planinara, šumarija je nemilice posjekla i upravo do kamena ogolila obronke iznad korita Kovačice. Sud u Osijeku je šumariju rješio krivnjive, ali je na žalbu tužioca vrhovni sud u Zagrebu kaznio šumariju i njene šefove novčanom kaznom. Kako je ta kazna daleko manja od postignute dobiti, dakako da je neefikasnja, Zalosno je da može doći do konfliktova između planinarske organizacije i jedne šumarije, premda bi im interesi trebali biti zajednički: očuvanje prirode. Zanimljiv je podatak iz jedne susjedne šumarije, koja svake godine organizira za svoje osoblje izlet autobusom u neku europsku metropolu za upravo smješno malu svoltu (npr. 14 dana u Parizu zajedno s putom 200 dinara). Nekada su slavonske šume stradavale od stranih eksplotatora, a evo kako stradavaju danas! Raspravljajući o ovom incidentu Planinarski odbor Slavonije je na svojoj sjednici, održanoj 28. VI na Sletu planinara Slavonije u Velikoj, prihvatio moju sugestiju da u skladu s republičkim zakonom o zaštiti prirode zatraži funkciju povjerenika za zaštitu prirode na svom području; obećao sam da će kao delegat PSH u Republičkoj komisiji za zaštitu prirode poduzeti sve da se to i ostvari. Lijepi primjer kako naše organizacije mogu steći društveni ugled u svojoj sredini i ujedno naći koristan sadržaj rada.

● Evo i jednog pozitivnog primjera suradnje naše organizacije s upravljačima planinskih šuma. Uprava Nacionalnog parka Paklenica, sa sjedištem u Starigradu pod Velebitom, već čitavu godinu provodi na južnom Velebitu zaštitnu djelatnost koju planinarska organizacija ne samo pozdravlja nego i djelotvorno podupire u granicama svojih mogućnosti. Upravo zbog takvih zajedničkih interesa (a i zbog davnih osobnih veza direktora Parka i urednika ovog časopisa) došlo je nedavno do podizanja skloništa na Ivinim vodicama, u kojem su podjednako sudjelovale planinarske organizacije i Uprava parka. Na nedavnoj proslavi 20-godišnjice osnutka Parka, o kojoj opširnije izvještavamo u rubrici Viesti, došlo je do prave manifestacije uzajamnih srađnih odnosa: Savjet parka je odlikovao PSH posebnom poveljom u znak priznajanja za suradnju na području Velebita. Planinari moraju upravi Parka biti posebno zahvalni jer im je ona prepustila nekadašnju lugarnicu u Paklenici na čijim se temeljima danas nalazi lijepi planinarski dom. Mnogi planinari možda nisu uočili još jedan lijepi gest Uprave parka prema njima: čuvarsko osoblje na ulazu u klanac Paklenice ne naplaćuje ulaznicu posjetiocima koji su opremljeni planinarsko-alpinističkom opremom. Posljednji primjer naše uspješne suradnje nalazi se u ovom broju NP. Direktor Parka, ing. Dragan Radoš, odazvao se našoj molbi i napisao članak u kojem je našim čitaocima prikazao prošlost i sadašnje probleme Paklenice.

● Nažalost, s upravom nacionalnog parka Risnjak naše organizacija nije uspjela postići tako visoki stupanj suradnje kao s Paklenicom. PSH je prije nekoliko godina namjestio u ljetnoj sezoni u planinarskom domu na Risnjaku čuvara koji je trebao privlačiti posjetioce, nadzirati nacionalni park te prijavljivati štetočine. Prema pismenom ugovoru Uprava nacionalnog parka se obavezala da će snositi dio osobnog dohotka za čuvara, ali je svoju obavezu uskoro bez obrazloženja prestala izvršavati. Tek nedavno je pismeno obrazložila svoj stav, među ostalim i činjenicom da čuvar nikada nije prijavio ni jednog prekršitelja. Istina je da je čuvar samo jednom uhvatio štetočine na djelu i to — radnike namještene u Upravi parka. Zajednički je jasan. Smatramo da najveća opasnost nacionalnom parku ne prijeti od posjetilaca (na Risnjak godišnje dolazi oko 200 ljudi), nego od njegove vlastite uprave. Ona nalazi najlakši izvor osobnih dohodaka za svoj radni kolektiv u sjeći sume u parku. Zato nikoga nije začudio njihov otvoreni zahtjev Republičkom savjetu za zaštitu prirode da se zaštitno područje parka smanji kako bi oni dobili više šume za sjeću. Zanimljivo je da je sjedište uprave izvan teritorija parka i da će posjetoci neobično rijetko naći nekog od osoblja na terenu — izuzevši drvošče i čast iznimci, direktora parka. Premda PSH već odavna nudi upravi parka besplatno na raspolaženje svoj dom za trajni smještaj luga, ta velikodušna ponuda ni do danas nije prihvaćena jer ni jedan čuvar ne pristaje da boravi u parku. Upravo je apsurdno kako čuvarsko osoblje parka zazire od boravka u njemu. Zato se pitamo, da li je Risnjaku potreban takav upravni aparat, koji se uz to, po sadašnjim zakonima, sam mora financirati, i ne bi li bilo bolje da Risnjak dobije status rezervata?

Iz literature

»PLANINSKI VESTNIK«

Službeno glasilo Planinske zveze Slovenije je »Planinski vestnik«. To je časopis koji izlazi svaki mjesec, u posljednje vrijeme u veoma lijepoj opremi sa koloriranim naslovnom stranicom. Glavni urednik časopisa je profesor Tine Orel, a odgovorni urednik Stanko Hribar. U prošloj godini časopis je imao 4859 pretplatnika samo u Sloveniji, dok s ostatim republikama i inozemstvom broj pretplatnika iznosi 5466.

Ovaj časopis donosi niz napisa o zanimljivostima i pohodima iz domaćih i stranih planina. U posljednjim brojevima tu je i veoma zanimljiva serija iz slovenske ekspedicije »Anapurna 1969«. Pored interesantnih napisa tu su i izvanredne fotografije koje su snimili članovi ekspedicije.

Broj 6/70 posebno je interesantan. U nizu veoma preglednih tabela prikazani su glavni vidovi aktivnosti planinarske organizacije u Sloveniji. Tu su brojčani i finansijski pokazatelji za 1969. godinu. Skup ovih podataka daje pregled jednogodišnjeg rada i uspjeha planinarske organizacije u susjednoj republici. Vjerujemo da će i čitaocima naših planina biti interesantni neki od tih podataka, pa ćemo ih zato spomenuti.

U Sloveniji je u 1969. godini djelovalo 106 planinarskih društava s ukupno 57799 članova. Od toga je bilo 12187 djece i 11839 omladinaca. U odnosu na 1968. godinu broj članstva je opao za svega 280, no broj omladine i djece je bio u porastu. Za nadgradnju, popravak i markiranje planinarskih staza i puteva u čitavoj republici utrošeno je 462987,15 ND. U građevinske radeove na planinarskim domovima investirano je 2460236,61 ND.

Planinarska organizacija u Sloveniji upravlja sa 169 planinarskih objekata. Kapacitet u svim tim objektima iznosi 3169 ležaja. U 1969. godini u njima je registrirano 877527 posjetilaca, od čega je 64632 iz inozemstva, i 134970 noćenja, od čega 16455 otpada na inozemne goste. Najveći broj posjetioča iz inozemstva bio je iz Italije (31216) i iz Austrije (17371), za tim sljede ostale evropske zemlje, no registrirani su brojni posjetiocici i iz udaljenijih zemalja.

Između ostalih podataka PV je donio i pregleđ nesreća u slovenskim planinama. Tokom 1969. godine Gorska služba spasavna intervernila je u 54 skijaško-planinarskih nesreća, u kojima je bilo 64 povrijedenih, od čela 10 stranaca. Od toga je bilo 13 smrtnih slučaja. Troškovi akcija iznosili su 26733,63 ND. Ovdje nije uključeno još 548 isključivo skijaških nezgoda koje su se desile oko skijaških žičara. No i u većini tih nesreća sudjelovali su Gorski spasavaoci. Tabela o nesrećama u »Planinskom vestniku« je veoma detaljna i pregledna te se iz nje vidi pored mjesta nesreće i uzrok i vrst ozljede.

Osim ovoga PV donosi niz zanimljivih vijesti iz zemlje i inozemstva, od kojih one interesantnije prenosimo i u naš časopis. S tom

praksom objavljivanja vijesti iz »Planinskog vestnika« nastaviti ćemo i ubuduće, a nadamo se da će i PV uvesti sličnu praksu razmjene naših interesantnih vijesti, pa i članaka.

Zeljko Hlebec

»PLANINARSKI INFORMATOR« PS Makedonije

Planinarski savez Makedonije počeo je 1968. godine objavljivati svoj Planinarski informator na makedonskom jeziku. Izlazi kao dvomejščnik 6 puta godišnje, umnožen ciklostilnom tehnikom, na 30–40 stranica. Glavni mu je urednik Petar Todorov, a tehnički urednik Panče Leov.

Adresa izdavača je Planinarski savez Makedonije, Skopje, Cetinska ul. 24. Od sličnih izdanja drugih planinarskih organizacija Planinarski informator se razlikuje po tome što osim materijala uobičajenih u organizacijskim biltenima donosi i stručne priloge koji su zanimljivi za širok planinarsku publiku. U drugom godištu (1969) treba istaknuti članak: Kako da planinamo, Planinarska signalizacija, Planinarska oprema, Prva pomoć u planinama, Opasnosti u planinama, Orientacija itd. U svakom broju ima materijala iz područja alpinizma, speleologije, orijentacijskog sporta, društvenog rada i drugih planinarskih djelatnosti, a također i vijesti iz drugih republika. Tako je npr. u broju 4, 1969. objavljen članak o »Godini Velebita«, a u broju 5. preštampan je iz »Naših planina« članak Branka Kotlajića »Željenim putem«. U tom istom broju objavljeni su i rezultati speleoloških istraživanja spilja pod Solunskom Glavom na Jakupici ilustrirani skicama. Redovitost izlaženja, te raznolik i dobar sadržaj je za svaku pohvalu i ako izdavač ustraže u započetoj akciji s pravom bismo mogli očekivati da Planinarski informator jednog dana preraste u planinarski časopis.

Dr Z. P.

»PLANINSKI ŽIDNI KALENDAR«

Planinska zveza Slovenija priprema s izdavačkim zavodom »Borec« židni kalendar u bojama za 1971. godinu. Tematika fotografija su momenti snimljeni u posljednjoj jugoslavenskoj ekspediciji na Anapurnu 1969. godine. Većinu kolor-fotografiju snimio je voda ekspedicije Aleš Kunaver.

Ovaj kalendar Planinske zveze Slovenije će svojim fotogeničnim prizorima s putu u srce Azijskog kontinenta oživljavati čitavu jednu godinu najveći uspjeh slovenskog čovjeka na krovu svijeta, u dalekoj Himalaji.

Kalendar se može naručiti kod zavoda »Borec« ili kod Planinske zveze Slovenije u Ljubljani, Dvoržakova 9.

Zeljko Hlebec

Pričestveni usponi

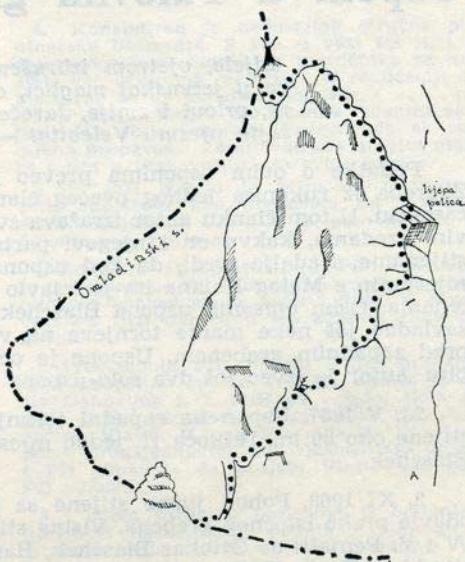
VARIJANTA OMLADINSKOG SMJERA U KLEKU

Nakon prve tri teške dužine »Omladinka« dolazi u travnat teren i na taj način gubi na ljepoti i cjelovitosti. Da se to izbjegne i da težina i dalje ostane podjednaka, treba od osiguravališta oko velikog kamenog nosa krenuti desno u strmu, razvedenu stijenu.

Početak je po vertikalnoj zajedi oko pet metara do uskog stajališta. Odatle se treba popeti do malog drveta desno gore uz pomoć klinova (stremen). Dalje penjati desno i gore oko deset metara prema samom bridu (klin). Od tuda preko izbočine ravno gore na lijepu policu (klin, prikladno za osiguravalište zbog trenja). Dalje se varijanta nastavlja po samom bridu na poznati tornjić pod zadnjim kamonom u »Omladinku«, gdje se spaja s Omladinskim smjerom.

Prvi penjali Borislav Aleraj i Darko Matić
31. VIII 1969.

Dužina varijante 60 metara, težina IV+.
Borislav Aleraj

DAMUZOVA PLAFFONJERKA U JI STIJENI KLEKA

Prvi pokušaji: M. Čepelak, B. Aleraj, U. Vrdoljak, M. Kostanjšek i B. Šeparović.

Prvi penjali: Marijan Čepelak i Borislav Aleraj 10. V 1970.

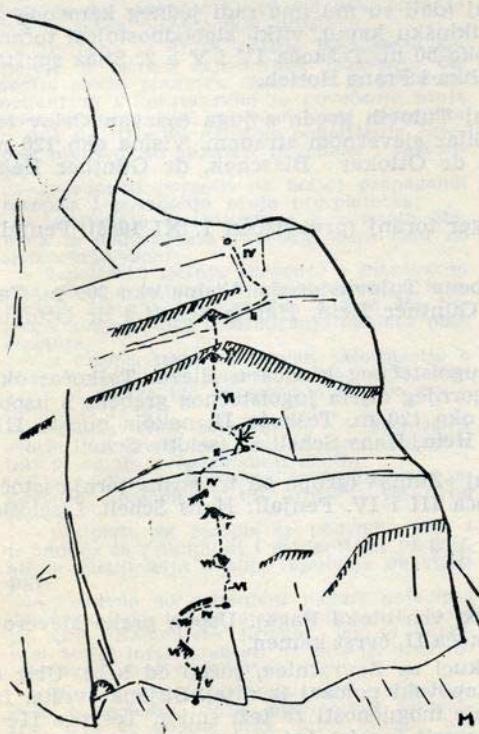
Pristup. Od plan. doma markiranim putem do sedla, zatim niz sipar ispod stijene do njenog najnižeg dijela desno od Brankovog smjera, ili kroz Klekovo okno priječenjem sipara pod stijenu.

Opis. Ulaz nekoliko metara desno od marmantne spilje. Ravnogore do malog drveta (V, k), lagano lijevo, pa opet gore preko malog previsa (VI, A2) i dalje do nadsvodene police (-VI). Prijeći desno 6 m (IV) do dobrog stajališta (osig.). Ravnogore pod istaknuti kršljivi blok sklon padu (-VI). Pod njim u nategu (VI, k) lijevo u plitku rupu, iz nje gore desno nad spomenuti blok (-VI). Dalje po strmom žlibu (IV) u malu spilju (osig.). S lijeve strane spilje preko dva previsa lijevo (IV) i po lakom terenu desno na veliku travnatu policu (Damuzova). Od velikog drveta kosom previšnom pukotinom (VI, A_s) na malu policu. 3 m lijevo, zatim gore preko previsa (VI, A_s) na glatkou ploču i po njoj (VI) u rupu pod stropom (osig.). Preko stropa (VI, A_s) u strmu razvedenu stijenu, zatim gore na travnatu policu pod stropovima. Tu se nalazi spilja s niskim ulazom i dimnjakom koji izlazi na Gredinu. Smjer slijedi policu 10 m desno i preko razvedene stijene (IV, k) izlazi na Gredinu.

Izlaz na vrh moguć kroz Brankov smjer, Glavac ili desno izvan teškoća po Gredini.

Teškoća: VI, A_sA; visina stijene 160 m; vrijeme čistog penjanja prvih penjača 13 sati; ostvavljenje 30 klinova.

Silaz: s vrha markiranim putem do doma.
Marijan Čepelak

Usponi u Tulovim gredama na Velebitu

Bijele, vjetrom izbrušene vapnene stijene, žuto-crveno lišće bukava u jesenskoj maglici, crno vino u Obrovcu, prekrasno modro more, orlovi i zmije, žareće sunce i šumeća bura... Idite tamo i slušajte pjesmu Velebita! — ako imate uši koje znaju slušati.

Podatke o ovim usponima preveo je s njemačkog ing. Tomislav Bedenko iz Zagreba iz rukopisa jednog ovećeg članka namijenjenog inozemnom planinarskom časopisu. U tom članku autor izražava svoje oduševljenje čvrstočom kamena u Tulovim gredama, kakvu on i njegovi partneri nisu do sada susretali u vapnenačkim stijenama. Nadalje tvrdi, da kod uspona nisu nalazili tragove ranijih penjača, a i mještanin s Malog Halana im je izjavio da još nikada nije vidio penjače u tim stijenama. Osim opisanih uspona Blaschek je sa svojim drugovima 1965., 1968. i 1969. savladao još neke manje tornjeve na visoravni istočno od Tulovih greda i toranj pred zapadnim grebenom. Uspone je ocijenio kao djetelomčino teške. Osim u Velebitu, autor je izveo još dva solo-uspona vrijedna spomena (vidi fuznotu).

25. V 1967. Uspon na zapadni toranj sa sjevera. Silaz smjerom uspona. Visina stijene oko 80 m. Teškoća II, jedno mjesto III. Penjali: dr Ottokar Blaschek i Maja Blaschek

2. XI 1968. Pohod južne stijene sa usponom na najviši zapadni toranj. Silaz odavle preko istočnog grebena. Visina stijene oko 270 m. Teškoća III, nekoja mesta IV i V. Penjali: dr Ottokar Blaschek, Hanns Schell, Horst Schindelbacher, Sepp Hasitschka i Franz Horich.

1. XI 1968. Uspon na Wikinger toranj (dali su mu ime radi jednog kamenog okruglog bloka sa dva roga koji liči na vikinšku kapu), vitki, slobodnostojeći toranj, istočno od Tulovih greda. Visina tornja oko 50 m. Teškoća IV i V a 2. Silaz sputanjem pomoću užeta. Penjali: Sepp Hasitschka i Franz Horich.

15. VIII 1969. Uspon na istočni toranj Tulovih greda s juga (nazvan Orlov toranj po orlovima koji su bili na vrhu). Silaz sjevernom stranom. Visina oko 120 m. Teškoća III, nekoja mesta IV. Penjali: dr Ottokar Blaschek, dr Günther Hein, Hans Schell i Liselotte Schell.

15. VIII 1969. Drugi uspon na Wikinger toranj (prvi uspon 1. XI 1968). Penjali: Hans Schell i dr Günther Hein.

16. VIII 1969. Prečenje zapadnog grebena Tulovih greda. Visina oko 200 m. Teškoća IV, nekoja mesta V. Penjali: dr Günther Hein, Hanns Schell i dr Ottokar Blaschek.

16. VIII 1969. Prelaz gornjeg dijela jugoistočnog klanca u silazu. Teškoća: oko 50 m od škrbine II, dalje lagano. Prelaz gornjeg dijela jugoistočnog grebena s usponom na najviši toranj sa zapada. Visina oko 120 m. Teškoća II, nekoja mesta III. Penjali: dr Ottokar Blaschek, dr Günther Hein, Hans Schell i Liselotte Schell.

17. VIII 1969. Uspon na zapadni toranj »Zinna« (grupa od tri strma tornja istočno od Tulovih greda). Visina 40 m. Teškoća III i IV. Penjali: Hans Schell, Liselotte Schell i dr Günther Hein.

10. VIII. 1967. Sveti Vid 348 m (najviši vrh otoka Paga). Uspon preko sjeveroistočne stijene. Visina oko 150—200 m. Teškoća II, čvrst kamen.

6. VII 1968. Jablanac — stijena na okuci za Zavratnicu, južno od luke. Ulaz s obalnog puta, izlaz kod vidikovca (bivši topovski položaj iz rata). Stijena čvrsta. Iz sredine smjera vidljivo je, da lijevo postoji mogućnosti za teži smjer. Teškoća II+. Visina oko 100 m. Desno od litice postoji izrazit jugoistočni greben.

Vijesti

IV SASTANAK IZVRŠNIH ODBORA PS BIH I PSH

Nastavljajući tradiciju medusobnih susreta delegacija Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine u sastavu: Šefko Hadžalić, predsjednik, Ekrem Gacić, potpredsjednik, Franjo Zrinušić, tajnik, Mišo Miličević, predsjednik Komisije za propagandu, Josip Bačić, član Nadzornog odbora i Uzeir Beširović, član redakcije časopisa »Naše planine« za PS BiH, boravila je na poziv Izvršnog odbora PSH od 5.-7. VI 1970. g. u SR Hrvatskoj. Od strane PSH sastanku su prisustvovali Božidar Skerl, predsjednik, dr Zeljko Poljak potpredsjednik, Nikola Aleksić, tajnik, Stanko Hudoletnjak, član I.O. i predsjednik Planinarskog odbora Zagreba, te Stanko Vičić, član G.O. i predsjednik Općinskog planinarskog saveza Rijeka. Kao gost PSH sastanku je prisustvovao i Halidum Kazazić, predsjednik PD »Vlašić« iz Travnik, domaćin prošlogodišnjeg susreta na Vlašiću. U toku boravka članovi delegacija posjetili su planinarski dom na Platku, Hahlićima i Poklonu (Učka). Na temelju razgovora o nizu pitanja od zajedničkog interesa konstatirano je i zaključeno slijedeće:

1. Predstavnici PS BiH informirali su predstavnike PSH o nekim organizacionim pitanjima, naročito o ulozi i položaju PS BiH u odnosu na osnovne organizacije. Glavni cilj promjena u Statutu je davanje veće samostalnosti osnovnim organizacijama. PS BiH, koji je do sada bio savez članova, sada je postao savez planinarskih društava.

2. Izvršena je kraća analiza dosadašnje suradnje u okviru zajedničkog izdavanja časopisa »Naše planine«. Suradnja je pozitivno ocijenjena i konstatirano je povećanje broja pretplatnika u BiH, povećani broj suradnika u BiH itd. U cilju daljnje poboljšanja časopisa utvrđeni su slijedeći prijedlozi i sugestije:

- zajednički poraditi na boljoj propagandi časopisa i povećanju broja pretplatnika;
- uvrštavaju atraktivnih i kvalitetnih članaka iz planinarskih područja koja nisu do sada obradivana;

- uspostaviti tješnju suradnju s Planinskim vestnikom u cilju razmjene informacija, kvalitetnih članaka i suradnika, a radi što boljeg i kompletnejšeg informiranja čitalaca obih časopisa;

- u časopisu treba uvrštavati informacije o radu organa obih Saveza, kako bi što širi krug planinara bio neposredno informiran o njihovom radu;

- časopis »Naše planine« će u granicama svojih mogućnosti biti organizator ili pokrovitelj pojedinih propagandnih ekcija;
- obnovljen je prijedlog o zajedničkom izdavanju časopisa s PS Srbije i PS Crne Gore;

- pretplatni za časopis sa područja BiH i u buduće će prikupljati i evidentirati PS BiH, ali će distribuciju u obje republike obavljati PSH.

- pozitivno su ocijenjeni napori pojedinih društava koja izdaju svoje biltene ili časopis (PD »Kamenjak« Rijeka), jer to doprinosi boljoj informiranosti na relaciji društvo-članovi i društva-društva.

3. Dogovoren je organiziranje najzmeničnih zajedničkih izložbi planinarske fotografije. Ove će godine organizator izložbe biti PSH.

4. Konstatiran je nedostatak stručne planinarske literature. S tim u vezi PS BiH je zainteresiran za izdavanje priručnika za koji PSH već priprema materijal. O realizaciji organizirat će se poseban dogovor.

5. U cilju bolje propagande planinarskih područja obih Republika preporuča se razmjena predavača. Zainteresirana društva mogu se s tim u vezi obratiti na svoje saveze.

6. PS BiH izrazio je želju da instruktori PSH sudjeluju kao predavači na planinarskim tečajevima PS BiH, a posebno na tečajevima u Sutjesci.

7. Komisija za speleologiju PSH ponudila je speleozima PS BiH sudjelovanje na republičkom speleološkom logoru PSH. S tim u vezi PS BiH dat će u što kraćem roku odgovor.

8. Predsjednik PD »Vlašić« u ime predsjednika Skupštine općine Travnik uputio je poziv članovima I.O. PSH da u toku ljeta posjeti Vlašić kao gosti predsjednika Skupštine općine Vlašić. U ime PD »Vlašić« uputio je poziv predsjednicima PD »Kamenjak« Rijeka i PD »Opatija« da posjeti Vlašić kao gosti PD »Vlašić«.

9. I ovom prilikom pozitivno je ocijenjena korisnost dosadašnjih susreta i jednoglasno izražena želja da se ovakova suradnja i u buduće nastavi i proširi. Za prvu akciju u proširenju ove međurepublikne suradnje predloženo je, da PS BiH pripremi susret predstavnika planinarskih društava i regionalnih odbora sjeveroistočne Bosne i Slavonije i to već na jesen. Također je izražena želja za što većim povezivanjem pojedinih društava iz obih Republika.

10. Sa zaključcima ovog sastanka bit će upoznata sva planinarska društva u SR BiH i SRH, republički savez i PSJ a ova informacija bit će objavljena i u časopisu »Nase planine«.

Planinarski savez Bosne i Hercegovine
Planinarski savez Hrvatske

TROFEJ OSLOBODENJA NAŠICA

Orientaciono natjecanje »Trofej oslobođenja Našica« koji PD »Krnđija« organizira svake godine o objetnici oslobođenja mjesta, održao se ove godine prvi put noću: od 11. na 12. travnja. Natjecanje je bilo dobro organizirano, a unatoč jaku kiši dobro je uspjelo: sudjelovalo je 18 momčadi u dvije konkurense: seniorskoj i omladinskoj. U kategoriji seniora prva je ekipa »Krnđije« koju je predvodio F. Perlić s vremenom 2:17, druga također ekipa »Krnđije« (D. Krznarić) s 2:42, a treća »Zagreb-matica« (M. Pintarić). Kod omladinaca najbolji su također bili domaćini: prva »Krnđija« (D. Matezić) s 3:00, druga PD »Sokolovca« iz Požege (G. Kitanović) s 3:04, a treća također ekipa »Sokolovca« (V. Hnolik). S obzirom na težak teren vremena nisu naročita, ali je značajno da je 17 od 18 ekipa pronašlo sve kontrolne točke. Sudjelovale su ekipa »Zagreb-matica«, »Sokolovca« iz Sl. Požege, »Jankovca« iz Osijeka, Izvidači »V. Nazor« i »Srednjoškolac« iz Našica, domaćin »Krnđija« koji je sve učinio da natjecanje po neugodnom vremenu bude što je više moguće ugodno.

I. S.

SKIŠKA TRANSVERZALA U FRANCUSKIM ALPAMA

Udaljenost koja je jednaka onoj od Sredozemlja do Zrenevskog jezera morat će savladati obilaznici velikog skijaškog puta ili, kako Francuzi kažu, velikog prečenja francuskih Alpa (La Grande Traverse des Alpes Françaises). Predsjednik CAF Lucien Devies utemeljitelj je ove velike »traverze« ili, rečeno našim udomaćenim izrazom, velike skijaške transverzale. On smatra da je to rješenje sve većih gužva na skijaškim prugama oko Žičara, a s druge strane to je propagiranje turnog skijanja koje je dostupno svakom skijašu. Ideju za veliko turno skijanje po francuskim Alpama dao je arhitekt-urbanist Jacques Couelle, a pri tome je upotrijebio zamisao Sergeja Antoina. Ova udaljenost je već svakako savladana na skijama, no sada se iz toga želi načiniti nešto što bi značilo veliki doprinos za zajednički razvoj planinarstva i skijanja.

Ova skijaška transverzala ići će uz talijansku granicu a uredit će je Maurice Martin te braća Claude i Philippe Traynard. Povezivat će glavne alpske skupine francuskog podneblja, a bit će izvedena tako da će je moći proći svaki prošječni skijaš. No uz to će imati i varijante nešto teže od ostalog dijela puta za koje će iskusnini skijaši morati pored skija upotrijebiti cepin i dereze. Kod izrade svega potrebnog za utemeljenje transverzale sudjeluju CAF, FFM i FFS (de Ski).

Lucien Devies se nuda da će ostvarenje ove velike zamisli, po obimu i značenju najveće u Alpama, donijeti jedno veliko osvještenje u francuske Alpe. Po njegovom mišljenju to će također uže povezivati pojedine planinske regije u kojima vladaju stroga lokalistička stremljenja, jer i Francuzi imaju problema s time. Svoj uvodnik o transverzali počinje riječima: »Organizacija sama sebi nije svrha i zato ne budimo kratkovidni te se okrenimo naokolo po svijetu kao da smo na nekom planinskom vrhuncu.«

Iz »Planinskog vestnika«
Zeljko Hlebec

PRIZNANJE »TRESKAVICI«...

Povodom 20-godišnjeg jubileja PD »Treskavica« u Sarajevu dobio je niz priznanja i poohvala. Pored ostalih, Gradska sindikalno-vijeće grada Sarajeva ovom Društvu je dodijelilo m a j s k u n a g r a d u , koju svake godine za 1. maj daje istaknutim pojedincima i kolektivima.

Ovu nagradu, koja iznosi 300 hiljada starih dinara, i specijalnu plaketu »Treskavica« je dobila za uspješan rad na razvoju planinarstva i rekreacije, posebno radnih ljudi, i grada Sarajeva.

Ovo je primjer da se rad planinarskih organizacija priznaje, ako one postižu rezultate.

U. B.

... I »IGMANU«

Povodom 25 godina oslobođenja grada Sarajeva Skupština grada Sarajeva je najzaslužnijim pojedincima-gradancima i organizacijama dodijelila posebne plakete. Među 1500 priznanja, koliko ih ima, nalazi se veliki broj planinara iz Sarajeva koji su svojom društvenom i planinarskom aktivnošću zaslužili to priznanje. Planinarsko društvo »Igman« u Sarajevu je također dobio ovu plaketu.

U. B.

52. SAVJETOVANJE ZPP-a

U Kumrovcu je u nedjelju 31. 5. 1970. godine održano 52. savjetovanje međudruštvenog savjeta Zagorskog planinarskog puta. Ovom savjetovanju su prisustvovali delegati većine planinarskih društava zagorske planinarske regije. Glavna tema bio je osvrt na održani 14. slet mladih planinara Hrvatskog zagorja. Delegati su bili mišljenja da je, osim manjih tehničkih nedostataka, ovaj slet izvanredno uspio, pa je zaključeno da društvo PD »Grebengrad« iz Novog Marofa treba odati puno priznanje. Ujedno je zaključeno da posebno priznanje Centrala ZPP-a oda tajniku ovog Društva, Vladimиру Majnariću, kao posebno zaslужnom za uspjelu organizaciju i održavanje Sleta.

Nakon toga razgovor se vodio o trasi ZPP-a. Izvršena je nova raspodjela dionica za održavanje i markiranje medu društvima i neke manje izmjene u mjestima gdje se nalaze kontrolni žigovi dok sama trasa ostaje nepromijenjena. Tako će ubuduće žig Hama biti u selu Pokoječ na već postojećoj trasi preko Hama na Ivanšiću. Kontrolni žig u Kumrovcu nalaziće se odsada u privatnoj gostionici preko puta Titove rodne kuće, i konačno treća izmjena se odnosi na Stubličke Toplice. Odsada će se žig pretposljednje kontrolne tačke nalaziti u gostionici kod legendarne Gupčeve lipe u Gornjoj Stubici. Ovdje ipak dolazi do manje promjene dionice, jer će sada trasa do posljednje kontrolne tačke ići preko Hižakovca, Volarnice, Stola i Hunjke, dok je dosadašnja trasa išla na Medvednicu iz Stubličkih Toplica.

S oduševljenjem prisutnih primljena je informacija tajnika PD »Strahinjića« iz Krapine da je Društvo nakon kupnje novih kreveta dom na Strahinjićima, stare ali još uvijek upotrebljive krevete poklonilo PD »Grebengrad« za potrebe planinarskog naselja pod Grebengradom. Ujedno je iznesena spremnost Društva da se priljubi organizacija slijedećeg 15. sleta mladih planinara Hrvatskog zagorja.

Zeljko Hlebec

DOM NA STRAHINJIĆIMA UREĐEN

Sve planinare koji rado posjećuju planine Hrvatskog zagorja sigurno će obradovati vijest da je planinarski dom na Strahinjićima temeljito ureden i opremljen svim potrebnim inventarom. Kupljen je radio aparat, ureden je hidrofor, u domu se nalazi novi namještaj, a u sobama s novim krevetima ima mjesta za 35 ljudi. Dom je otvoren svake subote od 14 sati do nedjelje navečer. Grupe koje bi stigle ranije ili u petak trebaju se pismeno najaviti tajniku društva Filipu Majiću na adresu Skupštine općine Krapina. Dom je djelomično opskrbljen.

Prilaz domu je markiranim stazama iz Krapine ili iz Trakoščana. Nova šumska cesta koja vodi do doma uredena je, pa je pristup domu mogući motoriziranim planinarama. Cestom mogu proći i autobusi. Cesta se odvaja na 4 km od Zutnice sa ceste Zutnica — Bednja. Odvojak u desno obilježen je, a dugačak je 5 km. Uređenje doma na Strahinjićima rezultat je pojačane aktivnosti Društva iz Krapine u posljednje vrijeme, zahvaljujući aktivnosti članova koje predvodi tajnik.

Zeljko Hlebec

SLET MLADIH PLANINARA HRVATSKOG ZAGORJA

Simpatično planinarsko naselje pod Grebengradom okupilo je u subotu i nedjelju 9. i 10. svibnja preko 600 planinara, učesnika već

tradicionalnog Sleta mlađih planinara Hrvatskog zagorja. Bile su to grupe većinom mlađih planinara iz Varaždina, D. Stubice, Križevaca, Ivance, Krapine, Budinšćine, Klanjca, Čakovca, Zagreba i ostalih mjesta.

Zahvaljujući lijepom vremenu, a posebno dobroj organizaciji domaćina, PD »Grebengrad« iz Novog Marofa, ovaj slet je u potpunosti uspio. Članovi PD »Grebengrad« uložili su mnogo truda za uređenje naselja i za čitavu organizaciju sleta. Ipak, najveći dio poslca obavio je tajnik društva Vlado Majnarić i time stekao glavnu, zaslugu za uspjeh ove lijepe tradicionalne planinarske akcije.

Pokroviteljstvo sleta bilo je povjereni Općinskom odboru saveza omiljene Novi Marof. Grupe planinara okupile su se već u subotu, no najveći broj stigao je rano ujutro u nedjelju.

Slet je otvoren čitanjem pozdravnog pisma predsjedniku Titu, a zatim je pročitan tajnički referat. Nakon toga prisutne su pozdravili brojni delegati i predstavnici domaćinu pokloni. Predsjednik PSH, Božidar Škerl, predao je zaslužnim članovima PD »Grebengrad« odlikovanja PSH. Nakon toga održane su brojne zanimljive igre, a održano je i orientaciono takmičenje u kojem je pobjedila ekipa PD »Sutjeska« dok je drugo i treće mjesto prišlo ekipama PD »Ravna gora« iz Varaždina. Slet je završen kasno poslijepodne kada su posljednje grupe zadovoljnih i razdražanih mlađih planinara napustile Grebengrad.

Zeljko Hlebec

»POHOD MLAĐOSTI«

Planinarski Savez Srbije, dosledan svojoj tradiciji u vaspitavanju svojih mlađih članova na herojskim delima naše Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i ove godine je izveo »Pohod mlađosti« u organizaciji Planinarsko smučarskog Saveza Zapadnog Pomoravlja iz Čačka. Ovi pohodi su postali tradicija i izvedu se svake godine u drugom kraju Republike Srbije. Maršruta se uvek poklapa sa pravcima pokreta i u delatnošću pojedinih partizanskih jedinica iz prošlog rata.

Ove godine pohod je izveden na teritoriji »Užičke Republike« – prvoj slobodnoj teritoriji u porobljenoj Evropi, na teritoriji gde je osnovana prva narodna vlast u našoj zemlji od kapitulacije stare Jugoslavije, gdje je drugi Tito s Vrhovnim štabom prvi put došao na slobodnu teritoriju i direktno rukovodio partizanskim jedinicama.

Pohod je krenuo sa Zlatibora 23. maja, gde se izvesno vreme nalazio Vrhovni štab s drugom Titom, išao preko Kaluderskih Bara (Tara) gde je bilo noćenje a sutradan produžio do legendarne Kadičiće gde je završen i gde je prvorobarac ovoga kraja počasni komandan Pohoda Vitomir Cvorović – »Cvoro«, govorio planinarima o herojskoj borbi na Kadičići, gde je izginuo ceo Radnički bataljon iz Užica braneći odstupnicu Vrhovnom štabu koji se povratio prema Zlatiboru.

Na Pohodu je učestvovalo 403 planinara-omladinaca iz svih krajeva republike Srbije.

Miodrag Krunic

PROSLAVA 20-GODIŠNICE NACIONALNOG PARKA »PAKLENICA«

U Starigradu-Paklenici održana je 29. i 30. svibnja o.g. proslava 20-godišnjice osnutka i djelovanja Nacionalnog parka Paklenica, te 75-godišnjice djelatnosti organizirane šumarske službe na Paklenici. 29. svibnja održana je radna sjednica Savjeta Parka i proslava 10-godišnjice uspješnog rada Turističkog

društva Starigrad, a 30. svibnja održana je svečana sjednica proširenog Savjeta.

Proslavi su prisustvovali predstavnici Republike, JAZU, SO Zadar, Republičkog zavoda za zaštitu prirode SR Hrvatske, mnogih naučnih institucija, PSH, službe zaštite prirode drugih republika i kulturnih i privrednih organizacija Komune. Proslavu su pratili brojni predstavnici štampe i RTV-Zagreb.

Nakon pozdravne i uvodne riječi predsjednika Savjeta Parka dr. Vjekoslava Maštrovića, pozdravili su ovu proslavu i istakli njeni značajni Kažimir Zanki, predsjednik SO Zadar, Jure Ivezic u ime Sabora SR Hrvatske i Savjeta za zaštitu prirode, akademik dr. Teodor Varićak u ime JAZU, akademik dr. Branimir Gušić u ime Instituta JAZU u Zadru predavači dar Instituta Parku – zbirku knjiga u izdanju Instituta, ing. Ratko Kevo u ime Republičkog zavoda za zaštitu prirode, ing. Viktor Ržehak u ime Republičkog Zavoda za zaštitu spomenika kulture BiH i dr. Zeljko Poljak u ime PSH.

Iz bogatog programa proslave treba istaknuti predavanje akademika Branimira Gušića »O Nacionalnom parku Paklenica na Velebitu« (s dijapositivima) zatim izlaganje ing. Mate Huljeva »Koncepcija prostornog uređenja Nacionalnog parka Paklenica«, a posebno Zaključke Savjeta u kojima se naglašava potreba znanstveno-istraživačkih radova, te povremeno izdavanje zbornika znanstvenih radova pod naslovom »Paklenica – zbornik radova«. Zaključci govore i o tome da treba pristupiti izradi Generalne prostorno-uredajne osnove Parka, a također da se samo na osnovi rezultata znanstvenih istraživanja vrše zahvati za potpunu valorizaciju prirodnih bogatstava Paklenice.

U ime Planinarskog saveza Hrvatske njegov potpredsjednik dr. Zeljko Poljak je istaknuo da je planinarska organizacija, lišena bilo kakvih pobuda utilitarističke naravi, uvijek beskompromisno podržavala borbu za zaštitu prirode Paklenice u Velebitu. Nije slučajno, nglasio je, da je inicijator osnivanja Parka, Branimir Gušić u ono vrijeme bio i predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske, a niti je slučajno da u glasiliu Saveza, u časopisu »Naše planine« već godinama izlazi rubrika o zaštiti prirode.

Na kraju svečane proširene sjednice predsjednik Savjeta dr. Vjekoslav Maštrović predao je povjelje zahvalnice zaslužnim pravnim i fizičkim osobama, među ostalim i Planinarskom savezu Hrvatske, koje su kroz minula dva decenija pomogle rad Parka zahvaljujući toplo svima na pomoći Parku i svima prisutnima koju su uveličali ovu proslavu. Svi su prisutni zahvalili na zanimljivoj i interesantnoj predavanju dr. Branimira Gušića, a u ime dobitrnika povjelje zahvalio se Jure Ivezic, naglasivši kako se prvi put ovako snažno afirmira aktivnost koja nije bila dovoljno društveno afirmirana te smatra povjelju dragim priznanjem i obavezom svih da i dalje iskreno i svojski pomažu rad Parka. Nakon svečanog dijela sjednice, predsjednik SO Zadar Kažimir Zanki preudio je prijem za uzvanike proslave, a izletom u Paklenicu završena je ova uspjela, značajna proslava.

Značenje ove proslave je u tome što se po prvi put u nas, u ovom obliku, pred uglednim skupom i očima široke javnosti značajni i glasno govorilo o značenju kulturne institucije Parka, a ujedno i službe zaštite prirode u našoj dobi, kad suvremena civilizacija prijeti i posljednjim sačuvanim prirodnim predjelima. Zaključak Savjeta da »ustašta treba i nadalje održavati i usmjeravati rad na zaštitu prirode svog područja, te kao takva zadržati i opravdati znanstveno, kulturno, odgojno-obrazovno i turističko značenje« jasno govorii o pravcu daljnog razvoja Parka.

LUDVIG SVOBODA NA LOMNICKOM ŠTITU

Nedavno je »Planinski vestnik« prenio intezantnu vijest da je poznati čehoslovački general Ludvig Svoboda u ljetu 1969. godine izvršio uspon na 3632 metara visoki Lomnický štit u Tatrama. Svoboda je inače poznat kao veliki prijatelj planina koji se uvek aktivno bavio planinarstvom bez obzira na svoje dužnosti. No vijest možda ne bi bila posebno zanimljiva da u njoj na stoji podatak da je ovaj posljednji uspon Ludvig Svoboda izvršio u svojoj 74. godini života.

Zeljko Hlebec

PLANINARI U OPĆENARODNOJ OBRANI

Svjetli primjer planinara od kojih su se mnogi istakli u toku NOB-e i dali svoje životne, i koji su na izvjestan način bili prethodnica današnjim alpinskim sastavima naše Armije, trebali bi podstaknuti članove planinarske organizacije, posebno one mlađe, da se što aktivnije uključe u sistem općenarodne obrane. Znanje kojim oni raspolaže ne bi smjelo ostati samo unutar okvira planinarske organizacije, već bi se trebalo prenijeti na što širi krug građana, posebno omladine uključene u omladinske jedinice.

Kolike bi koristi bilo, recimo, od stvarnog poznavanja orijentacije, alpinizma, spiljarstva? A sve to znanje postoji unutar planinarske organizacije!

Postoje primjeri, u mnogim našim partizanskim jedinicama, da je bilo veoma teško, posebno u prvim danima Ustanka, pronaći dogovarajuće ljude koji će se služiti kartama, orijentirati se i bez kompasa, na nepoznatom terenu moći odrediti markantne točke, ukratko, orijentirati se. U planinarskoj organizaciji postoje čitav niz članova koji odlaze s jednog natjecanja na drugo, kojima je orijentacija toliko »u kriji« da im ne predstavlja nikakvu potesku, koji svoje znanje predaju nesebično drugim planinarama, ali kod kojih ne postoji zanimanje da to svoje praktično znanje prenesu onima, kojima će možda jednom zatrebati. To ne znači da takvi stručnjaci postoje samo unutar planinara, ne, nukako. Ali, mlađi i djevcice, koji su svojevoljno odabrali orijentaciju kao aktivni oblik planinarenja, koji gotovo svakodnevno žive s njom, bili bi zaista atraktivni i veoma korisni pomagači u obučavanju širih masa u najosnovnijim postavkama orijentacije.

I ako su spiljari bili predavači pripadnicima SUP-a, zašto to ne bi mogli kao aktivisti općenarodne obrane, odnosno teritorijalnih jedinica, napraviti i među širim masama, među omladinskim jedinicama, među svima onima koji su za to zainteresirani.

Jer, a svi se nadamo da nikad neće, praktično znanje ovih specijaliziranih planinarskih aktivnosti može nam u određenim momentima izvanredno poslužiti, dati efikasne rezultate.

Pa ako nadležni faktori nisu možda uvidjeli mogućnosti koje pruža planinarska organizacija sa svojim praktičnim znanjem, ne znaci da mi planinari moramo čekati skrtenih ruku. Dajmo inicijativu, nesebično dajmo znanje koje imamo, otvorimo se širokim masama; jer, za neke sićušni detalji možda će desetinama i desetinama spasiti živote. A ako već angažiramo na planu općenarodne obrane sve, tada angažirajmo i planinare, prvenstveno uske grane zanimanja, kako bi nas obrazovali u datom momenatu što etikasnije, svrsishodnije i što spremnije dočekala eventualnog agresora.

Dražen Jakčin

SVEĆANA PODJELA ODLIKOVANJA NA OŠTRCU

Pred planinarskim domom »Janko Gredelj« na Oštrcu održana je u nedjelju 24. svibnja skromna svečanost. Na skupštini PD »Zeljezničar« odlučeno je da se zbog nestasice vremena i velikog broja odlikovanja ona podijele drugom prilikom. Tako su se u pravom planinarskom ambijentu i raspoloženju okupili brojni planinari i planinarke, veterani ovoga Društva. Tom je prilikom delegat PSH uručio prisutnim zlatna, srebrna i brončana odlikovanja kojima ih je na prijedlog Društva odlikovao Planinarski savez Hrvatske. Mnogi od njih već su u poodmaklim godinama, ali su još uvek aktivni. Tako su i ovom prilikom pošli na izlet preko Preseke i SV. Lenarda za Samobor predviđeni vrijednim i aktivnim planinarkom Velimirom Neferovićem.

Zeljko Hlebec

TRAGIČAN SKOK

U svijetu poznati »ex-playbacy« Günter Sachs snimio je prošle godine jedan skijaški film na Pordoispitze. No tom je prilikom smrtno stradao poznati norveški skijaš Johann Tharaldsen. On je kao dubler Sachsa skočio s vrha Pordoispitze preko sjeverozapadne stijene. Skok je završio smrtonosno jer se padobran kojim je bio opremljen, nije otvorio zbog jakog vjetra.

Tharaldsen se u ovu riskantnu i opasnu igru sa životom upustio za sumu od 12 milijuna talijanskih lira. Ovaj film je inače trebao pokazati neograničene mogućnosti današnjeg skijanja.

Iz »Planinskog Vestnika«
Zeljko Hlebec

MOUNT EVEREST OSVOJEN PO 19. PUT

Prema vijesti agencije AP nepalske vlasti u Katmanduu su 15. svibnja potvrdile da je po 19. put osvojen Mount Everest, najviši vrh Himalaja. Tri japanska alpinista — Teruo Macura, Naomi Uemura, Siro Kajsijsa i njihov vodič šerpa Cotura novi su osvajači najvišeg vrha na svijetu.

Z. P.

PRVI AUSTRIJSKI NACIONALNI PARK

Već duže vrijeme Austrijanci vrše pripreme za ostvarenje svog prvog nacionalnog parka koji će obuhvaćati najljepše predjele triju austrijskih pokrajina: koruške, tiroiske i salzburške. U tom nacionalnom parku bile bi obuhvaćene Visoke Ture s Grossglocknerom i Grossvenedigerom, Pastercem i Krimmiskim slapovima. Uprava parka bila bi slična onoj u poznatom Yelowston parku u SAD. Profesor G. Wendelberger, voda austrijskog zavoda za zaštitu prirode, nuda se da će poslovni okvir uredjenja parka biti gotovi već ove godine, koja je proglašena za Evropsku godinu zaštite prirode.

Ovaj park će obuhvaćati oko 1300 km² uglavnom nenaseljenog područja (oko 77%). Ilustracije radi spomenimo da Švicarski nacionalni park obuhvaća samo 195 km². Prijatelji prirode u Austriji vjeruju da će osnivanje nacionalnog parka biti od velikog značenja za austrijski i evropski turizam.

Iz »Planinarskog vestnika«
Zeljko Hlebec

LJUDEVIT ČERMAK

1902—1970

Nije lako pisati posmrtno slovo svom dugo-godišnjem prijatelju i planinarskom radniku, suzdržati osjećaje za izgubljenim prijateljem i planinarskim drugom. Da, teško je sve one ugodaje i užitke koje smo zajednički tokom nekoliko desetljeća dijelili, odjednom prekinuti.

Ljudevit Čermak rodio se 14. kolovoza 1902. godine u Sarajevu. U rodnom gradu završio je školovanje i vojsku, potom se odao novinarskom pozivu. U tom zvanju, između dva rata vršio je sve novinarske poslove, od vježbenika do direktora lista. Nakon završetka Drugog svjetskog rata nastavio je s novinarskim radom. Bavio se pored novinarskih poslova i povijesnu novinstva u BiH. Bio je dugogodišnji predsjednik novinarskog udruženja za BiH i potpredsjednik jugoslavenskog novinarskog udruženja.

U svom slobodnom vremenu bavio se planinarenjem i planinarskim zaduženjima. Bio je jedan od osnivača Planinarskog društva »Trebević« i njegov predsjednik. Za vrijeme njegovog upravljanja Društvom podignut je i izgrađen planinarski dom na Trebeviću, na Celini u blizini ceste Trebević — Jahorina.

Njegovom iznenadnom smrću, 19. svibnja 1970. godine izgubili su sarajevski planinari dobrog i uvijek veselog planinarskog druga, koji će im ostati u dugom sjećanju.

Martin Ivezic

Godišnje skupštine

PD »MLADOST« U PLJEVLJIMA

U prostorijama gimnazije u Pljevljima održana je 15. maja Sesta redovna godišnja skupština PD »Mladost«. U referatu je istaknuta raznolikost društvenog rada koji među ostalim obuhvaća zaštitu prirode, speleologiju i druge specifične aktivnosti. Ovo dačko društvo okupilo je preko 400 članova i prema tome je jedno od najmasovnijih mlađih društava u zemlji. Značajno je da je 90 % članova mlađih od 20 godina. Naglašeno je da izletništvo ostaje i nadalje osnovni i najmasovniji oblik društvenog rada. Na kraju je Skupština jednoglasno izabrala za predsjednika Danila Kneževića koji je i do sada stajao na čelu ovog vrijednog omladinskog društva.

Milan Radović

OGRANAK PD »SLJEME« IZ BJELOVARA

Na Bilogori, u planinarskoj kući Kamenitovac, održana je u subotu 9. svibnja skupština ogranača PD »Sljeme« iz Bjelovara. Bila je to jubilarna deseta godišnja skupština kojom je ovaj ogrank proslavio desetogodišnji uspješan rad. Prije same skupštine održano je predavanje s kolor-dijapozitivima. Nakon radnog dijela skupštine i izbora novog upravnog odbora podijeljene su plakete osnivačima i zasluznim članovima, kao i odlikovanja Planinarskog saveza Hrvatske.

Zeljko Hlebec

PD »PETROV VRH«

U planinarskom domu na Petrovom vrhu na Papuku održana je u nedjelju 7. lipnja godišnja skupština PD »Petrov vrh« iz Daruvara. Skupštini su pored većeg broja članova prisustvovali delegati nekih planinarskih društava iz Slavonije i delegat PSH koji je zaslužnim članovima društva uručio odlikovanja PSH.

Društvo broji nešto preko 200 članova, a glavna aktivnost upravljena je na uređenje doma i prilaznih puteva. Osim toga uređuje i jednu dionicu »Planinarskog puta Slavonijom«.

Planinarski dom na Petrovom vrhu lijepo je uređen zahvaljujući zalaganju posebno nekoliko članova upravnog odbora. Nalazi se na lijepom mjestu, 9 km od Daruvara. Do doma vodi makadamska šumska cesta. U posljednje dvije godine je dograđen, postavljena je nova trafostanica, nabavljen televizor i izvršen niz radova u samom domu.

Skupština je prihvatile prijedlog za plan rada u kojem je naglašeno da treba pojačati i drugu stranu planinarske aktivnosti, a to su izleti i pohodi u planine, i bolje organizirati rad s omladinom. Na kraju je izabran novi upravni odbor, a za predsjednika je izabran Đuro Markuš, dosadašnji ekonom. društva, zaslužan i vrijedan planinarski radnik.

Zeljko Hlebec

PD »JANKOVAC«

Drugu godinu uzastopce godišnja se skupština osječkog Planinarskog društva »Jankovac« održala u domu na Jankovcu. Kišna godina ponešto je smanjila broj onih koji su došli, premda je Društvo organiziralo poseban autobus, ali je još uvijek dvorana doma bila gotovo ispunjena. Skupština je ukratko analizirala rad u prošlom razdoblju, a više pažnje posvetila zacrtavanju programa rada, naglasivši da se ponovni rast broja članova treba iskoristiti tako da se novim, mlađim članovima nastoji pružiti što raznovršniji program i od »prolaznih« članova stvari trajne, aktivne planinare i planinarske radnike. Za ovu godinu u plan rada ušli su pohodi na Prenj, u Julijske Alpe, na Tatre, Velebit, nadalje tradicionalni partizanski marš slavonskim gorama i sve veće prelaženje transverzala kao i propagiranje tih transverzala i puteva u Slavoniji. Još ove godine Društvo će postaviti novi planinarski put pod nazivom Jankovčki planinarski put, koji će se moći prijeći u jednom danu. Uspjeli atuobusni masovni izleti na dvije godišnje skupštine potakli su upravnim odbor da predloži dalje razvijanje takvog obilika pohadjanja planina. Tako je u planu posjet autobusom Fruške gore i Mecseka (Madarska).

Na skupštini uručeni su Znakovi priznanja PSH, i to: zlatni znak dru Kamilu Firingeru, Miroslavu Matoševiću i Mišu Matoševiću; srebrni znak Ivanu Balintu i Pavlu Spišiću, te brončani znak još sedmorici planinara. Ujedno je Društvo uručilo posebni zlatni društveni znak predsjedniku dru Firingeru koji je krajem prošle godine proslavio jubilej: 50 godina aktivne planinarenja. Dr Firinger ujedno je bio prvi predsjednik tadašnje podružnice Hrvatskog planinarskog društva koje je 1925. osnovano u Osijeku, također pod imenom »Jankovac« i koje — s izuzetkom ratnih godina — stalno djeluje do danas. I. S.

PD »SLJEME«

U dvorani pošte Zagreb 2 održana je u subotu 16. svibnja dvadeseta redovita godišnja skupština PD »Sljeme«. Skupštini je prisustvovao velik broj članova kao i delegati mnogih planinarskih društava. Bila je to jubilarna skupština. U pauzi skupštine RKUD »Vilim Galjer« izvelo je lijepi i bogati program narodnih plesova i pjesama. Skupštini su zatim pozdravili delegati koji su predali poklone za jubilarni Društvo. Delegat PSH predao je brojna odlikovanja PSH zaslужnim i dugogodišnjim članovima. Na kraju je izabran i novi upravni odbor s mandatom od dvije godine. Za predsjednika društva izabran je Vladimir Ozbolt, upravitelj PTT Autoprevoza, poznati planinarski i skijaški radnik.

Skupština je nakon toga prihvatala i plan rada za ovu jubilarnu godinu u kojem je zacrtana velika aktivnost. Na kraju su podijeljene diplome osnivačima, veteranim na Društva.

Akcija proslave dvadesete godišnjice PD »Sljeme« počela je u petak 15. svibnja otvaranjem prigodne izložbe u auli pošte Zagreb 1 u Jurišćevoj ulici. Dio izložbe bio je posvećen slikama školske djece na temu »Planina u očima djece«, gdje su bili izloženi veoma lijepi i zanimljivi radovi.

Zeljko Hlebec

PD »PAKLENICA« U ZADRU

U planinarskom domu u Velikoj Paklenici na Velebitu održana je 10. maja VIII godišnja skupština zadarskog Planinarskog društva »Paklenica«. Osim članova, skupštini je prisustvovao predsjednik Planinarskog odbora Dalmacije Milan Dekić, te predstavnici nacionalnog parka »Paklenica« iz Starigrada, izvidač-pomeraca iz Zadra, planinarskih društava iz okolnih mjesto, JNA i brojni građani.

Na skupštini je istaknuta svestrana aktivnost i raznolikost rada Društva. Istovremeno rečeno je da je Društvo u protekljoj godini u svom radu postiglo veoma zapužene rezultate, kao i da je riješilo mnoga pitanja iz domena materijalno-financijskog poslovanja, te pitanja vlasništva doma, društvenih prostorija u gradu itd.

S obzirom na niz poduzetih mjera pred kraj 1969. godine, samo u prva četiri mjeseca ove godine učlanilo se u Društvo više ljudi — pretežno omladine — nego u cijeloj 1969. godini, tako da se u ovoj godini očekuje rekordan broj. Pozitivno je i to da se formiraju sekcijske planinare pri Društvu. Do sada je to urađeno u poduzeću »V. Bagat« i Službi državnog knjigovodstva, a pokazuju interes i neke škole, kao što su: Škola učenika u privredi i Tehnička škola, pa i neke općine kao Biograd n/m, pa čak i Šibenik.

Izletništvo je i u protekljoj godini bilo i dalje osnovni i najmasovniji vid planinarenja o čemu jasno govori podatak da je organizirano preko 55 manjih ili većih izleta za članove Društva, razne škole, jedinice armije, radne i druge organizacije i ustanove, s preko 2000 učesnika! Od ostalih planinarskih aktivnosti vidnije mjesto zauzimala je speleološka aktivnost u okviru koje je otkriveno 12 podzemnih objekata.

Na kraju istaknuto je da je »Vjesnik pišući o našem Društvu, prećem ostalog, objavio i ovo: »Teško je nabrojiti kompletan aktivnost ove zaista primjerne planinarske organizacije u Hrvatskoj. Entuzijazam koji vlada u ovom Društvu stavlja ga je na najviše mjesto među pedesetak planinarskih društava u Hrvatskoj. Članstvu planinarskog društva »Paklenica«, kao i Upravnom odboru valja izreći iskrenu čestitku«. Da to nije slučajno napisano, potvrđuje i činjenica da je Društvo u prošloj godini dobilo priznanje SOFK-e Zadar i »zlatnu plaketu« Saveza organizacija za fizičku kulturu SRH, te da je 5 njegovih članova odlikovano zlatnom značkom Planinarskog saveza Hrvatske, 5 srebrnom i 6 brončanom.

Na skupštini je izvršen izbor novog Upravnog i Nadzornog odbora te su prihvaćeni zaključci i zadaci za rad u narednom periodu.

P. D.

PD »GRAFIČAR«

U Zagrebu je 10. lipnja održana redovita godišnja skupština PD »Grafičar«. Iako je ova skupština bila dvadeseti jubilarna, odaziv članstva nije bio velik. Izvještaj je medutim pokazao da je dvadeset-godišnji rad bio raznovrstan i uspješan. Posljednja godina je bila godina manjih razmira, no Društvo je na najboljem putu da situaciju potpuno sredi. Program buduće aktivnosti je bogat, a Društvo ima dovoljno snaga da ga realizira. Gospodarska komisija je uspješno upravljala sa dva društvena planinarska objekta na Medvednici: »Kraljičinim zdencem« i domom »Grafičar«.

Novi upravni odbor, koji je nakon poduzeća diskusije izabran na dvije godine, ima zadatak da za jesen pripremi proslavu dvadesete godišnjice Društva u planinarskom domu »Grafičar« na Malom Sljemenu.

Zeljko Hlebec

PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE i
PLANINARSKI SAVEZ BOSNE I HERCEGOVINE

pozivaju sve planinarske organizacije i planinare fotografе da sudjeluju na

IZLOŽBI PLANINARSKE FOTOGRAFIJE

koja će biti organizirana u XI mjesecu ove godine u Zagrebu, a u XII mjesecu prenesena u Sarajevo. Propozicije za sudjelovanje na izložbi su ove:

1. Pravo sudjelovanja imaju svi građani, bez obzira da li su članovi planinarske organizacije.
2. Svaki autor može poslati do deset crno-bijelih fotografija s temom iz planina ili planinarskih djelatnosti. Prednost imaju fotografije koje do sada nisu objavljene.
3. Veličina fotografija u pravilu treba biti najmanje 20×30 cm.
4. Autor mora biti na poledini fotografije označen samo šifrom. Uz fotografije treba priložiti zatvorenu kuvertu označenu šifrom autora, a u njoj navesti
 - ime i prezime autora;
 - njegovu adresu;
 - ime planinarskog društva (ako je član);
 - naslove fotografija;
 - gdje su fotografije snimljene.
5. Fotografije treba poslati ili predati najkasnije do 30. IX 1970. na adresu: Planinarski savez Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a (za izložbu).
6. Fotografije će vlasnicima biti vraćene početkom 1971. godine. Za fotografije jamči Planinarski savez Hrvatske.
7. Najuspjelijim snimcima bit će podijeljene ove nagrade:
 - Nagrada za najbolju fotografiju po odluci žirija
 - Nagrada za najbolju fotografiju iz planina SR Hrvatske
 - Nagrada za najbolju fotografiju iz planina SR BiH
 - Nagrada »Naših planina« po odluci uredništva
 - Diplome po odluci žirijaSvim sudionicima bit će dodijeljeno pismeno priznanje za sudjelovanje na izložbi.
8. Clanove žirija imenovat će u toku IX mjeseca PSH. Istom prigodom bit će određen oblik i vrijednost nagrada. Nagrada za najbolji snimak iz planina SR BiH bit će dodijeljena tek prilikom postavljanja izložbe u Sarajevu po odluci PS BIH.
9. Autori će biti pismeno obaviješteni o mjestu i datumu otvaranja izložbe, o sastavu žirija i o podjeli nagrada.

KOMISIJA ZA PROPAGANDU PSH

ŠTEDIŠE, VI IMATE PRAVO IZBORA

Koristite to pravo na najbolji mogući način. Odaberite onu banku koja će Vam pružiti takve pogodnosti koje će Vas razlikovati od svih onih koji ne štede nigdje. Odaberite onu banku, koja će Vam pružiti maksimalnu uslugu uz minimalni trošak Vašeg dragocjenog vremena.

Odaberite onu banku koja će Vam pored visoke kamate i besplatnog osiguranja protiv nezgoda, osigurati i brzu, ljubaznu i stručnu uslugu i u kojoj ćete i sa minimalnim ulogom biti jednako srdaćno dočekani kao i oni koji donose milijune. Jednom rječju:

ODABERITE JUGOBANKU

JUGOBANKA je velika bankovna organizacija, koja u svojih 11 poslovnih jedinica zapošljava nekoliko tisuća ljudi. Svi su oni na svom mjestu stručnjaci, svi su oni u svom poslu za Banku važni i značajni.

Neki su svakako značajniji od ostalih, jer su pravi eksperti, npr. za kompjutere, statistiku, organizaciju posla i sl., a da ne govorimo o onim pojedincima koji planiraju i odgovaraju za kompletну poslovnu politiku Banke.

Postoji, međutim, jedna jedina osoba koja je za nas važnija i značajnija iznad svih. To je naš štediša. To ste VII. Zato, ako želite otvoriti

ŠTEDNU KNJIŽICU ILI DEVIZNI RAČUN

nećete pogriješiti ako se obratite na adresu:

JUGOBANKA – ZAGREB
JURIŠIĆEVA ULICA 22

Tel. 37-141

Radno vrijeme: od 7–12

od 14–19

subotom od 8–12